ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ ગ્રંથની આ અગાઉ ત્રણ આવૃત્તિઓ બહાર પડી ચૂકી છે ત્રીજી આવૃત્તિની ૨૦૦૦ નકલ ખલાસ થતાં આ ચોથી આવૃત્તિની ૨૦૦૦ નકલ છપાવવામા આવેલ છે

અભ્યાસીઓની અનુકૂળતા માટે ક્રાઉન સોળ પેજીમા આ ગ્રંથ છપાવવામા આવેલ છે આ આવૃત્તિનું પૂરૂ સંશોધન પાલીતાણાના શ્રી જૈન સૂક્ષ્મતત્ત્વબોધ પાઠશાળાના અધ્યાપક કપુરચંદ રણછોડદાસ વારૈયાએ કાળજીપૂર્વક કર્યું છે છતા દૃષ્ટિદોષ કે મુદ્રણદોષથી જે અશુદ્ધિઓ રહી જવા પામી છે તેનુ શુદ્ધિપત્રક આપવામા આવેલ છે તે પ્રમાણે સુધારીને વાંચવા વિજ્ઞપ્તિ છે

મહેસાણા — લિ.

સં. ૨૦૩૩ ચૈત્ર સુદ ૧૩

વકીલ ચીમનલાલ અમૃતલાલ શાહ
શ્રી. બાબુલાલ જેસિંગલાલ મહેતા
ઓનરરી સેક્રેટરીઓ
શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા
અને
શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ–મહેસાણા

વિષયાનુક્રમ

બંધસ્વામિત્વનામા તૃતીય કર્મગ્રંથ.

મંગળ અને અભિધેય

બંધવિહાણવિમુક્કં, વંદિય સિરિવદ્ધમાણજિણચંદં;
ગઇઆઇસું વુચ્છં, સમાસઓ બંધસામિત્તં ॥૧॥

બંધવિહાણ-બંધની રચનાથી
વિમુક્કં-વિશેષે રહિતને
વંદિય-વાંદીને
સિરિ-શ્રી
વદ્ધમાણ-વીરસ્વામી
જિણચંદ-જિનોને વિષે ચંદ્ર સમાનને

ગઇઆઇસુ-ગતિઆદિ ચૌદ માર્ગણાઓને વિષે
વુચ્છં-કહીશ
સમાસઓ-સંક્ષેપથી
બંધસામિત્ત-બંધસ્વામિત્વ

અર્થ-કર્મબંધનના વિધાનથી રહિત શ્રી વર્ધમાન જિનચંદને નમસ્કાર કરીને ગતિ વિગેરેને વિષે સંક્ષેપ થકી બંધસ્વામિત્વ કહીશ. ॥ ૧ ॥

વિવેચન—હવે બંધસ્વામિત્વ કહે છે જીવપ્રદેશ સાથે
કર્મનો જે સંબંધ તે બંધ કહીએ તેનું
હેતુએ કરીને નિપજાવવું તે બંધવિધાન કહી
વિમુક્ત એટલે રહિત એવા શ્રી વર્દ્ધમાન
અવધિજ્ઞાની, મન:પર્યવજ્ઞાની અને કેવળજ્ઞાની
સરીખા: તેમના પ્રત્યે વાંદીને-નમસ્કાર
[illegible] માર્ગણાસ્થાનકને વિષે સંક્ષેપ

તે પ્રકૃતિથી માંડીને તેટલી પ્રકૃતિઓ અનુક્રમે લેવી. જિનનામ ૧, દેવગતિ ૧, દેવાનુપૂર્વી ૨, વૈક્રિયશરીર ૧. વૈક્રિયોપાંગ ૨, આહારક શરીર ૧, આહારકોપાંગ ૨, દેવાયુઃ ૧, એવં ૮, નરકગતિ ૧, નરકાનુપૂર્વી ૨,નરકાયુઃ ૩. એવં ૧૧; સૂક્ષ્મ ૧, અપર્યાપ્ત ૨, સાધારણ ૩, બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચઉરિંદ્રિય ૩, એવં ૧૭, એકેંદ્રિયજાતિ ૧; સ્થાવરનામ ૧, આતપનામ ૧, એવં ૨૦,નપુંસકવેદ ૧, મિથ્યાત્વમોહનીય ૧, હુંડસંસ્થાન ૧, છેવંઠું સંઘયણ ૧, એવં ૨૪.

અનંતાનુબંધી ચાર કષાય ૪,ન્યગ્રોધ ૧,સાદિ ૨, વામન ૩, કુબ્જ ૪, એ ૪ મધ્ય સંસ્થાન, ઋષભનારાચ ૧, નારાચ ૨ અર્દ્ધનારાચ ૩, કીલિકા ૪. એ મધ્ય સંઘયણ ચાર. એવં ૩૬ અશુભ વિહાયોગતિ ૧, નીચૈર્ગોત્ર ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, એવં ૩૯ દુર્ભગનામ ૧, દુઃસ્વર ૨, અનાદેય ૩, થીણદ્ધિત્રિક ૩, એવં ૪૫, ઉદ્યોત નામ ૧, તિર્યંચગતિ ૧,તિર્યંચાનુપૂર્વી, તિર્યગાયુ ૩, મનુષ્યાયુ ૧, એવં ૫૦; મનુષ્યગતિ ૧, મનુષ્યાનુપૂર્વી ૨, ઔદારિકશરીર ૧, ઔદારિકોપાંગ ૨,વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ ૧, એ પંચાવન પ્રકૃતિનો ક્રમ સંગ્રહ જાણવો. ॥૩-૪॥

સુરઇગુણવીસવજ્જં,ઇગસઉ ઓહેણ બંધહિ નિરયા;
તિત્થવિણા મિચ્છિસયં,સાસણિનપુચઉવિણાછનુઇ॥૫॥

સુર-સુરાદિક
ઇગુણવીસ-ઓગણીસ
વજ્જં-વર્જીને
ઇગસઉ-એકસો એક
ઓહેણ-ઓઘે, સામાન્યપણે
બંધહિ-બાંધે
નિરયા-નારકી જીવો
તિત્થ-તીર્થંકર નામકર્મ
વિણા-વિના
મિચ્છિ-મિથ્યાત્વે
સય-સો
સાસણિ-સાસ્વાદને
નપુચઉ-નપુંસકાદિક ચાર
છનુઇ-છન્નુ

અર્થ–સુરદ્વિકાદિ ઓગણીશ પ્રકૃતિ વર્જીને એકસો એક પ્રકૃતિ ઓઘેનારકીના જીવો બાંધે, તીર્થંકરનામ વિના મિથ્યાત્વે સો પ્રકૃતિ [બાંધે,] નપુંસકચતુષ્ક વિના છન્નુ પ્રકૃતિ સાસ્વાદને [બંધમાં] જાણવી ॥ ૫ ॥

વિવેચન–હવે ગતિમાર્ગણાએ બંધ કહે છે, તેમાં પ્રથમ નરકગતિએ બંધ કહે છે. સુરદ્વિક આદિ લઇને આતપ લગે ઓગણીશ પ્રકૃતિ ટાળીને શેષ એકસો એક પ્રકૃતિ ઓઘ-પણે એટલે ગુણઠાણાની વિવક્ષા વિના સર્વ નારકી સમુચ્ચ-યપણે બાંધે. નારકીને ભવ સ્વભાવેજ એ ઓગણીશનો બંધ ન હોય, મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે તીર્થંકરનામનો બંધ ન હોય, તે માટે તે વિના (૧૦૦) એકસોનો બંધ હોય. સાસ્વાદને નપુંસકા-દિક ચાર વિના એટલે નપુંસક ૧, મિથ્યાત્વ ૨, હુંડ ૩, છેવટ્ઠું ૪, એ વિના (૯૬) છન્નુનો બંધ હોય. ૫ ॥

વિણુઅણછવીસ મીસે, બિસયરિ સમ્મંમિ જિણ-
નરાઉ જુઆ;
ઇઅ રયણાઇસુ ભંગો પંકાઇસુ તિત્થયરહીણો ॥૬॥

વિણુઅણછવીસ–અનંતાનુબંધિ આદિ છવ્વીશ વિના	જુઆ–યુક્ત
મીસે–મિશ્રગુણઠાણે	ઇઅ–એ
બિસયરિ–બહોંતેર	રયણાઇસુ–રત્નપ્રભાદિક (ત્રણ) નરકે
સંમંમિ–અવિરતિસમ્યક્ત્વ ગુણઠાણે	ભંગો–ભાગો
જિણ–જિનનામકર્મ	પંકાઇસુ–પંકપ્રભાદિક (ત્રણ) નરકે
નરાઉ–મનુષ્યાયુકર્મ	તિત્થયર–તીર્થંકર નામકર્મ
	હીણો–હીન (ઓછો)

અર્થ-અનંતાનુબંધિ ચતુષ્ક આદિ છવ્વીશ પ્રકૃતિવિના મિશ્રે [સિત્તેર] જાણવી જિનનામ અને મનુષ્યાયુએ યુકત બહોંતેર પ્રકૃતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિએ બંધાય, આ [બંધ આશ્રયી] ભંગ રત્નપ્રભા વિગેરે ત્રણ નારકીમાં જાણવો. પંકપ્રભા આદિ ત્રણને વિષે [પૂર્વોક્ત બંધનો ભંગ] તીર્થંકર નામકર્મ રહિત કહ્યો છે. ॥ ૬ ॥

વિવેચન-અનંતાનુબંધી આદે દઈને નરાયુ લગે છવીશ (૨૬) પ્રકૃતિ વિના મિશ્રગુણઠાણે સિત્તેર (૭૦) બાંધે, અવિરતિ સમ્યક્ત્વગુણઠાણે (૭૨) બ્હોંતેર બાંધે, જિનનામ અને મનુષ્યાયુ ભેળવીએ ત્યારે, નરકગતિ માંહે એ ચાર જ ગુણઠાણાં હોય. રત્નપ્રભા ૧, શર્કરાપ્રભા ૨, અને વાલુકાપ્રભા ૩, એ ત્રણ પૃથ્વીને વિષે એજ ભાંગો જાણવો. ઓઘે ૧૦૧, મિથ્યાત્વે ૧૦૦ સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦ અને સમ્યક્ત્વે ૭૨ પ્રકૃતિનો બંધ હોય. પંકપ્રભા ૧, ધૂમપ્રભા ૨, તમઃપ્રભા ૩, એ ત્રણ નરકે તીર્થંકર હીન બંધ કહેવો. ઓઘે ૧૦૦, સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦ સમ્યક્ત્વે ૭૧, પંકપ્રભાદિકનો આવ્યો તીર્થંકર ન થાય તે માટે તેનો બંધ હોય નહીં. ॥ ૬ ॥

નરકગતૌ બંધસ્વામિત્વયંત્રકં તથા રત્નપ્રભા-શર્કરાપ્રભા-વાલુકાપ્રભા-નારકેષ્વપિ, પંકપ્રભા-ધૂમપ્રભા તમઃપ્રભા-નારકાણાં ઓઘે ચતુર્થગુણસ્થાનકે ચ જિનહીનયંત્રકમ્ ॥

વિવેચન–જિનનામ ૧, મનુષ્યાયુઃ ૨, એ બે, એકસો એક સાંહેથી હીન કર્યે ઓઘે નવાણું પ્રકૃતિ સાતમી નારકીએ બંધાય. સાતમી પૃથ્વીથી મનુષ્યમાં ન જાય તે માટે મનુષ્યાયુ ન બાંધે. મનુષ્યગતિ ૧, મનુષ્યાનુપૂર્વી ૨. ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૩, એ ત્રણ વિના મિથ્યાત્વે છન્નું (૯૬)નો બંધ હોય. સાસ્વાદને તિર્યંચાયુઃ ૧, નપુંસકવેદ ૨, મિથ્યાત્વ મોહનીય ૩, હુંડ સંસ્થાન ૪, છેવટ્ઠું સંઘયણ ૫, એ પાંચ વર્જીને [૯૧] એકાણુનો બંધ હોય ॥૭॥

તમસ્તમાયાં	બંધ પ્રકૃતિ	અબંધ પ્રકૃતિ	બંધવિચ્છેદ પ્રકૃતિ	જ્ઞાનાવરણીય	દર્શનાવરણીય	વેદનીય	મોહનીય	આયુકર્મ	નામકર્મ	ગોત્રકર્મ	અંતરાયકર્મ	મૂળપ્રકૃતિ
ઓઘે	૯૯	૨૧	૦	૫	૯	૨	૨૬	૧	૪૯	૨	૫	૭-૮
મિથ્યાત્વે	૯૬	૨૪	૫	૫	૯	૨	૨૬	૧	૪૭	૧	૫	૭-૮
સાસ્વાદને	૯૧	૨૯	૨૧	૫	૯	૨	૨૪	૦	૪૫	૧	૫	૭
મિશ્રે	૭૦	૫૦	૦	૫	૬	૨	૧૯	૦	૩૨	૧	૫	૭
અવિરતે	૭૦	૫૦	૦	૫	૬	૨	૧૯	૦	૩૨	૧	૫	૭

અણચઉવીસવિરહિઆ સનરદુગુચ્ચા ય સયરિ મીસદુગે,
સતરસઓ ઓહિ મિચ્છે, પજ્જતિરિયા વિણુ જિણાહારં ૮

જાણવો. જિનએકાદશરહિત એકસો નવ પ્રકૃતિ અપર્યાપ્તા તિર્યંચ અને મનુષ્ય બાંધે. ॥ ૧૦ ॥

વિવેચન—હવે મનુષ્યગતિને વિષે બંધ કહે છે. ચાર ગુણઠાણે મનુષ્યને પણ એમજ બંધ કહેવો. મનુષ્ય ઓઘે ૧૨૦ બાંધે, મિથ્યાત્વે ૧૧૭, સાસ્વાદને ૧૦૧ અને મિશ્રે ૬૯ બાંધે પણ અવિરતિ સમ્યક્ત્વ ગુણઠાણે જિનનામ સહિત ૭૧ બાંધે, દેશવિરતાદિક ગુણઠાણે ઓઘ બંધ એટલે કે કર્મસ્તવોકતની પેરે જાણવો એટલે બીજા કર્મગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે કહેવું તે કેમ? તે કહે છે–પાચમે ૬૭, છઠ્ઠે ૬૩, સાતમે ૫૯, આઠમા ગુણઠાણાના પહેલે ભાગે ૫૮, ત્યારપછી પાંચ ભાગ લગે ૫૬, સાતમે ભાગે ૨૬, નવમા ગુણઠાણાના પહેલે ભાગે ૨૨, બીજે ૨૧, ત્રીજે ૨૦, ચોથે ૧૯, પાંચમે ૧૮, દશમે ગુણઠાણે ૧૭, અગીયારમે, બારમે અને તેરમે ગુણઠાણે ૧, ચૌદમે અબંધક હોય. હવે જિનાદિક નરકત્રિક લગે અગ્યાર પ્રકૃતિએ હીન કર્યે એકસોનવ (૧૦૯) પ્રકૃતિ અપર્યાપ્ત તિર્યંચ અને અપર્યાપ્ત મનુષ્ય બાંધે, કારણ કે એને એકજ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું હોય. યદ્યપિ કરણ અપર્યાપ્તા મનુષ્યને સમ્યક્ત્વ હોય તિહાં જિનનામ પણ બાંધે છે, પણ ઈહાં લબ્ધિઅપર્યાપ્તા મનુષ્યનીજ વિવક્ષા કરી છે તે માટે એકજ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું હોય. ॥ ૧૦ ॥

વિઅ-પણ.	હીણા-વિના (હીણ).
એવં-એમજ, દેવતાના ઓઘ-બંધ પેઠે.	જોઇ-જ્યોતિષી.
જિણ-જિનનામકર્મ.	ભવણ-ભવનપતિ.
	વણ-વ્યંતરને વિષે

અર્થ—નારકીની પેઠે દેવતા બાંધે [=બંધના સ્વામિ જાણવા,] એટલું વિશેષ કે, ઓઘે અને મિથ્યાત્વે એકેંદ્રિય-ત્રિક સહિત છે. બે દેવલોકને વિષે પણ એ જ પ્રકારે બંધ હોય. જયોતિષ્ક અને ભવનપતિને વિષે જિનનામ વિના [તે] બંધ જાણવો. ॥ ૧૧ ॥

વિવેચન—હવે દેવગતિને વિષે બંધ કહે છે, નારકીની જેમ દેવતાને બંધ કહેવો, પણ એટલું વિશેષ છે કે, ઓઘે અને મિથ્યાત્વગુણઠાણે એકેંદ્રિય, સ્થાવર, આતપ એ ત્રણ સહિત કહેવો. જે ભણી દેવતા એકેંદ્રિયપણું બાંધે છે [ત્યાં જાય છે] તે માટે ઓઘે ૧૦૪, મિથ્યાત્વે ૧૦૩, સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦, સમ્યક્ત્વે ૭૨, દેવતાને એ ચાર [૪] ગુણઠાણા હોય. બે દેવલોકે પણ એજ બંધ કહેવો, ઓઘે ૧૦૪, મિથ્યાત્વે ૧૦૩, સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦, સમ્યક્ત્વે ૭૨ બાંધે. જ્યોતિષી, ભવનપતિ અને વ્યંતરને જિનનામ હીન બંધ કહેવો. જિનનામની સત્તાવંત જીવ ભવનપતિ, વ્યંતર જ્યોતિષીમાં ઉપજે નહીં અને ત્યાંનો આવ્યો જિન થાય નહીં તે માટે ઓઘે ૧૦૩, મિથ્યાત્વે ૧૦૩, સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦, સમ્યક્ત્વે ૭૧ બાંધે. ॥ ૧૧ ॥

ઓઘે તથા-સૌધર્મ-ઈશાનદેવલોકે બંધસ્વામિત્વયંત્રકમિદમ્

જ્યોતિષી-ભવનપતિ-વ્યંતર-વાણવ્યંતરેષુ જિનનામહીનમ્

દેવગતો	बन्धप्रकृतयः	अबन्धप्रकृतयः	विच्छेदप्रकृतयः	ज्ञानावरणीय	दर्शनावरणीय	वेदनीय प्रकृतयः	मोहनीय प्रकृतयः	आयुःकर्म प्रकृतयः	नामकर्म प्रकृतयः	गोत्रकर्म प्रकृतयः	अन्तराय प्रकृतयः	मूल प्रकृतयः
ઓઘે	૧૦૪/૧૦૨	૧૬/૧૮	૧	૫	૯	૨	૨૬	૨	૫૩/૫૨	૨	૫	૭-૮
મિથ્યાત્વે	૧૦૩	૧૭	૭	૫	૯	૨	૨૬	૨	૫૨	૨	૫	૭-૮
સાસ્વાદને	૯૬	૨૪	૨૬	૫	૯	૨	૨૪	૨	૪૭	૨	૫	૭-૮
મિશ્રે	૭૦	૫૦	૦	૫	૬	૨	૧૯	૦	૩૧	૧	૫	૭
અવિરતે	૭૨/૭૧	૪૮/૪૯	૦	૫	૬	૨	૧૯	૧	૩૩/૩૨	૧	૫	૭-૮

રયણુવ્વસણંકુમારાઇ,આણયાઇઉજ્જોયચઉરહિઆ;
અપજ્જતિરિઅવ્વ નવસય-મિગિંદિપુઢવિજલતરુ-
વિગલે. ॥ ૧૨ ॥

રયણુવ્વ-રત્નપ્રભાની પેઠે.
સણંકુમારાઇ-સનત્કુમાર આદિ
આણયાઈ-આનત આદિ.
ઉજ્જોઅચઉ-ઉદ્યોતાદિક ચાર,
રહિઆ-રહિત
અપજ્જ-અપર્યાપ્તા.
તિરિઅવ્વ-તિર્યંચની પેઠે
નવસયં-એકસો નવ,
ઇગિંદિ-એકેન્દ્રિય
પુઢવિજલ-પૃથ્વીકાય, અપ્કાય
તરુ-વનસ્પતિકાય.
વિગલે-વિકલેન્દ્રિને વિષે.

અર્થ—સનત્કુમારથી સહસ્રાર સુધીના દેવો રત્નપ્રભાની પેઠે બાંધે. આનત વગેરેના દેવો ઉદ્યોતચતુષ્ક વિના બાંધે. અપર્યાપ્તા તિર્યંચની પેઠે એકસો નવ પ્રકૃતિનો બંધ કરે-

દ્રિય જાતિ; પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, વનસ્પતિકાય અને વિકલેં-દ્રિયને વિષે હોય છે. ॥ ૧૨ ॥

વિવેચન—સનત્કુમારથી માંડીને સહસ્રાર લગે એ છ દેવલોકના દેવતાને રત્નપ્રભાની પેઠે બંધ કહેવો. એકેંદ્રિયમા ઉપજવું નથી; તે માટે એકેંદ્રિયત્રિક ન બાંધે, તેથી ઓઘે ૧૦૧, મિથ્યાત્વે ૧૦૦, સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦ અને સમ્યક્ત્વે ૭૨ બાંધે, આનતાદિ ચાર દેવલોક અને નવ ગ્રૈવેયકના દેવતા ઉદ્યોત નામ ૧; તિર્યંકદ્વિક ૩, અને તિર્યંગાયુ એ ચાર પ્રકૃતિવિના રત્નપ્રભાની પેઠે બાંધે. એ દેવતા તિર્યંચમાં ન જાય તે માટે ન બાંધે તેથી ઓઘે, ૯૭, મિથ્યાત્વે ૯૬ સાસ્વાદને ૯૨, મિશ્રે ૭૦ અને સમ્યક્ત્વે ૭૨ બાંધે અનુત્તર વિમાને એકજ સમ્યક્ત્વ ગુણઠાણું છે તિહાં ૭૨ બાંધે એ નથી કહ્યુ તો પણ જાણવું. હવે **ઇન્દ્રિયમાર્ગણાએ** બંધ કહે છે, અપર્યાપ્ત તિર્યંચની પેઠે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે એકસો નવ પ્રકૃતિ એકેંદ્રિય પૃથ્વીકાઇયા, અપ્કાઇયા, વનસ્પતિકાઇયા અને વિકલ તે બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, એ સર્વે જીવ બાંધે ઓઘે પણ ૧૦૯ બાંધે. ॥ ૧૨ ॥

આનતાદિચતુષ્ટયે તથા ગ્રૈવેયકનવકેષ બંધસ્વામિત્વયંત્રકમિદમ્

આનતાદિચતુષ્ટયે તથા ગ્રૈવેયકનવકે	બંધ પ્રકૃતિ	અબંધ પ્રકૃતિ	વિચ્છેદ પ્રકૃતિ	જ્ઞાનાવરણીય	દર્શનાવરણીય	વેદનીય કર્મ	મોહનીય કર્મ	આયુકર્મ	નામકર્મ	ગોત્રકર્મ	અંતરાયકર્મ	ગુણઠાણે
ઓઘે	૯૭	૨૩	૧	૫	૯	૨	૨૬	૧	૪૮	૨	૫	૭-૮
મિથ્યાત્વે	૯૬	૨૪	૪	૫	૯	૨	૨૬	૧	૪૦	૨	૫	૭-૮
સાસ્વાદને	૯૨	૨૮	૨૧	૫	૯	૨	૨૪	૧	૪૪	૨	૫	૭-૮
મિશ્રે	૭૦	૫૦	૦	૫	૬	૨	૧૯	૦	૩૨	૧	૫	૭
અવિરતે	૭૨	૪૮	૦	૫	૬	૨	૧૯	૧	૩૩	૧	૫	૭-૮

છનવઇસાસણિ વિણુસુહુમતેરકેઇપુણુબિ તિચઉનવઇં;
તિરિઅનરાઉહિં વિણા, તણુપજ્જત્તિં ન જંતિ જઓ. ૧૩

છનવઇ—છન્નુ
સાસણિ—સાસ્વાદને
વિણુ—વિના.
સુહુમતેર—સૂક્ષ્મનામ વગેરે તેર પ્રકૃતિ.
કેઇ—કેઇક,
પુણ—વળી
બિંતિ—કહે છે

ચઉનવઇ—ચોરાણું.
તિરિઅ—તિર્યંચ.
નર—મનુષ્યના
આઉહિં—આયુષ્ય
વિણા—વિના.
તણુપજ્જત્તિ—શરીરપર્યાપ્તિને
ન જંતિ—પૂરી ન કરે.
જઓ—જે કારણ માટે.

અર્થ—સૂક્ષ્મ તેર વિના સાસ્વાદન ગુણઠાણે તેઓ છન્નું બાંધે કોઇ આચાર્ય વળી તિર્યંચ અને મનુષ્યાયુ વિના ચોરાણું કહે છે, જે કારણ માટે તેઓ શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ ન કરે. ॥ ૧૩ ॥

વિવેચન—સાસ્વાદન ગુણઠાણે સૂક્ષ્મત્રિકાદિથી છેવટ્ઠું એ તેર પ્રકૃતિ ૧૦૯ માંથી ઓછી કરીએ છન્નું (૯૬) બાંધે, એને બીજું ગુણઠાણું હોય અને કેટલાએક કહે છે કે તિર્યંચાયુ ૧. મનુષ્યાયુ ૨, એ બે વિના ચોરાણું (૯૪) બાંધે તો વળી એકેંદ્રિયાદિક સાસ્વાદનપણું [illegible] શરીર પર્યાપ્તિ પણ પૂરી ન કરી શકે તો આયુષ્ય કેમ બાંધે? તેથી [illegible] બાંધે [illegible] ૯૬ બાંધે અને બીજે મતે તો શરીર પર્યાપ્તિ [illegible]
[illegible]

ઉજ સાસ્વાદને આયુ ક્યાંથી બાંધે? ત્યારે તે ૯૪ જ બાંધે એ બે મત જાણવા. એ માંહે [૯૪] ચોરાણુનો મત ખરો ભાસે છે, જે ભણી એકેંદ્રિયાદિકનું જઘન્ય આયુ પણ ૨૫૬ આવલિકના ક્ષુલ્લક ભવનું હોય, તે આયુના બે ભાગ ગયે એકસો એકોત્તર [૧૭૧] મી આવલિકાએ આયુ બંધાય અને સાસ્વાદનપણું તો ઉત્કૃષ્ટુ પણ છ આવલિકાનું હોય તેટલામા પરભવનું આયુઃ કેમ બંધાય? તે માટે ચોરાણું [૯૪] જ બંધાય, એ મત શુદ્ધ જણાય છે, અને ગ્રંથકારે ૯૬ કહી ને તો કોણ જાણે કયા આશયે કહી હશે? તથા આગળ ઔદારિકમિશ્રમાં પણ સાસ્વાદને આયુર્બંધ વાર્યો છે- सासणि चउनवइ विणा नरतिरियाउ सुहुमतेर ॥ તો ઇહાં પણ એમજ જોઇએ, તે અને આ સાસ્વાદન એકજ છે. ॥૧૩॥

અપર્યાપ્તા એકેંદ્રિય-પૃથ્વી-અપ્-વનસ્પતિ-વિકલત્રયે બંધસ્વામિત્વયંત્રકમ.

અપર્યાપ્તા એકેંદ્રિયાદિકે બંધસ્વામિત્વમ્	બંધ પ્રકૃતિ	અબંધ પ્રકૃતિ	વિચ્છેદ પ્રકૃતિ	જ્ઞાનાવરણીય	દર્શનાવરણીય	વેદનીય કર્મ	મોહનીય કર્મ	આયુકર્મ	નામકર્મ	ગોત્રકર્મ	અંતરાયકર્મ	ગુણસ્થાનક
[illegible]	૧૦૯	૧૧	૦	૫	૯	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૫૮	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	૧૦૯	૧૧	૧૫	૫	૯	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૫૮	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	૮	૫	૯	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

પંચેન્દ્રિય, ત્રસ, ગતિત્રસ, મન-વચન-કાયાના યોગ અને ઔદારિક કામયોગ માર્ગણાઓમાં-

ઓહુ પણિંદિતસેગઇતસેજિણિક્કારનરતિગુચ્ચવિણા;
મણુવયજોગે ઓહો, ઉરલે નરભંગુ તમ્મિસ્સે ॥૧૪॥

ઓહુ-ઓઘબંધ
પણિંદિ-પંચેંદ્રિય [માર્ગણા]મા
તસે-ત્રસકાય [માર્ગણા]મા
ગઇતસે-ગતિત્રસ [તેઉકાય અને વાઉકાય] માર્ગણાએ
જિણિક્કાર-જિનાદિક અગીયાર
નરતિગ-મનુષ્ય ત્રિક
ઉચ્ચ-ઉચ્ચગોત્ર
વિણા-વિના.
મણવય-ચાર પ્રકારના મન- અને વચન
જોગે-યોગ માર્ગણાએ.
ઓહો-ઓઘબંધ
ઉરલે-ઔદારિક કાયયોગે,
નર-મનુષ્યના બંધની પેઠે,
ભંગુ-ભાગો
તમ્મિસ્સે-ઔદારિકમિશ્રયોગે

અર્થ—પંચેન્દ્રિયજાતિ અને ત્રસકાયને વિષે ઓઘ બંધ જાણવો. ગતિત્રસને વિષે જિનએકાદશ, મનુષ્યત્રિક અને ઉચ્ચગોત્ર વિના [એકસો પાંચ] બંધાય મનયોગ અને વચનયોગે ઓઘ બંધ જાણવો ઔદારિકે મનુષ્યનો ભાંગો; અને તે [ઔદારિક] ના મિશ્રે-॥ ૧૦ ॥

વિવેચન-પંચેંદ્રિય અને ત્રસકાયને ઓઘે ગુણઠાણે ઓઘ, તે બીજે કર્મસ્તવે કહ્યો તેમ બંધ કહેવો હવે ગતિત્રસ તે તેઉકાય અને વાઉકાય તેને જિનનામથી માંડીને નરકત્રિક સુધી અગ્યાર પ્રકૃતિ અને મનુષ્યત્રિક તથા ઉચ્ચગોત્ર એવં ૧૫ કાઢીએ ત્યારે ૧૦૫ બંધ હોય. ગુણઠાણું એક મિથ્યાત્વ હોય. હવે યોગમાર્ગણાએ બંધ કહે છે-મનોયોગ ચાર

ભેદે તે સત્યમનોયોગ ૧, મૃષા મનોયોગ ૨, સત્યામૃષા મનોયોગ ૩, અસત્યામૃષા મનોયોગ ૪, એમ ચાર વચનયોગ, એ આઠ યોગને વિષે તેર ગુણઠાણે ઓઘ તે કર્મસ્તવની જેમ બંધ કહેવો. ઔદારિક કાયયોગને મનુષ્યની જેમ તેર ગુણઠાણે બંધ કહેવો. ઔદારિકમિશ્રને વિષે બંધ હવે કહે છે. ॥૧૪॥

આહારછગવિણોહે, ચઉદસસઉ મિચ્છિ જિણપણગ-
હીણં;
સાસણિ ચઉનવઇવિણા, તિરિઅનરાઉ સુહુમતેર.૧૫

આહારછગ-આહારકષટ્ક,
વિણ-વિના
ઓહે-ઓઘે
ચઉદસસઉ-એકસો ચૌદ.
મિચ્છિ મિથ્યાત્વે
જિણપણગ-જિનપંચક
હીણ-હીન.
સાસણિ-સાસ્વાદને,
ચઉનવઇ-ચોરાણું.
તિરિઅનરાઉ-તિર્યંચાયુ તથા મનુષ્યાયુ.
સુહુમતેર-સૂક્ષ્માદિ તેર.

અર્થ-આહારકષટ્ક વિના ઓઘે એકસો ચૌદ, મિથ્યાત્વે જિનપંચક હીન ૧૦૯ બાંધે અને સાસ્વાદને તિર્યંચાયુ મનુષ્યાયુ અને સૂક્ષ્મ આદિ તેર વિના ચોરાણું પ્રકૃતિ બાંધે ૧૫

વિવેચન-આહારકદ્વિક, દેવાયુ; નરકત્રિક, એ છ વિના ઓઘે એકસો ચૌદ પ્રકૃતિ બાંધે, ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ મનુષ્ય અને તિર્યંચને અપર્યાપ્તપણે હોય આહારકદ્વિક તો અપ્રમત્તજ બાંધે તે અપર્યાપ્તપણે હોય નહીં અને દેવાયુ તથા નરકત્રિક એ ચાર તો પર્યાપ્તો જ બાંધે તે માટે એ ન બાંધે

તેથી મિથ્યાત્વગુણઠાણે જિનનામ, સુરદ્વિક, વૈક્રિયદ્વિક એ પાંચ હીન કરીએ ત્યારે એકસો નવનો બંધ હોય. સાસ્વાદન ગુણઠાણે ચોરાણુંનો બંધ હોય તિર્યંગાયુઃ ૧, મનુષ્યાયુ ૨, સૂક્ષ્મત્રિકાદિક તેર એવં ૧૫ પ્રકૃતિ ૧૦૯ માંહેથી કાઢીએ ત્યારે ૯૪ રહે- ઔદારિકમિશ્રનો તો અપર્યાપ્તપણે પણ અલ્પ કાળ છે તેથી તેટલા કાળ માંહે આયુબંધ ન હોય અને સૂક્ષ્માદિક તેર તો સાસ્વાદને નજ બંધાય. મિશ્ર ગુણઠાણું તો હોય જ નહીં. ॥ ૧૫ ॥

અણચઉવીસાઇવિણા જિણપણજુઅ સમ્મિ જોગિણો સાય :
વિણુ તિરિનરાઉ કમ્મે-વિ એવમાહારદુગિ ઓહો. ૧૬

અણ-અનંતાનુબંધ્યાદિક.	સાય-શાતા વેદનીય બાંધે
ચઉવીસાઇ-ચોવીસ વગેરે,	વિણ-વિના
વિણા-વિના	તિરિનરાઉ-તિર્યંચ ને મનુષ્યાયુ
જિણપણ-જિનપંચક	કમ્મે વિ-કાર્મણ કાયયોગે પણ
જુઅ-યુક્ત, સહિત	એવ-એમજ
સમ્મિ-સમ્યક્ત્વ ગુણઠાણે	આહારદુગિ-આહારકદ્વિકે,
જોગિણો-સયોગી ગુણઠાણાવાળા	ઓહો-ઓઘબંધ

અર્થ-અનંતાનુબંધિ વગેરે ચોવીશ પ્રકૃતિ વિના અને જિનપંચક સહિત [૭૫] સમ્યગ્દષ્ટિએ બાંધે, સયોગી ગુણઠાણાવાળા શાતા બાંધે, તિર્યંચાયુ-મનુષ્યાયુ વિના કાર્મણ કાયયોગે પણ એમજ બંધ હોય. આહારકદ્વિકે ઓઘ બંધ જાણવો. ॥ ૧૬ ॥

(વિવેચન-તે ૯૪ માંહેથી અનંતાનુબંધિઆદિથી તિર્યં-ચદ્વિક લગે ચોવીશ પ્રકૃતિ ટાળીએ અને જિનનામ ૧, સુર-દ્વિક ૩, વૈક્રિયદ્વિક ૫, એ પાંચ યુકત કરીએ ત્યારે સમ્યક્ત્વ ગુણઠાણે પંચોત્તેર બાંધે તથા સયોગિ ગુણઠાણે કેવલિસમુદ્ઘાત કરતાં ૨-૬-૭ મા સમયે ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગી હોય, ત્યા તો એક સાતાવેદનીય જ બાંધે, પૂર્વભવથકી ઈહાં ઉત્પત્તિ દેશે આવ્યો થકો જીવ પ્રથમ સમયે કેવળ કાર્મણકાયયોગેજ આહાર લીયે પછી બીજા સમયથકી ઔદારિકે મિશ્રિત કાર્મણે આહાર લીયે, ત્યારે શરીરની નિષ્પત્તિ લગે ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગી કહીએ, શરીર નીપન્યા પછી ઔદારિક કાયયોગ કહીએ યત ઉકતં :—

जोएण कम्मएणं, आहारेइ अणंतरं जीवो ।
तेण परं मीसेणं, जाव सरीरस्स निप्फत्ती ॥ १ ॥

એ ઔદારિકમિશ્રને પહેલુ, બીજું, ચોથું, તેરમું, એ ચાર ગુણઠાણા હોય. તિહા પહેલે ગુણઠાણે તિર્યંચાયુ અને મનુષ્યાયુ બંધે કહ્યા, તે ઔદારિકમિશ્રપણું તો શરીર પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા અગાઉજ હોય, તે પછી તો ઔદારિક કાયયોગ હોય અને આયુ તો શરીર પર્યાપ્તિ પછીજ બંધાય ત્યારે મિશ્રયોગે એ બે આયુનો બંધ કેમ ઘટે ? તથા વળી ચોથે ગુણઠાણે તિર્યંચ ૭૦ બંધે, મનુષ્ય ૭૧ બાંધે અને ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગી ૭૫ બાંધે એમ કહ્યુ, તે ઘણું વિચારવા યોગ્ય છે કારણકે મનુષ્યદ્વિક ૨, ઔદારિકદ્વિક ૨, એ ૪, વજ્રઋષભ નારચ સંઘયણ ૧, એ પાંચ પ્રકૃતિ તિર્યંચ-મનુષ્ય સમ્યગ્

દૃષ્ટિ ન બાંધે અને ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગી બાંધે એમ કહ્યું પણ મનુષ્ય તિર્યંચ ટાળીને બીજો ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગી કોણ હોય ? તે માટે એ પાંચ પ્રકૃતિ એહને બંધે કેમ ઘટે ? એ ગ્રંથકારે કોણ જાણે શું અભિપ્રાયે આણ્યું હશે ! તે પંડિતે વિચારવું. એ સંદેહ ટીકાકારે પણ વિવર્યો નથી.

કાર્મ્મણ કાયયોગ ભવાંતરાલે વાટે વહેતા અને ઉપજવાને પહેલે સમયે હોય તથા કેવલિસમુદ્ઘાતમાં ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે સમયે હોય. એને ગુણઠાણા પહેલું, બીજું, ચોથું, તેરમું. એ ચાર હોય. તેને તિર્યંગાયુ, મનુષ્યાયુ વર્જીને ઔદારિકમિશ્રની જેમ બંધ કહેવો. એટલે ઓઘે ૧૧૨, મિથ્યાત્વે ૧૦૭, સાસ્વાદને ૯૪, સમ્યકત્વે ૭૫ અને તેરમે એક સાતાવેદનીય બાંધે. આહારક કાયયોગ અને આહારકમિશ્ર કાયયોગ એ બેનો ઉદય છઠ્ઠે ગુણઠાણે છે. તે માટે તિહાં ઓઘની પેઠે ૬૩ નો બંધ હોય. એ આહારક પ્રમત્ત સાધુ ચૌદપૂર્વીજ કરે અને તે પ્રારંભવેળા ઔદારિક સાથે મિશ્ર હોય. ॥ ૧૧ ॥

સુરઓહો વેઉવ્વે, તિરિઅનરાઉરહિઓ અ તમ્મિસ્સે;
વેયતિગાઇમબિઅતિઅ-કસાય નવ દુ ચઉ પંચગુણા.

સુર-દેવતાની પેરે — આઇમ-પહેલા ચાર,
ઓહો-ઓઘ — બિઅ-બીજા, ચાર,
વેઉવ્વે-વૈક્રિય કાયયોગે — તિઅકસાય-ત્રીજા કષાય,
તિરિઅનરાઉ-તિર્યંચનું આયુ — નવ-નવ ગુણઠાણ
રહિઓ-રહિત — દુ-બે ગુણઠાણે.
તમ્મિસ્સે-તે વૈક્રિય મિશ્રયોગે — ચઉ-ચાર ગુણઠાણે
વેયતિગ-ત્રણ વેદ — પંચગુણા-પાંચ ગુણઠાણે

અર્થ–દેવગતિનો ઓઘ બંધ વૈક્રિય કાયયોગે જાણવો, તિર્યંચ અને મનુષ્યાયુ વિના તે દેવગતિનો ઓઘબંધ વૈક્રિય-મિશ્રે જાણવો. વેદત્રિક, પહેલા કષાય, બીજા કષાદ અને ત્રીજા કષાયે અનુક્રમે નવ બે, ચાર અને પાંચ ગુણઠાણા હોય. ॥ ૧૭ ॥

વિવેચન—વૈક્રિય કાયયોગને દેવતાની પેઠે બંધ કહેવો. ઓઘે ૧૦૪, મિથ્યાત્વે ૧૦૩, સાસ્વાદને ૯૬, મિશ્રે ૭૦ અને સમ્યક્ત્વે ૭૨ બાંધે. એ ભવપ્રત્યયી વૈક્રિય જાણવું, ગુણપ્રત્યયી નહી. વૈક્રિયમિશ્ર કાયયોગી તે દેવતા નારકી ઉપજતાં હોય, તેને બંધ તિર્યંગાયુ મનુષ્યાયુ એ બે વર્જીને વૈક્રિયની પેઠે કહેવો, ઓઘે ૧૦૨, મિથ્યાત્વે ૧૦૧, સાસ્વાદને ૯૪, મિશ્ર હોય નહીં. અને સમ્યક્ત્વે ૭૧ નો બંધ હોય. દેવતા–નારકી પોતાના આયુના ૭ માસ શેષ રહે ત્યારે પરભવાયુ બાંધે, તો તેને અપર્યાપ્તપણે આયુઃ બંધ કેમ હોય ? હવે વેદાદિક માર્ગણાએ બંધ કહે છે–ત્રણે **વેદને** પ્રથમ નવ ગુણઠાણાં હોય, પછી અવેદી થાય. આદિમ તે અનંતાનુબંધિને ઓઘે ૧૧૭, મિ૦ ૧૧૭, સાસ્વા૦ ૧૦૧; અપ્રત્યાખ્યાનીને ઓઘે ૧૧૮, મિ૦ ૧૧૭, સાસ્વા૦ ૧૦૧, મિશ્રે ૭૪ અને સ૦ ૭૭, પ્રત્યાખ્યાનીને ઓઘે ૧૧૮ મિથ્યા૦ ૧૧૭, સા૦ ૧૦૧, મિશ્રે ૭૪, અવિરતે ૭૭, દેશે૦ ૬૭ એમાં ગુણઠાણા આ પ્રમાણે સમજવાનાં છે. આદિમ તે અનંતાનુબંધી ૪ **કષાયને** પ્રથમના બે ગુણઠાણા હોય બીજા અપ્રત્યાખ્યાનીય ૪ કષાયને પહેલાં ચાર ગુણઠાણાં હોય. ત્રીજા પ્રત્યાખ્યાનીય ચાર કષાયને પહેલા પાંચ ગુણઠાણા હોય. ॥ ૧૭ ॥

સંજલણતિગે નવ દસ, લોભે ચઉ અજઇ દુ તિ અનાણતિગે.
બારસ અચક્ખુચક્ખુસુ પઢમા અહખાય ચરિમચઉ.

સંજલણતિગે–સંજ્વલનત્રિકે	અચક્ખુચક્ખુસુ–અચક્ષુ અને ચક્ષુદર્શને
નવ દસ–નવ, દશ	પઢમા–પહેલા.
લોભે–લોભે	બારસ–બાર.
ચઉ–ચાર ગુણઠાણા,	અહખાય–યથાખ્યાત ચારિત્રે
અજઇ–અવિરતિ સંયમે,	ચરિમ–છેલ્લા.
દુતિ–બે અથવા ત્રણ	ચઉ–ચાર
અનાણતિગે–અજ્ઞાનત્રિકે	

અર્થ—સંજ્વલનત્રિકે નવ ગુણઠાણા સંજ્વલન લોભે દશ ગુણઠાણા, અવિરતિ ચારિત્રે ચાર અજ્ઞાનત્રિકે બે અથવા ત્રણ અને અચક્ષુદર્શન તથા ચક્ષુદર્શને બાર ગુણઠાણા (સર્વને) પ્રથમના હોય યથાખ્યાતચારિત્રે છેલ્લાં ચાર ગુણઠાણાં હોય ॥ ૧૮ ॥

વિવેચન—સંજ્વલન ક્રોધ, માન, અને માયાને નવ ગુણઠાણા. [illegible] મોહની પેઠે બંધ સંજ્વલન લોભને [illegible] ગુણઠાણાં હોય, બંધ મોહની પેઠે [illegible] ચાર ગુણઠાણાં, [illegible] ૧૧૮. [illegible] અજ્ઞાન [illegible] દર્શન [illegible]

ખ્યાતચારિત્રને છેલ્લાં ચાર ગુણઠાણાં હોય, તિહાં ત્રણમાં એક સાતાનો બંધ, અને અયોગી અબંધક હોય ॥ ૧૮ ॥

મણનાણિ સગ જયાઇ, સમઇઅ છેઅ ચઉ દુન્નિ પરિહારે
કેવલદુગિ દો ચરમા-ऽजयाइ नव मइसुओहिदुगे. १९

મણનાણિ–મન પર્યવજ્ઞાને
સગ–સાત
જયાઇ–પ્રમત્તાદિક
સમઇઅ–સામાયિકે.
છેઅ–છેદોપસ્થાપનીયે
ચઉ–ચાર [૬ થી ૯]
દુન્નિ–બે [૬–૭]
પરિહારે–પરિહારવિશુદ્ધિએ

કેવલદુગિ–કેવલદ્વિકે
દો–બે
ચરમા–છેલ્લા
અજયાઇ–અવિરતિ આદિ
નવ–નવ ગુણઠાણા.
મઇસુઅ–મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન
ઓહિદુગે–અવધિજ્ઞાન તથા–અવધિદર્શને.

અર્થ–મનપર્યવજ્ઞાને પ્રમત્તઆદિ સાત. સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીયે ચાર, પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રે બે, કેવળદ્વિકે બે છેલ્લાં ગુણઠાણા હોય. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિદ્વિકે અવિરતિઆદિ નવ ગુણઠાણા હોય ॥ ૧૯ ॥

વિવેચન—મન પર્યવજ્ઞાનીને પ્રમત્તાદિક [છઠ્ઠાથી બારમા લગે] સાત ગુણઠાણા હોય, ઓઘે ૬૫, પ્ર૦ ૬૩, અપ્ર૦ ૫૯ ઈત્યાદિ. સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય **ચારિત્રને** છઠ્ઠાથી નવમા લગે ચાર હોય. ઓ૦ ૬૫, પ્ર૦ ૬૩, અપ્ર ૫૯, ઈત્યાદિ. પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રને છઠ્ઠું સાતમું એ બેજ હોય. ઓ૦ ૬૫, પ્ર૦ ૬૩, અપ્ર૦ ૫૯ કેવળજ્ઞાની અને કેવળદર્શનીને છેલ્લા બે ગુણઠાણા હોય. સયોગી એક સાતા બાંધે;

અયોગી અબંધક હોય. મતિજ્ઞાની ૧, શ્રુતજ્ઞાની ૨, અવધિજ્ઞાની ૩, અવધિદર્શની ૪, એ ચારને અવિરતિથી માંડીને ક્ષીણમોહ સુધી નવ ગુણઠાણા હોય. તિહા ઓઘે ૭૯, સમ્યક્ત્વે ૭૭ દેશ૦ ૬૭, પ્રમત્તે ૬૩. અપ્ર૦ ૫૯, ઈત્યાદિ. ॥ ૧૯ ॥

અડ ઉવસમિ ચઉ વેઅગિ, ખઇએ ઇક્કાર મિચ્છ-
તિગિ દેસે;
સુહુમિ સઠાણં તેરસ, આહારગિ નિઅનિઅગુણોહો ॥૨૦

અડ—આઠ [૪ થી ૧૧]	દેસે—દેશવિરતિ ચારિત્રે
ઉવસમિ—ઔપશમિક સમકિતે	સુહુમિ—સૂક્ષ્મ ચારિત્રે
ચઉ—ચાર [ચોથાથી સાતમું]	સઠાણં—પોતપોતાનાં ગુણઠાણાં
વેઅગિ—વેદક [ક્ષાયોપશમિક—સમ્યક્ત્વે]	તેરસ—તેર
ખઇએ—ક્ષાયિક [સમ્યક્ત્વે]	આહારગિ—આહારક માર્ગણાએ
ઇક્કાર—અગિયાર [૪ થી ૧૪]	નિઅનિઅ—પોતપોતાના
મિચ્છતિગિ—મિથ્યાત્વત્રિકે	ગુણ—ગુણઠાણાનો
	ઓહો—ઓઘ બંધ

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ તે ઉપશમશ્રેણિએ હોય તથા પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પામે તિહાં હોય.

उवसामगसेढिगयस्स, होइ उवसामियं तु सम्मत्तं ॥
जो वा अकयतिपुंजो, अखवियमिच्छो लहइ सम्मं ॥११॥

તથા ઉપશમ સમ્યક્ત્વી જીવ પરભવાયુર્બંધ ૧, મરણ ૨. અનંતાનુબંધી કષાયનો બંધ ૩, અનંતાનુબંધીનો ઉદય ૪, એ ચાર વાના ન કરે, ત્યાથી પડતો સાસ્વાદને એ ચારે વાનાં કરે, તથા ઔપશમિકને નવું પામતાં ૪-૫-૬-૭ એ ચાર ગુણઠાણાં દેશવિરતિ સર્વવિરતિ સહિત પામે, તેથી નાના જીવની અપેક્ષાયે હોય અને ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, એ ચાર ગુણઠાણાં ઉપશમશ્રેણિએ હોય, ત્યાં ઓઘે ૭૭, સમ્યક્ત્વે ૭૫, દેશે. ૬૬, પ્રમત્તે ૬૨, અપ્ર૦ ૫૮ ઈત્યાદિ જાણવી. દેવાયુ-મનુષ્યાયુ ન બાંધે. હવે ઉદય આવ્યું મિથ્યાત્વ ક્ષય કરે અને અનુદિત ઉપશમાવે તે ક્ષાયોપશમિક, તેને ૪ ગુણઠાણાં, તિહા ઓઘે ૭૯, અવિ૦ ૭૭, દેશ૦ ૬૭, પ્ર૦ ૬૩ અને અ૦ ૫૯, તે પછી ઉપશમશ્રેણિએ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ હોય અને ક્ષપકશ્રેણિએ ક્ષાયિક હોય પ્રશ્ન ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિકમાં શો વિશેષ છે ? ઉત્તર ઔપશમિકને મિથ્યાત્વનાં દળિયાંનું વિપાકથી વેદન નથી અને પ્રદેશથી પણ વેદન નથી અને ક્ષાયોપશમિકને પ્રદેશ થકી વેદન છે.

यदुक्त- वेदइ संतकम्मं, खओवसमिएसु नाणुभावं सि ॥
उवसंतकसाओ पुण, वेएइ न संतकम्मंपि ॥

એ વિશેષ છે.

तथा च—खीणे दंसणमोहे, तिविहंमि वि भवनियाणभूयंमि ॥
निप्पच्चवायमउलं. सम्मत्त खाइयं होइ ॥ १ ॥
तंमि य तइयचउत्थे, भवंमि सिज्झंति खइयसम्मत्ते ॥
सुरनिरयजुयलिसु गइ, इमं तु जिणकालियनराण ॥ २ ॥
वद्धाउयाण एव. सिज्झंति उ तब्भवे अवद्धाऊ ॥
पट्ठवगो उ मणुस्सो. निट्ठवगो चउसु वि गईसु ॥ ३ ॥

એને (ક્ષાયિકને) ચોથાથી ચૌદમા લગે ગુણઠાણાં ૧૧ હોય. તિહાં ઓઘે ૭૯, અવિ૦ ૭૭. દેશ૦ ૬૭, પ્રમ૦ ૬૩. ઇત્યાદિ બાંધે. યાવત્ અયોગી અબંધક હોય. મિથ્યાત્વી. સાસ્વાદની મિશ્રદૃષ્ટિ, દેશવિરતિ. સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમી એટલાને પોતપોતાને નામે એકેક ગુણઠાણું હોય, તિહાં મિથ્યાદૃષ્ટિને ૧૧૭ નો બંધ સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વીને ૧૦૧. મિશ્રદૃષ્ટિને ૭૪. દેશવિરતિને ૬૭ સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રીને ૧૭ બંધ હોય. સમયે સમયે આહાર કરે તે આહારક આહારી. તેને સયોગી લગે તેર ગુણઠાણાં હોય. તિહાં ઓઘે ૧૨૦. મિથ્યાત્વે ૧૧૭ ઇત્યાદિ. યાવત્ સયોગી એક બાંધે. એ સર્વ પૂર્વે કહ્યા તે તે ગુણઠાણે પ્રકૃતિના બંધ હોય તે કર્મસ્તવની પેરે કહેવા. ॥ ૨૦ ॥

પરમુવસમિ વટ્ટંતા, આઉ ન બંધંતિ તેણ અજયગુણે ॥
દેવમણુઆઉહીણો, દેસાઇસુ પુણ સુરાઉવિણા ॥ ૨૧ ॥

અર્થ-પરંતુ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વે વર્તતા જીવો આયુ બાંધે નહિ, તે માટે [તેમને] અવિરત ગુણસ્થાને દેવ અને મનુષ્યાયુવડે હીન ઓઘબંધ હોય. દેશવિરતાદિમાં વળી દેવાયુ વિના બંધ જાણવો. ॥ ૨૧ ॥

વિવેચન.—પણ એટલુ વિશેષ છે જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વે વર્ત્તતા જીવ પરભવનું આયુ ન બાંધે, તે માટે અવિરત સમ્યક્ત્વ ગુણઠાણે દેવાયુઃ ૧ મનુષ્યાયુ ૨ એ બે પ્રકૃતિ ઓઘ માંહેથી હીન કરવી, એટલે ચોથે ગુણઠાણે ઓઘે ૭૭ છે, તે ઈહાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વી ૭૫ બાંધે, કેમકે નરક-તિર્યંગાયુ તો ઓઘમાંજ ટાળ્યા છે. દેશવિરતાદિક ગુણઠાણે એક દેવાયુજ હીન કરવું, ત્યારે દેશે. ૬૬, પ્રમત્તે ૬૨, અપ્રમત્તે ૫૮, મનુષ્યાયુ તો ઓઘમાંજ ટાળ્યું છે ॥૨૧॥

ઓહે અટ્ઠારસયં, આહારદુગૂણ-માઇલેસતિગે;
તં તિત્થોણં મિચ્છે, સાણાઇસુ સવ્વહિં ઓહો ॥૨૨॥

ઓહે-સામાન્યે.
અટ્ઠારસયં-એકસો અઢાર
આહારદુગૂણ-આહારકદ્વિકરહિત
આઇલેસતિગે-આદિની ત્રણ લેશ્યાને વિષે,
તં-તે
તિત્થોણં-તીર્થંકર નામકર્મ વિના
મિચ્છે-મિથ્યાત્વે.
સાણાઇસુ-સાસ્વાદનાદિક.
સવ્વહિં-સર્વત્ર, [સર્વ ગુણઠાણે].
ઓહો-ઓઘબંધ,

અર્થ-પહેલી ત્રણ લેશ્યાએ આહારકદ્વિક વર્જી એકસો અઢાર પ્રકૃતિ ઓઘે બંધાય, તીર્થંકર નામકર્મ વિના તે બંધ મિથ્યાત્વે [૧૧૭] નો જાણવો. સાસ્વાદનથી માંડીને સર્વ ગુણઠાણે ઓઘબંધ જાણવો ॥૨૨॥

વિવેચન—કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત એ ત્રણ લેશ્યાવંતને આહારકદ્વિક વિના ઓઘે એકસો અઢારનો બંધ હોય, એ ત્રણ લેશ્યા તો ચોથા તથા છઠ્ઠા ગુણઠાણા લગે છે અને આહારકદ્વિક સાતમે બંધાય, તે માટે તે વિના. તથા તીર્થંકર નામકર્મ વિના મિથ્યાત્વે ૧૧૭ બંધાય, સાસ્વાદનાદિક ગુણઠાણે તો સર્વ લેશ્યાવંતને ઓઘની પેરે-કર્મસ્તવની પેરે બંધ કહેવો, ઈહાં ત્રણ લેશ્યાવંતને ચોથે ગુણઠાણે બે આયુનો બંધ કહ્યો. પણ એકજ મનુષ્યાયુનો બંધ ઘટે, જે ભણી નારકી દેવતા તો મનુષ્યાયુ બાંધે પણ મનુષ્ય અને તિર્યંચ દેવાયુ ન બાંધે, કારણ કે "જે લેશ્યામા આયુ બંધાય તે લેશ્યામા ઉપજવું જોઈએ" અને સમ્યગ્દૃષ્ટિ તો વૈમાનિકનું જ આયુ બાંધે અને તે વૈમાનિકમા તો કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત નથી તે માટે અશુદ્ધ લેશ્યાવંત સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવાયુ ન બાંધે. એમજ ભગવતી સૂત્રના ત્રીશમા શતકને પહેલે ઉદ્દેશે કહ્યું છે કે ક્રિયાવાદી કૃષ્ણાદિક લેશ્યાવંત સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવાયુ ન બાંધે દેવતા-નારકી મનુષ્યાયુ બાંધે પણ મનુષ્ય-તિર્યંચ એકે આયુ ન બાંધે એમ કહ્યું છે અને ઘટેપણ એમજ. પછી ગ્રંથકારનો અભિપ્રાય તો બહુશ્રુત જાણે. ॥૨૧॥

તેઉ નિરયનવૂણા ઉજ્જોઅચઉ નિરયબાર વિણુ સુક્કા;
વિણુ નિરયબાર પમ્હા, અજિણાહારા ઇમા મિચ્છે. ૨૨

અર્થ-તેજોલેશ્યાએ નરકાદિ નવ વિના [૧૧૧ પ્રકૃતિનો] બંધ હોય ઉદ્યોત ચતુષ્ક અને નરકાદિ બાર વિના [૧૦૪] નો બંધ શુક્લલેશ્યાએ જાણવો. નરકાદિ બાર વિના પદ્મ લેશ્યાએ બંધ જાણવો. જિનનામ અને આહારકદ્વિક વિના આ સર્વે બંધ મિથ્યાત્વે જાણવા. ॥૨૩॥

વિવેચન—તેજોલેશ્યાવંત નરકત્રિક, સૂક્ષ્મત્રિક, વિકલત્રિક એ નવ વિના ઓઘે એકસો ઈગ્યાર બાંધે. ઉદ્યોતનામ, તિર્યંચદ્વિક અને તિર્યંચાયુ: એ ઉદ્યોતચતુષ્ક અને નરકત્રિક. સૂક્ષ્મત્રિક, વિકલત્રિક, એકેંદ્રિય, સ્થાવર અને આતપ એ નરકાદિ બાર, એ સોળ વિના એકસો ચાર પ્રકૃતિ શુક્લલેશ્યાવંત બાંધે. ઇહાં છઠ્ઠા, સાતમા, આઠમા કલ્પના દેવતા તો સર્વ શુક્લલેશ્યાવંત છે અને તે તો ઉદ્યોતચતુષ્ક બાંધે છે ત્યારે પંચેંદ્રિય તિર્યંચમા ઉપજે છે તો ઇહા ઉદ્યોતચતુષ્ક કેમ ટાળ્યું એ પણ સંશય બહુશ્રુતગમ્ય છે, તથા નરકાદિક બાર પ્રકૃતિ વિના પદ્મ લેશ્યાવંત ઓઘે એકસો આઠ બાંધે જિનનામ ૧ આહારકદ્વિક ૨, એ ત્રણ વર્જીને મિથ્યાત્વે તેજો, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યાને પ્રકૃતિ કહેવી. તે કેમ ? તેજોલેશ્યાએ ઓઘે ૧૧૧, મિથ્યાત્વે ૧૦૮ અને સાસ્વાદને ૧૦૧ બાંધે, પછી ઓઘની જેમ ગુણઠાણા ૭ લગે બંધ જાણવો પદ્મલેશ્યાને ઓઘે ૧૦૮, મિથ્યાત્વે ૧૦૫, સાસ્વાદને ૧૦૧ પછી ઓઘની જેમ ૭ ગુણઠાણા લગે બંધ જાણવો. શુક્લ લેશ્યાવંતને ઓઘે ૧૦૪, મિથ્યાત્વે ૧૦૧, સાસ્વાદને નપુ મિચ્છ હુંડ છેવટ્ઠું એ ચાર ટાળે તો ૯૭ રહે, પછી ઓઘવત્ ૧૩ ગુણ લગે બંધ હોય ॥૨૩॥

સવ્વગુણ ભવ્વસન્નિસુ, ઓહુ અભવ્વા અસન્નિ-
મિચ્છિસમા,
સાસણિ અસન્નિ સન્નિવ્વ, કમ્મણભંગો અણાહારે
॥ ૨૪ ॥

સવ્વગુણ-સર્વે ગુણઠાણા.	સાસણિ-સાસ્વાદને
ભવ્વસન્નિસુ-ભવ્ય અને સંજ્ઞીને વિષે	અસન્નિ-અસંજ્ઞીને.
ઓહુ-ઓઘની પેરે.	સન્નિવ્વ-સંજ્ઞીની પેઠે.
અભવ્વા-અભવ્યો.	કમ્મણ-કાર્મણકાયયોગનો.
અસન્નિ-અસંજ્ઞી.	ભંગો-ભાગો.
મિચ્છિસમા-મિથ્યાત્વ ગુણઠાણા સરખા.	અણાહારે-અણાહારી માર્ગણાએ

અર્થ--ભવ્ય અને સંજ્ઞિને વિષે સર્વ ગુણઠાણા અને કર્મસ્તવોક્ત બંધ હોય. અભવ્ય અને અસંજ્ઞિને મિથ્યાત્વ-ગુણઠાણા સમાન બંધ જાણવો. સાસ્વાદને અસંજ્ઞિને સંજ્ઞિની પેરે બંધ હોય. અણાહારી માર્ગણાએ, કાર્મણ કાયયોગનો ભાંગો [બંધનો] હોય. ॥૨૪॥

વિવેચન-ભવ્ય અને સંજ્ઞિને વિષે સર્વ ગુણઠાણા હોય. તિહાં પ્રકૃતિનો બંધ ઓઘની પેરે કહેવો. સિદ્ધાંતકોઈ કેવળીને ભાવ મન નથી તે માટે નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞી કહ્યા છે તે અભિપ્રાયે તો સંજ્ઞીને (૧૨) બાર ગુણઠાણા હોય, [illegible] અહીં કેવળીને દ્રવ્ય મન છે તે વિવક્ષીને સંજ્ઞી કહ્યા, તે માટે ૧૪ ગુણઠાણા કહ્યા.

[illegible]

यतः—द्रव्यचित्तं विना भावचित्तं न स्यादसंज्ञिवत्।
विनापि भावचित्तं तु, द्रव्यं केवलिनो भवेत् ॥१॥

તથા અભવ્ય અને અસંજ્ઞી—મન રહિત ઓઘે અને મિથ્યાત્વે ૧૧૭ બાંધે, અભવ્યને તો એક જ ગુણઠાણું હોય. સાસ્વાદને અસંજ્ઞી તે સંજ્ઞીને પેરે ૧૦૧ બાંધે, અસંજ્ઞીને ગુણઠાણા બેજ હોય. અણાહારીને વિષે કાર્મ્મણ કાયયોગીનો ભાંગો કહેવો. કાર્મ્મણકાયયોગીજ અણાહારી હોય તે માટે ગુણઠાણા ૧, ૨, ૪, ૧૩ એ ચાર હોય. તિહાં ઓઘે ૧૧૨, મિથ્યાત્વે ૧૦૭, સાસ્વા૦ ૯૪, અવિ૦ ૭૫, અને સયોગીએ ૧ હોય. ॥૨૪॥

તિસુ દુસુ સુક્કાઇગુણા, ચઉ સગ તેરત્તિ બંધસામિત્તં;
દેવિંદસૂરિરઇઅં, નેયં કમ્મત્થયં સોઉં. ॥ ૨૫ ॥

તિસુ—ત્રણ લેશ્યાએ [કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત]	તેરત્તિ—તેર એમ.
દુસુ—બે લેશ્યાએ [તેજો, પદ્મ]	બંધસામિત્તં—બંધસ્વામિત્વને,
સુક્કા—શુક્લલેશ્યાએ	દેવિંદસૂરિ—દેવેંદ્રસૂરિએ
આઇગુણા—પહેલા ગુણઠાણા.	રઇઅ—રચ્યુ.
ચઉ—ચાર	નેય—જાણવું.
સગ—સાત	કમ્મત્થય—કર્મસ્તવને.
	સોઉ—સાંભળીને

અર્થ—ત્રણ લેશ્યાએ પહેલા ચાર ગુણઠાણા, બે લેશ્યાએ સાત, અને શુક્લ લેશ્યાએ તેર ગુણઠાણા હોય, એ પ્રકારે

બંધસ્વામિત્વ દેવેન્દ્રસૂરિએ રચ્યુ, તે કર્મસ્તવ સાંભળીને [સંભારીને] જાણવા યોગ્ય છે. ॥ ૨૫ ॥

વિવેચન—કૃષ્ણ ૧, નીલ ૨, કાપોત ૩, એ ત્રણ લેશ્યાને વિષે ચાર ગુણઠાણાં હોય. તેજો ૧, પદ્મ ૨, એ બે લેશ્યાને વિષે સાત ગુણઠાણાં હોય, શુક્લ લેશ્યાને વિષે તેર ગુણઠાણા હોય અને અયોગી તો અલેશી હોય. એ રીતે એ બંધસ્વામીપણું શ્રી તપાગચ્છાધિરાજ ભટ્ટારક શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરીશ્વર પટ્ટપ્રભાકર શ્રી દેવેંદ્રસૂરિએ રચ્યુ, એ બંધસ્વામિત્વ કર્મસ્તવ સંભારીને જાણવું. ॥૨૫॥

ઇતિ બંધસ્વામિત્વાખ્યસ્તૃતીયઃ કર્મગ્રંથઃ

વાયુ૦	૧	૧૦૫	૧૦૫												
વનસ્૦	૨	૧૦૯	૧૦૯	૯૬/૯૪											
ત્રસ૦	૧૪	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૩	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭			
મનોગો૦ ૪	૧૩	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧
વચનગો. ૪	૧૩	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧
ઔદા૦ કા	૧૩	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૬૯	૭૧	૬૭	૬૪	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧
ઔ મિશ્ર	૪	૧૧૪	૧૦૯	૯૪		૭૫									૧
વૈક્રિ,	૪	૧૦૪	૧૦૩	૯૬	૭૦	૭૨									
વૈ૦ મિ૦	૨	૧૦૨	૧૦૧	૯૪		૭૧									
આ૦ કા૦	૧	૬૩						૬૨							
આ૦ મિ૦	૧	૬૩						૬૨							
કા૦મ૦	૪	૧૧૨	૧૦૭	૯૪		૭૫									
સ્ત્રીવેદ	૯	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨				
પુરુષ	૯	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૨	૫૯	૫૮	૨૨				
નપુંસક	૯	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૨	૫૯	૫૮	૨૨				
અનંતાનુ૦	૨	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧											
અપ્રત્યા૦ ૪	૪	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭									
પ્રત્યા૦ ૪	૫	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭								
સંજ્વ૦ ૩	૮	૧૨૦	૧૧૫	૧૦૧	૭૪	૭૩	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨				
સંજ્વ૦ લો	૧૦	૧૨૦	૧૧૦	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨				
મતિજ્ઞાની	૯	૧૦૬				૭૯	૬૬	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭			
[illegible]	૯	૧૦૬				૭૯	૬૬	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	
[illegible]	૯	૧૦૬				૭૯	૬૭	૬૩	૫૮	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	
[illegible]	૭	૬૫					૬૭	૬૩	૫૮	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	
[illegible]	૨	૮૦						૬૩	૫૮	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	
[illegible]	૩	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧	૭૪									૧	૧
[illegible]	૩	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧	૭૪										
[illegible]	૩	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧	૭૪										
[illegible]	૨	૬૫						૬૩	૫૮	૫૮	૨૨				
[illegible]	૨	૬૫						૬૩	૫૮						
[illegible]	૧	૬૩						૬૩	૫૮						
[illegible]	૧	૧૭										૧૭			
[illegible]	૪	૧૪													
[illegible]	૧	૧૭													
[illegible]	૧	૬૭													

અવિરતિ	૪	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭										
ચક્ષુદર્શ૦	૧૨	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧		
અચક્ષુદર્શ૦	૧૨	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧		
અવધિદ૦	૯	૭૯				૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧		
કેવલદર્શ૦	૨	૧													૧	
કૃષ્ણ લે૦	૪	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭										
નીલ લે૦	૪	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭										
કાપોત	૪	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭										
તેજો લે૦	૭	૧૧૧	૧૦૮	૧૦૧	૭૪	૭૭										
પદ્મ લે૦	૭	૧૦૮	૧૦૫	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯							
શુકલ લે૦	૧૩	૧૦૪	૧૦૧	૯૭	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧	
ભવ્ય	૧૪	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧	૦
અભવ્ય	૧	૧૧૭	૧૧૭													
ઔપશમિક	૮	૭૭				૭૫	૬૬	૬૨	૫૮	૫૮	૨૨	૧૭	૧			
સાસ્વાદન	૧	૧૦૧		૧૦૧												
ક્ષાયોપશ૦	૪	૭૯				૭૭	૬૭	૬૩	૫૯							
ક્ષાયિક	૧૧	૭૯				૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧	૦
મિશ્ર	૧	૭૪			૭૪											
મિથ્યાત્વ	૧	૧૧૭	૧૧૭													
સંજ્ઞિ.	૧૪	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧	
અસંજ્ઞિ	૨	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧												
આહારી	૧૩	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૯	૫૮	૨૨	૧૭	૧	૧	૧	
અણાહારી	૫	૧૧૨	૧૦૭	૯૪		૭૫									૧	

षडशीतिनामा चतुर्थ कर्मग्रंथः

મંગળ અને અભિધેય.

નમિઅ જિણં જિઅમગ્ગણ-ગુણઠાણુવઓગ—
જોગ-લેસાઓ;
બંધપ્પબહૂ ભાવે, સંખિજ્જાઇ કિમવિ વુચ્છં ॥૧॥

નમિઅ-નમસ્કાર કરીને	લેસાઓ-લેશ્યા દ્વાર
જિણં-જિનેશ્વરને	બંધ-બંધ
જિઅ-જીવસ્થાનક	અપ્પબહૂ-અલ્પબહુત્વ દ્વાર.
મગ્ગણ-માર્ગણાદ્વાર.	ભાવે-ભાવ [ઉપશમાદિક પાંચ]
ગુણઠાણ-ગુણસ્થાનક	સંખિજ્જાઇ-સંખ્યાતાદિ
ઉવઓગ-ઉપયોગદ્વાર.	કિમવિ-કાંઈક
જોગ-યોગ દ્વાર	વુચ્છં-કહીશ

અર્થ—જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને જીવસ્થાનક, માર્ગણા-સ્થાનક, ગુણસ્થાનક, ઉપયોગ, યોગ, લેશ્યા, બંધ અલ્પ-બહુત્વ ભાવ અને સંખ્યાતા આદિ કંઈક કહીશ. ॥૧॥

વિવેચન—શ્રી જિનને નમસ્કાર કરીને જીવસ્થાનક—જીવના ૧૪ ભેદ, ગત્યાદિ ૬૨ માર્ગણાસ્થાનક ૬, ૧૪ ગુણ-સ્થાનક [illegible] ઉપયોગ ૪, ૧૫ યોગ, [illegible] લેશ્યા ૬, [illegible]

નમિય જિણં વત્તવ્વા, ચઉદસજિઅઠાણએસુ ગુણ-
ઠાણા; જોગુવઓગો લેસા, બંધોદઓદીરણા સત્તા ॥૧॥

વત્તવ્વા-કહેવા.
ચઉદસ-ચઉદ.
જિઅઠાણએસુ-જીવસ્થાનોનેવિષે
ગુણઠાણા-ગુણઠાણાં,
જોગ-યોગ.
ઉવઓગો-ઉપયોગ

લેસા-લેશ્યા.
બંધ-બંધ.
ઉદઅ-ઉદય.
ઉદીરણા-ઉદીરણા.
સત્તા-સત્તા.

અર્થ—જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને ચૌદ જીવસ્થાનકને વિષે ગુણઠાણા, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા, બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તા [એ આઠ] કહેવાનાં છે ॥૧॥

વિવેચન—પૂર્વોક્ત ગાથામાં ૧૦ દ્વાર કહ્યાં છે, તોપણ એ દ્વારનો અનુક્રમ સુગમ રીતે કહે છે—જિનને નમસ્કાર કરીને એ બોલ કહેવા-ચૌદ જીવસ્થાનકને વિષે ગુણઠાણાં ૧, યોગ ૨, ઉપયોગ ૩, લેશ્યા ૪, મૂળ પ્રકૃતિનો બંધ ૫, ઉદય ૬, ઉદીરણા ૭, સત્તા ૮, એ આઠ દ્વાર કહીશું ॥૧॥

તહ મૂલચઉદમગ્ગણ-ઠાણેસુ બાસટ્ઠિઉત્તરેસું ચ;
જિઅ ગુણ જોગુવઓગા, લેસપ્પબહું ચ છટ્ઠાણા ॥૨॥

તહ-તેમજ
મૂલ-મૂળ
ચઉદ-ચૌદ
મગ્ગણ-માર્ગણા.

ઠાણેસુ-સ્થાનકને વિષે
બાસટ્ઠિ-બાસઠ.
ઉત્તરેસું-ઉત્તર [માર્ગણાસ્થાન]ને વિષે.

જિઅ-જીવભેદ
ગુણ-ગુણઠાણા,
જોગ-યોગ
ઉવઓગા-ઉપયોગ
લેસ-લેશ્યા.
અપ્પબહુ-અલ્પબહુત્વ
છટ્ઠાણા-એ ૭ સ્થાનક

અર્થ—તેમજ મૂળ ચૌદ માર્ગણાસ્થાન અને બાસઠ ઉત્તર માર્ગણાસ્થાનને વિષે જીવભેદ, ગુણઠાણા, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા, અલ્પબહુત્વ એ ૭ સ્થાનક કહીશું. ॥૨॥

વિવેચન—તેમજ વળી ચૌદ મૂળ માર્ગણાસ્થાનક અને બાસઠ ઉત્તરમાર્ગણાને વિષે જીવભેદ ૧, ગુણઠાણાં ૨, યોગ ૩, ઉપયોગ ૪, લેશ્યા ૫. અલ્પબહુત્વ ૬. એ ૭ સ્થાનક કહીશું ॥ ૨ ॥

ચઉદસગુણેસુ જિઅજોગુવઓગલેસા ય બંધહેઊ ય:
બંધાઇચઉ અપ્પાબહુ ચ તો ભાવસંખાઇ ॥૩॥
[દ્વારગાહા.]

ચઉદસ ગુણેસુ-ચૌદ ગુણઠાણાને વિષે
જિઅ-જીવના ભેદ
જોગ-યોગ.
ઉવઓગ-ઉપયોગ.
લેસા-લેશ્યા
બંધહેઉ-બંધહેતુ
બંધાઈ ચઉ-બંધાદિ ચાર
અપ્પાબહુ-અલ્પબહુત્વ.
તો-તે પછી
ભાવ-ભાવ
સંખાઈ-સંખ્યાદિ

અર્થ—ચૌદ ગુણઠાણાને વિષે જીવના ભેદ, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા અને બંધહેતુ તેમજ બંધાદિ ચાર અને તેમજ અલ્પબહુત્વ તે પછી ભાવ અને સંખ્યાદિ કહીશું ॥૩॥

વિવેચન—વળી ચૌદ ગુણઠાણાંને વિષે જીવના ભેદ ૧, યોગ ૨, ઉપયોગ ૩, લેશ્યા ૪, બંધહેતુ ૫, બંધ, ઉદય, ઉદીરણા, સત્તા ૯, એનુ અલ્પબહુત્વ ૧૦, ત્યારપછી પાંચ ભાવ ૧૧ અને સંખ્યાતાદિકનો વિચાર ૧૨; એ ત્રણ ગાથા વડે ૨૬ દ્વાર કહ્યાં તે અનુક્રમે કહીશું. ॥૩॥

૧૪ જીવસ્થાનો.

ઇહ સુહુમબાયરેગિંદિ-બિતિચઉઅસન્નિસન્નિપંચિંદી; અપજત્તા પજ્જત્તા, કમેણ ચઉદસ જિઅઠૂઠાણા ॥૨

ઇહ—આ જગતમા
સુહુમ—સૂક્ષ્મ.
બાયર—બાદર
એગિંદિ—એકેંદ્રિય
બિ—બેઇંદ્રિય
તિ—તેઇંદ્રિય
ચઉ—ચૌરિંદ્રિય
અસન્નિ—અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય.
સન્નિપંચિંદી—સંજ્ઞિપંચેંદ્રિય
અપજત્તા—અપર્યાપ્તા
પજત્તા—પર્યાપ્તા
કમેણ—અનુક્રમે.
ચઉદસ—ચૌદ
જિઅટ્ઠાણા—જીવનાં સ્થાનક

અર્થ—આ જગતને વિષે સૂક્ષ્મ, એકેંદ્રિય, બાદર એકેંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય, અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય અને સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય, એ અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા, એ અનુક્રમે ચૌદ જીવના સ્થાનકો છે. ॥૨॥

વિવેચન—અહીં લોકને વિષે પૃથિવ્યાદિક પાંચ સ્થાવર ચઉદ રાજલોકને વિષે મસીની કૂંપીની પેરે ઠાંસી ઠાંસીને

ભર્યા છે-સર્વવ્યાપી છે, નજરે દેખાય તેવા નથી, તે સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય ૧ અને જે પૃથિવ્યાદિક પાંચ નજરે દીસે છે તે બાદર એકેંદ્રિય ૨, બેઇંદ્રિય શંખાદિક ૩, તેઇંદ્રિય કાનખજૂરા વગેરે ૪, ચઉરિંદ્રિય વીંછુ આદિક ૫, મન રહિત સમ્મૂર્ચ્છિમ તે અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય ૬, મન સહિત તે સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય ૭, જેણે ઉપજતાં પોતપોતાની પર્યાપ્તિ પૂરી નથી કરી તે અપર્યાપ્તા સાત અને જેણે પોતપોતાની પર્યાપ્તિ પૂરી કરી છે તે પર્યાપ્તા ૭. એમ અનુક્રમે અપર્યાપ્તા-પર્યાપ્તા થઈને ચૌદ ભેદ જીવના જાણવા. સંસારી જીવ સર્વ એ ૧૪ ભેદ માંહે આવ્યા ॥૨॥

જીવસ્થાનોને વિષે ગુણઠાણાં.

બાયરઅસન્નિવિગલે, અપજ્જિ પઢમબિઅ-
સન્નિઅપજ. તે
અજયજુઅ સન્નિપજ્જે, સવ્વગુણા મિચ્છસેસેસુ ॥૩॥

બાયર—બાદર એકેંદ્રિય [નિગોદ્ય વાઉકાય વિના]	અજયજુઅ—[illegible]
અસન્નિ—અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય	સન્નિપજ્જે—સંજ્ઞી પર્યાપ્તાને વિષે
વિગલે—વિકલેંદ્રિય વિષે	સવ્વગુણા—[illegible]
અપજ્જિ—અપર્યાપ્તામાં	મિચ્છ—[illegible]
પઢમબિઅ—પહેલું બીજું [illegible]	સેસેસુ—[illegible]
સન્નિઅપજ્જત્તે—સંજ્ઞી અપર્યાપ્તાને વિષે	

અર્થ—અપર્યાપ્તા એવા બાદર એકેંદ્રિય, અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય અને વિકલેંદ્રિયને વિષે પહેલું અને બીજું ગુણઠાણાં. અપર્યાપ્તા સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિયને વિષે અવિરતિ સહિત [illegible]

[ત્રણ ગુણઠાણા] હોય. સંજ્ઞિ પર્યાપ્તાને વિષે સર્વ ગુણઠાણાં હોય અને બાકીના જીવસ્થાનકને વિષે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું હોય ॥૩॥

વિવેચન—હવે એ ૧૪ જીવસ્થાનકને વિષે ગુણઠાણાં કહે છે.–બાદર એકેદ્રિય અપર્યાપ્તા ૧, અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય અપર્યાપ્તા ૨, ત્રણ વિકલેંદ્રિય અપર્યાપ્તા ૫, એ પાંચને વિષે મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન એ પહેલાં બે ગુણઠાણાં હોય. તિહાં મિથ્યાત્વે તો એ જીવ સદાય છેજ પણ કોઇક જીવને પરભવથી સમ્યક્ત્વ વમીને આવતાં ઘંટાલાલા ન્યાયે સમ્યક્ત્વનો લેશ આસ્વાદતાં ઉત્પત્તિકાળે અપર્યાપ્તાવસ્થાએ સાસ્વાદનપણું પામીએ, પણ પછી ન હોય. ઇહાં એ કરણ અપર્યાપ્તો જાણવો પણ લબ્ધિ અપર્યાપ્તો નહી. લબ્ધિ અપર્યાપ્તાને તો સાસ્વાદન હોય જ નહી અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ એકેદ્રિયમાં પણ સાસ્વાદન ન હોય, સાસ્વાદન તો લગારેક શુભ પરિણામરૂપ છે અને સૂક્ષ્મમાં તો અતિ સંક્લિષ્ટ પરિણામી ઉપજે તે માટે. ઇહાં કોઇક કહે છે કે, આગમમાહે એકેદ્રિયને સાસ્વાદન નથી કહ્યું, એકેદ્રિય સર્વ અજ્ઞાની જ કહ્યા છે, તો ઇહાં એકેદ્રિય અપર્યાપ્તાને સાસ્વાદન કેમ કહો છો? તેનો ઉત્તર આગળ **સાસણભાવે નાણં** એ ગાથાએ ગ્રંથકારજ કહેશે, તિહાંથી જાણવો. તથા સંજ્ઞિપંચેંદ્રિય અપર્યાપ્તાને વિષે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણ એટલે પહેલું, બીજું, ચોથું એ ત્રણ ગુણઠાણાં હોય, સમ્યક્ત્વ સહિત જીવને ઉપજતા ચોથું હોય, પણ અપર્યાપ્તાને મિશ્રગુણઠાણું ન

હોય. મિશ્ર થકો કાળ ન કરે તે માટે ન સમ્મમિચ્છો કુણઇ કાલં. ઇતિ વચનાત્. સંજ્ઞિ પર્યાપ્તાને વિષે સર્વે ચૌદ ગુણઠાણા હોય. તેને સર્વ શુભાશુભ પરિણામ હોય તે માટે. શેષ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તા ૧, સૂક્ષ્મપર્યાપ્તા ૨, બાદર એકેંદ્રિય પર્યાપ્તા ૩, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય પર્યાપ્તા ૬, અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય પર્યાપ્તા ૭, એ સાતેને એકજ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું હોય ॥ ૩ ॥

જીવસ્થાનોને વિષે યોગ.

અપજ્જત્તછક્કિ કમ્મુર-લમીસ જોગા અપજ્જ. સંનિ સુ;
તે સવિઉવ્વ મિસ્સ એસુ. તણુપજ્જેસુ ઉરલ-મન્ને ॥૪॥

અપજ્જત્તછક્કિ-અપર્યાપ્તા ૬-જીવને વિષે	સવિઉવ્વમીસ-વૈક્રિય-મિશ્ર સહ યોગ.
કમ્મ-કાર્મણ,	એસુ-એમાં વળી
ઉરલમીસ-ઔદારિકમિશ્ર	તણુપજ્જેસુ-શરીર પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તાને વિષે
જોગા-યોગ	ઉરલ-ઔદારિક યોગ.
અપજ્જસંનિસુ-અપર્યાપ્તા-સંજ્ઞિને વિષે	અન્ને-કેટલાક આચાર્ય
તે-તે બે યોગ.	

[illegible] અપર્યાપ્તા ૬ જીવને વિષે [illegible] ઔદારિકમિશ્ર યોગ હોય. અપર્યાપ્ત [illegible] પર્યાપ્તાને [illegible] તે [illegible] વૈક્રિયમિશ્ર સહિત [illegible] હોય. [illegible] શરીરપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તાને [illegible] કહે છે. ॥૪॥

વિવેચન—હવે યોગ ૧૫ કહે છે, સત્ય મનોયોગ ૧, અસત્ય મનોયોગ ૨, સત્યમૃષા મનોયોગઃ ૩, અસત્યામૃષા મનોયોગઃ ૪, એમ ૪ વચનયોગ, એવં ૮, ઔદારિક કાય યોગ ૯, ઔદારિક મિશ્ર૦ ૧૦, વૈક્રિય૦ ૧૧, વૈક્રિયમિશ્ર૦ ૧૨, આહારક૦ ૧૩, આહારક મિશ્ર૦ ૧૪, અને કાર્મણ કાયયોગ ૧૫. હવે એનો અર્થ કહે છે—અસ્તિ જીવઃ ઈત્યાદિ તથા સર્વનું હિતચિંતન તે સત્ય મનઃ ૧, નાસ્તિ જીવઃ ઈત્યાદિ તથા પરને વિપ્રતારણ બુદ્ધિ તે મૃષા મન ૨, તે બે મિશ્ર તે સત્યમૃષા મન એટલે કાંઈક સત્ય કાંઈક મૃષા સત્ય પણ નહીં અસત્ય પણ નહીં એવી વિચારણા તે અસ ત્યામૃષા મન ૪, એ જ પ્રમાણે ૪ ભેદે વચનયોગ; એવં ૮ મનુષ્ય તિર્યંચને ઔદારિક કાયયોગ ૯, તે જ મનુષ્ય-તિર્યંચને ઉપજતાં એક સમય પછી શરીર પર્યાપ્તિ પૂરી કરે ત્યાં લગે કાર્મણ સાથે મિશ્રપણું તે ઔદારિકમિશ્ર તથા કેવલીસમુદ્ઘાતે બીજે, છઠ્ઠે, સાતમે સમયે ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ ૧૦, દેવતા નારકીને તથા લબ્ધિવંત મનુષ્ય—પંચેદ્રિયતિર્યંચ અને વાયુને વૈક્રિય કાયયોગ ૧૧, તે જ દેવ—નારકીને ઉપજતાં કાર્મણ સાથે વૈક્રિય તે વૈક્રિયમિશ્ર હોય તથા મનુષ્ય અને તિર્યંચને વૈક્રિયા-રંભ કાળે અને છાંડવાને કાળે ઔદારિક સાથે વૈક્રિયમિશ્ર કાયયોગ ૧૨. ચૌદ પૂર્વધારી આહારક શરીર કરે ત્યારે આહારક કાયયોગ ૧૩, તેને પ્રારંભકાળે અને છાંડવાને કાળે ઔદારિક સાથે આહારકમિશ્ર કાયયોગ હોય ૧૪, અષ્ટકર્મનો જે વિકાર તે કાર્મણ કાયયોગ, તે જીવને અંતરાલ ગતિએ અને ઉપ-

સવ્વે સન્નિપજ્જત્તે, ઉરલં સુહુમે સભાસુ તં ચઉસુ;
બાયરિ સવિઉવ્વિદુગં, પજસન્નિસુબાર ઉવઓગા.૫

સવ્વે-સર્વે [યોગ]
સન્નિપજ્જત્તે-સંજ્ઞી પર્યાપ્તાને વિષે
ઉરલ-ઔદારિક કાયયોગ.
સુહુમે-સૂક્ષ્મ [એકેંદ્રિય]માં
સભાસુ-ભાષા સહિત.
ત-તે.
ચઉસુ-ચાર [વિ ત્રિક અને અસંજ્ઞીપંચેંદ્રિય]ને વિષે
બાયરિ-બાદર [એકેંદ્રિય પર્યાપ્તા]ને વિષે
સવિઉવ્વિદુગ-વૈક્રિયદ્વિક સહિત [હોય]
પજસન્નિસુ-પર્યાપ્તા સંજ્ઞીને વિષે.
બાર ઉવઓગા-બાર ઉપયોગો

અર્થ—સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય પર્યાપ્તાને વિષે સર્વ યોગ હોય, પર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયમાં ઔદારિક કાયયોગ હોય, તે ચાર [વિકલેંદ્રિય અને અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય]ને વિષે ભાષા [અસત્યામૃષા વચનયોગ] સહિત [બે યોગ] હોય, બાદર એકેંદ્રિય પર્યાપ્તાને વિષે વૈક્રિયાદ્વિક સહિત [ત્રણ યોગ]હોય પર્યાપ્તા સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિયને બાર ઉપયોગ હોય. ॥૫॥

વિવેચન—સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય પર્યાપ્તાને વિષે સર્વ એટલે ૧૫ યોગ હોય. ઔદારિકમિશ્ર ૧ કાર્મ્મણ ૨, એ બે યોગ તો કેવલી સમુદ્ઘાતે હોય અને વૈક્રયમિશ્ર મનુષ્ય-તિર્યંચને ઉત્તરવૈક્રિય કરતાં હોય અને શેષ બાર યોગ તો યથાયોગ્ય હોય જ. સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય પર્યાપ્તાને એક જ ઔદારિક કાયયોગ હોય. બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરિંદ્રિય ૩ અને અસંજ્ઞિપંચેંદ્રિય ૪, એ ચાર પર્યાપ્તાને ચોથી ભાષા સહિત ઔદારિક એટલે ૨ યોગ હોય. બાદર એકેંદ્રિય પર્યાપ્તાને વિષે

ઔદારિક ૧, વૈક્રિય ૨, વૈક્રિયમિશ્ર ૩, એવં ત્રણ યોગ હોય, વાયુને વૈક્રયદ્વિક હોય માટે.

હવે ચૌદ જીવસ્થાનકને વિષે ઉપયોગ કહે છે.—જીવ-લક્ષણરૂપ અવબોધ તે ઉપયોગ કહીએ. તે પાચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ચાર દર્શન એમ ૧૨ જાણવા. પર્યાપ્તા સંજ્ઞિ પંચેં-દ્રિયને વિષે એ બારે ઉપયોગ હોય, અનુક્રમે હોય પણ સમ-કાળે ન હોય, જુગવં દો નત્થિ ઉવઓગા ઇતિ વચનાત.

જીવસ્થાનોને વિષે ઉપયોગ

પજ્જચઉરિંદિઅસન્નિસુ, દુદંસદુઅનાણ દસસુ ચક્ખુ-વિણા; સન્નિઅપજ્જે મણનાણ-ચક્ખુકેવલદુગ વિહૂણા ॥૬॥

પજ્જચઉરિંદિ-પર્યાપ્તા ચૌરિંદ્રિય | સન્નિઅપજ્જે-સંજ્ઞી અપ-
અસન્નિસુ-અસંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય | ર્યાપ્તાને વિષે.
પર્યાપ્તાને વિષે |
દુ દંસ-બે દર્શન | મણનાણ-મન:પર્યવજ્ઞાન
દુ અનાણ-બે અજ્ઞાન | ચક્ખુ-ચક્ષુદર્શન
દસસુ-[illegible] વિષે | કેવલદુગ-[illegible]
ચક્ખુવિણા-[illegible] વિના | વિહૂણા-[illegible]

વિવેચન—ચૌરિંદ્રિય પર્યાપ્તા ૧, અને અસંજ્ઞી પર્યાપ્ત ૨, એ બેને વિષે બે દર્શન અને બે અજ્ઞાન એવં ૪ ઉપયોગ હોય, તે ચક્ષુદર્શન ૧, અચક્ષુદર્શન ૨, મતિઅજ્ઞાન ૩, શ્રુતઅજ્ઞાન ૪, એમ ચાર હોય. ચાર એકેંદ્રિય ૪, બે બેઇંદ્રિય ૬, બે તેઇંદ્રિય ૮, ચૌરિંદ્રિય અપર્યાપ્ત ૯ અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય અપર્યાપ્ત ૧૦, એ દશને વિષે ચક્ષુદર્શન વિના એટલે અચક્ષુદર્શન ૧, મતિઅજ્ઞાન ૨, શ્રુતઅજ્ઞાન ૩, એ ત્રણ હોય, સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય અપર્યાપ્તાને વિષે મનઃપર્યવજ્ઞાન ૧, ચક્ષુદર્શન ૨, કેવળજ્ઞાન ૩, કેવળદર્શન ૪, એ ચાર વિના શેષ ૮ ઉપયોગ હોય. "પંચસંગ્રહ"ને મતે ચૌરિંદ્રિય, અસંજ્ઞિ-સંજ્ઞિપંચેંદ્રિય, એ ત્રણ અપર્યાપ્તાને પણ ઇંદ્રિયપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયે ચક્ષુદર્શન કહ્યું છે ॥૬॥

જીવસ્થાનોને વિષે લેશ્યા તથા બંધ, ઉદય, ઉદીરણા, અને સત્તાનાં સ્થાનો.

સન્નિદુગિ છલેસ અપજ્જબાયરે પઢમચઉ તિ સેસેસુ। સત્તટ્ઠ બંધુદીરણ-સંતુદયા અટ્ઠ તેરસસુ ॥૭॥

સન્નિદુગિ-બે સંજ્ઞીને વિષે
છ લેસ- છ લેશ્યા.
અપજ્જ-અપર્યાપ્ત
બાયરે-બાદર એકેંદ્રિયને વિષે.
પઢમ ચઉ-પ્રથમની ચાર
તિ-ત્રણ
સેસેસુ-બાકીનાને વિષે
સત્તટ્ઠ-સાત અથવા આઠ કર્મનો
બંધુદીરણ-બંધ તથા ઉદીરણા
સંતુદયા-સત્તા તથા ઉદય
અટ્ઠ-આઠ કર્મની.
તેરસસુ-તેર જીવસ્થાનને વિષે

तद्यथा–मूलं १ साह २ पसाहा ३ गुच्छ ४ फलच्छिंदे
५ पडियमक्खणया ६ ।
सव्वं १ माणुस २ पुरिसा ३ साउह ४ जुज्झंत ५—
धणहरणा[1] ६ ॥ १ ॥

હવે ચૌદ જીવસ્થાનકે મૂળ પ્રકૃતિનો બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તા કહે છે:—

સંજ્ઞી પચેંદ્રિય પર્યાપ્તા વર્જીને શેષ તેર જીવસ્થાનકને વિષે સાત અથવા આઠ પ્રકૃતિનો બંધ અથવા ઉદીરણા હોય. તે કેમ ? આયુબંધ કાલે આઠે કર્મનો બંધ હોય અને

૧. લેશ્યાના પરિણામની માહોમાંહે તરતમતા જણાવવા માટે જાંબૂ ફળ ખાનારા છ પુરુષનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે જાણવું:-કોઈ છ પુરુષો જાંબૂ ફળ ખાવા માટે તે વૃક્ષ પાસે ગયા ત્યાં પહેલાનો વિચાર મૂળથી વૃક્ષ ઉખેડવાનો થયો, બીજાએ શાખાઓ કાપવાનું જણાવ્યુ, ત્રીજાએ નાની ડાળીઓ કાપવાનુ કહ્યુ, ચોથાએ ફળવાળા ગુચ્છા તોડવાનુ કહ્યુ, પાંચમાએ પાકા ફળો તોડવા કહ્યુ અને છઠ્ઠાએ ભોંય ઉપર પડેલા ફળો ખાવા જણાવ્યુ, એ છ પુરુષના અધ્યવસાયો મુજબ અનુક્રમે કૃષ્ણાદિ છ લેશ્યાવાળાના અધ્યવસાય જાણવા બીજુ ગામનો નાશ કરવાને નીકળેલા છ પુરુષનુ દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે જાણવુ—કોઈ છ ચોર ગામ લુટવાને નીકળ્યા, તેમા પહેલાએ મનુષ્ય, ઢોર વગેરે સર્વને મારવાનો વિચાર દર્શાવ્યો, બીજાએ મનુષ્યોને મારવા જણાવ્યુ, ત્રીજાએ પુરુષોને મારવા જણાવ્યુ, ચોથાએ હથિયારબંધ હોય તેવા પુરુષોને મારવા જણાવ્યું, પાંચમાએ લડવાને તૈયાર હોય-સામા થતા હોય, તેવાને મારવા જણાવ્યું અને છઠ્ઠાએ ફક્ત ધન લેવાનું જણાવ્યુ એ છ પુરુષના અધ્યવસાય મુજબ કૃષ્ણાદિ છ લેશ્યાવાળાના અધ્યવસાયો જાણવા.

ભૂ-પૃથ્વીકાય
જલ-અપ્કાય
જલણ-તેઉકાય
અનિલ-વાઉકાય
વણ-વનસ્પતિકાય

તસા-ત્રસકાય
ય-અને
મણ-મનોયોગ
વયણ-વચનયોગ
તણુજોગા-કાયયોગ

વિવેચન—હવે એ ૧૪ મૂળ માર્ગણાના ૬૨ ઉત્તર માર્ગણાદ્વાર કહે છે. દેવગતિ ૧, મનુષ્યગતિ ૨, તિર્યંચગતિ ૩, નરકગતિ ૪, એ ચાર ભેદે ગતિમાર્ગણા. એક સ્પર્શેન્દ્રિયવંત તે એકેંદ્રિય ૧. સ્પર્શન અને રસન એ બે ઇંદ્રિયવંત તે બેઇન્દ્રિય ૨. સ્પર્શન, રસન અને ઘ્રાણવંત તે તેઇંદ્રિય ૩. સ્પર્શન, રસન, ઘ્રાણ અને ચક્ષુવંત તે ચૌરિંદ્રિય ૪, સ્પર્શન રસન, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્રવંત તે પંચેંદ્રિય ૫. એ પાંચ ભેદે ઇંદ્રિયમાર્ગણા. પૃથ્વીકાય ૧, અપ્કાય ૨, તેઉકાય ૩, વાઉકાય ૪, વનસ્પતિકાય ૫ અને ત્રસકાય તે [illegible] ૬ [illegible] મનોયોગી તે [illegible] ૧, [illegible] ૨, [illegible] ૩, [illegible]

કરે. ત્યારપછી વાચનાચાર્ય તે પ્રકારે તપ કરે અને આઠમાંથી એકને વાચનાચાર્ય થાપે, અને છ માસ લગે સાત સેવાકારી થાય. એમ અઢાર માસે એ તપ પૂર્ણ થયે વળી ફરી એજ તપ આદરે કે જિનકલ્પ આદરે અથવા ગચ્છમાં આવે. એ ચારિત્રિયા તીર્થંકરના શિષ્યના શિષ્ય અથવા શિષ્ય હોય પણ પાછળના ન હોય ૩. સૂક્ષ્મ-અણુમાત્ર છે સંપરાય-કષાય જ્યાં તે સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર. તે બે ભેદે-સંક્લિશ્યમાન ૧, વિશુદ્ધ્યમાન ૨. ઉપશમશ્રેણિથી પડતાં સંક્લિશ્યમાન હોય અને શ્રેણિએ ચડતા વિશુદ્ધ્યમાન હોય. ૪. યથા તથા તત્ત્વપણું કરીને કષાય રહિતપણા માટે યથાખ્યાત પ્રસિદ્ધ તે યથાખ્યાત ચારિત્ર. તે બે ભેદે છદ્મસ્થ ૧, કેવળી ૨ [illegible] બે ભેદે ઉપશાંત ૧, ક્ષીણમોહ ૨. કેવળી બે ભેદે-સયોગી ૧. અયોગી ૨. ૫. નિરવદ્ય [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૧. તેઇંદ્રિય ૨ ચૌરિંદ્રિય ૩. અસન્ની પંચેંદ્રિય ૪, સન્ની પંચેંદ્રિય ૫ તે પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા જીવ ૧૦. અસંયત-અવિરતિ ૧, આહારી ૨. તિર્યંચગતિ ૩, કાયયોગી ૪. ચાર કષાયી ૮. મતિ અજ્ઞાની ૯. શ્રુત અજ્ઞાની ૧૦ પહેલી ત્રણ લેશ્યા-કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત ૧૩. ભવ્ય ૧૪, [illegible] ને અભવ્ય ૧૫ અચક્ષુદર્શની ૧૬, નપુંસકવેદી ૧૭ અને મિથ્યાત્વી ૧૮. એ પ્રકારે [illegible] વિષે ગયે ૧૮ જીવના ભેદ પાવે ॥ ૧૬ ॥

પજસન્ની કેવલદુગ. સંજમમણનાણ. દેસમણમીસે:
પણ ચરિમ પજ્જ વયણે. તિય છ વ પજ્જિયર
ચક્ખુંમિ ॥ ૧૭ ॥

પર્યાપ્તા ત્રણ જીવસ્થાન અથવા ત્રણ પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા મળી ૭ જીવસ્થાનો હોય ॥ ૧૭ ॥

વિવેચન—કેવળજ્ઞાની ૧, કેવળદર્શની ૨ પાંચ સંયમી-ચારિત્રિયા ૭, મનઃપર્યવજ્ઞાની ૮, દેશવિરતિ ૯, મનોયોગી ૧૦ અને મિશ્રદૃષ્ટિ ૧૧, એ અગીયાર બોલને વિષે સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય [1]પર્યાપ્તાનો એકજ ભેદ હોય=પાંચ છેલ્લા તે બેઇંદ્રિય ૧, તેઇન્દ્રિય ૨, ચૌરિંદ્રિય ૩, સંજ્ઞી ૪, અસંજ્ઞી ૫, એ પાચે પર્યાપ્તા ભેદ વચનયોગીને વિષે હોય ચક્ષુદર્શનીને વિષે ત્રણ અથવા ૭ ભેદ હોય—ચૌરિંદ્રિય ૧, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય ૨. સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય એ ત્રણ પર્યાપ્તા હોય અને ત્રણ અપર્યાપ્તા પણ ભેળા ગણીએ ત્યારે ૭ ભેદ પણ હોય, કેમકે એ ત્રણે અપર્યાપ્તાને પણ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયે થકે ચક્ષુદર્શન હોય એમ પંચસંગ્રહની મૂળ ટીકામાં પણ કહ્યું છે. ॥ ૧૭ ॥

થીનરપણિંદિચરમા, ચઉ અણહારે દુસન્નિ છ અપજ્જા;
તે સુહુમઅપજ્જવિણા, સાસણિ ઇત્તો ગુણે વુચ્છં ૧૮.

થીનરપણિંદિ—સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદ તથા પંચેંદ્રિયમાં	તે—તે [આઠ ભેદ]
ચરમાચઉ—છેલ્લા ચાર જીવભેદ	સુહુમઅપજ્જવિણા—સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તા વિના [માનવા]
અણહારે—અણાહારકમાર્ગણાએ	સાસણિ—સાસ્વાદન માર્ગણાએ
દુસન્નિ—બે સંજ્ઞી [અને]	ઇત્તો—હવે પછી
છ અપજ્જ—છ અપર્યાપ્તા	ગુણે વુચ્છં—ગુણઠાણા કહીશું

---

[1] કરણપર્યાપ્તો અને લબ્ધિપર્યાપ્તો

૧, તેઇંદ્રિય ૨ ચૌરિંદ્રિય ૩, અસન્ની પંચેંદ્રિય ૪, સન્ની પંચેંદ્રિય ૫. તે પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા જીવ ૧૦, અનયત- અવિરતિ ૧. અસન્ની ૨, તિર્યંચગતિ ૩, કાયયોગી ૪ ચાર કષાયી ૮, મતિ અજ્ઞાની ૯. શ્રુત અજ્ઞાની ૧૦. પહેલી ત્રણ લેશ્યા-કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત ૧૩, ભવ્ય ૧૪, તેમજ ને અભવ્ય ૧૫. સાસ્વાદની ૧૬, નપુંસકવેદી ૧૭ અને મિથ્યાત્વી ૧૮ એ અઢાર માર્ગણાને વિષે સર્વ [૧૪ જીવના ભેદ] હોય ॥ ૧૬ ॥

પજ્જસન્ની કેવલદુગ, સંજમમણનાણ, દેસમણમીસે; પણ ચરિમ પજ્જ વયણે, તિય છ વ પજ્જિઅર ચક્ખુંમિ ॥ ૧૭ ॥

પર્યાપ્તા ત્રણ જીવસ્થાન અથવા ત્રણ પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા મળી ૬ જીવસ્થાનો હોય ॥ ૧૭ ॥

વિવેચન—કેવળજ્ઞાની ૧, કેવળદર્શની ૨ પાંચ સંયમી-ચારિત્રિયા ૭, મનઃપર્યવજ્ઞાની ૮, દેશવિરતિ ૯, મનોયોગી ૧૦ અને મિશ્રદૃષ્ટિ ૧૧, એ અગીયાર બોલને વિષે સંજ્ઞી પંચેદ્રિય [1]પર્યાપ્તાનો એકજ ભેદ હોય=પાંચ છેલ્લા તે બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરિંદ્રિય ૩, સંજ્ઞી ૪, અસંજ્ઞી ૫, એ પાંચે પર્યાપ્તા ભેદ વચનયોગીને વિષે હોય ચક્ષુદર્શનીને વિષે ત્રણ અથવા ૬ ભેદ હોય-ચૌરિંદ્રિય ૧, અસંજ્ઞી પંચેદ્રિય ૨, સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય એ ત્રણ પર્યાપ્તા હોય અને ત્રણ અપર્યાપ્તા પણ ભેળા ગણીએ ત્યારે ૬ ભેદ પણ હોય, કેમકે એ ત્રણે અપર્યાપ્તાને પણ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયે થકે ચક્ષુદર્શન હોય એમ પંચસંગ્રહની મૂળ ટીકામાં પણ કહ્યું છે. ॥ ૧૭ ॥

થીનરપણિંદિ ચરમા, ચઉ અણહારે દુસન્નિ છ અપજ્જા;
તે સુહુમઅપજ્જવિણા, સાસણિ ઇત્તો ગુણે વુચ્છં ૧૮.

થીનરપણિંદિ-સ્રીવેદ પુરુષવેદ તથા પંચેંદ્રિયમાં
ચરમાચઉ-છેલ્લા ચાર જીવભેદ
અણહારે-અણાહારકમાર્ગણાએ
દુસન્નિ-બે સંજ્ઞી [અને]
છ અપજ્જ-છ અપર્યાપ્તા
તે-તે [આઠ ભેદ]
સુહુમઅપજ્જવિણા-સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તા વિના [માન.
સાસણિ-સાસ્વાદન માર્ગણાએ
ઇત્તો-હવે પછી
ગુણે વુચ્છં-ગુણઠાણા કહીશું

---

૧ કરણપર્યાપ્તે અને લબ્ધિપર્યાપ્તે.

અર્થ — સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને પંચેન્દ્રિયનું ચિહ્ન [illegible] સાત ઉપસ્થાન હોય [illegible] ચિહ્ન જે નહિ પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તા અને [illegible] પર્યાપ્તાના એ ચાર [illegible] સ્થાન હોય. [illegible] અપર્યાપ્તાના વિના તે સાત ઉપસ્થાન [illegible] [illegible] પછી [illegible] ॥ ૬૮ ॥

પણ–પાચ ગુણઠાણા
તિરિ–તિર્યંચગતિને વિષે
ચઉ–ચાર ગુણઠાણા
સુરનિરએ–દેવતા તથા નારકીને વિષે હોય
નર–મનુષ્યગતિ.
સન્નિ–સંજ્ઞી માર્ગણા
પણિંદિ–પ ચેંદ્રિયમાર્ગણા
ભવ્ય–ભવ્યમાર્ગણા
તસિ–ત્રસકાય માર્ગણાને વિષે
સવ્વે–સર્વ ગુણઠાણા હોય

ઈગ–એકેંદ્રિય માર્ગણા
વિગલ–વિકલેદ્રિય માર્ગણા
ભૂ–પૃથ્વીકાય માર્ગણા
દગ–અપૂકાય માર્ગણા
વણે–વનસ્પતિ માર્ગણાને વિષે
દુ દુ–બે બે ગુણઠાણા હોય
એગ–એક ગુણઠાણુ
ગઇતસ–ગતિત્રસ [તેઉકાય તથા વાઉકાય]
અભવ્વે–અભવ્યમાર્ગણાનેવિષે

અર્થ—તિર્યંચગતિને વિષે પહેલાં પાંચ ગુણઠાણાં હોય દેવતા અને નારકીને વિષે ચાર ગુણઠાણાં હોય, મનુષ્યગતિ, સંજ્ઞી, પંચેદ્રિય, ભવ્ય અને ત્રસકાયને વિષે સર્વ ગુણઠાણાં હોય. એકેદ્રિય, વિકલેંદ્રિય, પૃથ્વીકાય, અપ્-કાય અને વનસ્પતિકાયને વિષે બે બે ગુણઠાણાં હોય ગતિત્રસ અને અભવ્યને વિષે એક ગુણઠાણું હોય. ॥ ૧૯॥

વિવેચન—દેશવિરતિ લગે પ્રથમના પાંચ ગુણઠાણાં તિર્યંચગતિને વિષે હોય, પ્રથમનાં ચાર ગુણઠાણાં દેવગતિ નરકગતિને વિષે હોય, તેઓ અવિરતિ છે માટે. મનુષ્ય-ગતિ ૧, સંજ્ઞી ૨, પચેંદ્રિય ૩, ભવ્ય ૪, ત્રસકાય ૫, એ પાંચને વિષે સર્વે (૧૪) ગુણઠાણાં હોય એકેંદ્રિય ૧, વિકલેં-દ્રિય તે બેઇંદ્રિય ૨, તેઇંદ્રિય ૩, ચૌરિંદ્રિય ૪, પૃથ્વીકાય ૫, અપ્કાય ૬, વનસ્પતિકાય ૭, એ સાતને વિષે મિથ્યાત્વ ૧

અને સાસ્વાદન ૨ એ બે ગુણઠાણાં હોય અગ્નિકાય તે તેઉકાય ૧. વાઉકાય ૨. અને અભવ્ય ૩, એ ત્રણને વિષે કેવળ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું હોય ॥ ૧૯ ॥

वेअतिकसाय नवदस. लोभे चउ अजय दु ति अनाणतिगे:
बारस अचक्खु चक्खुसु पढमा अहखाइ चरमचउ.

જે વિભંગજ્ઞાની તેને અવધિદર્શન કહ્યું અને ઈહાં કર્મ્મ-ગ્રંથે ના કહી એ સંદેહાસ્પદ છે ॥ ૨૧ ॥

અડ ઉવસમિ ચઉ વેઅગિ, ખઈએ ઇક્કાર—
મિચ્છતિગિ દેસે,
સુહુમે અ સઠાણં તેર, જોગ આહાર સુક્કાએ ॥૨૨॥

અડ-આઠ ગુણઠાણાં
ઉવસમિ-ઓપશમિકે
ચઉ-ચાર ગુણઠાણા.
વેઅગિ-વેદક સમ્યક્ત્વે
ખઈએ-ક્ષાયિક સમકિતે
ઈક્કાર-અગિયાર ગુણઠાણા
મિચ્છતિગિ-મિથ્યાત્વત્રિકે
દેસે-દેશવિરતિએ
સુહુમે-સૂક્ષ્મસંપરાયે.
સઠાણં-પોતપોતાના ગુણસ્થાનક હોય
તેર-તેર ગુણઠાણા.
જોગ-ત્રણ યોગ માર્ગણાએ.
આહાર-આહાર માર્ગણાએ
સુક્કાએ-શુકલલેશ્યા માર્ગણાએ

અર્થ—ઔપશમિક સમ્યક્ત્વે આઠ [અવિરતિ આદિ] ગુણઠાણા હોય, વેદક સમ્યક્ત્વે ચાર ગુણઠાણાં હોય અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વે [અવિરતાદિ] અગ્યાર ગુણઠાણાં હોય. મિથ્યાત્વત્રિક, [મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન અને મિશ્ર] દેશવિરતિ અને સૂક્ષ્મસંપરાયે પોતપોતાનાં ગુણઠાણાં હોય. ત્રણયોગ માર્ગણાએ, આહારી માર્ગણાએ અને શુક્લલેશ્યા માર્ગણાએ તેર ગુણઠાણાં હોય. ॥ ૨૨ ॥

વિવેચન—ઉપશમ સમ્યક્ત્વીને ચોથાથી અગ્યારમા લગે આઠ ગુણઠાણા હોય. વેદક તે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ તેને ચોથાથી સાત લગે ચાર ગુણઠાણા હોય. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વીને

ચોથાથી ચૌદમા લગે અગ્યાર ગુણઠાણાં હોય. મિથ્યાત્વીને મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું, સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વીને સાસ્વાદન ગુણઠાણું, મિશ્રદૃષ્ટિને મિશ્ર ગુણઠાણું, દેશવિરતિને દેશવિરતિ ગુણઠાણું, સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રીયાને સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણું, એ રીતે એ પાંચને સ્વસ્થાન તે પોતપોતાનું એકેક ગુણઠાણું હોય. મનોયોગી ૧, વચનયોગી ૨, કાયયોગી ૩, આહારી ૪ અને શુક્લલેશ્યાવંત ૫, એ પાંચને તેર ગુણઠાણા હોય. ચૌદમે ગુણઠાણે તો અયોગી અલેશી હોય ॥૨૨॥

અસન્નિસુ પઢમદુગં, પઢમતિલેસાસુ છચ્ચ દુસુ સત્ત;
પઢમંતિમદુગ અજયા, અણહારે મગ્ગણાસુ ગુણા.૨૩.

અસન્નિસુ–અસંજ્ઞીમાર્ગણાએ	સત્ત–સાત ગુણઠાણા
પઢમદુગં–પહેલા બે ગુણઠાણા	પઢમંતિમદુગ–પહેલા બે અને છેલ્લા બે
પઢમતિલેસાસુ–પહેલી ત્રણ લેશ્યાએ	અજયા–અવિરતિ ગુણઠાણુ
છચ્ચ–છ ગુણઠાણા	અણહારે–અનાહાર માર્ગણાએ
દુસુ–તેજો અને પદ્મ લેશ્યાએ	મગ્ગણાસુ–માર્ગણાદ્વારને વિષે
	ગુણા–ગુણઠાણા જાણવા

અર્થ—અસંજ્ઞીને વિષે પહેલાં બે ગુણસ્થાનક હોય, પહેલી ત્રણ લેશ્યાએ છ ગુણસ્થાનક હોય, બે [તેજો પદ્મ] લેશ્યાએ સાત ગુણસ્થાનક હોય, અનાહારક માર્ગણાએ પહેલાં બે, છેલ્લાં બે અને અવિરતિ એ પાંચ ગુણસ્થાનક હોય, એ પ્રકારે માર્ગણાને વિષે ગુણઠાણાં કહ્યાં. ॥ ૨૩ ॥

વિવેચન— અસંજ્ઞીને વિષે પહેલાં બે ગુણઠાણાં હોય, પહેલી ૩–કૃષ્ણ ૧, નીલ ૨, કાપોત ૩, લેશ્યાને વિષે પહેલાં છ ગુણઠાણાં હોય. ત્રીજે કર્મગ્રંથે ૪ કહ્યા અને ઇહાં છ

અર્થ—મનુષ્યગતિ, ૫ ચેંદ્રિયજાતિ, ત્રસકાય, કાયયોગ, અચક્ષુદર્શન, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ, કષાયમાર્ગણા અને સમ્યકત્વદ્વિક [ક્ષાયોપશમિક-ક્ષાયિક] ને વિષે તેમજ સંજ્ઞી, છ લેશ્યા, આહારી, ભવ્ય મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિદ્વિકને વિષે સર્વ યોગ હોય, ॥ ૨૫ ॥

વિવેચન— ૧ મનુષ્યગતિ, ૨ પંચેંદ્રિય, ૩ ત્રસકાય, ૪ કાયયોગી, ૫ અચક્ષુદર્શની, ૬ પુરૂષવેદી, ૭ નપુંસકવેદી, ૮–૧૧ ચાર કષાયવાળા, ૧૨ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વી, ૧૩ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી, ૧૪ સંજ્ઞી ૧૫–૨૦ છ લેશ્યાવંત, ૨૧ આહારી, ૨૨ ભવ્ય, ૨૩ મતિજ્ઞાની, ૨૪ શ્રુતજ્ઞાની, ૨૫ અવધિજ્ઞાની અને ૨૬ અવધિદર્શની; એ છવીશ માગણાને વિષે પન્નર યોગ હોય. ॥ ૨૫ ॥

તિરિઇત્થિઅજયસાસણ. અનાણઉવસમઅભવ્વમિચ્છેસુ
તેરાહારદુગૂણા, તે ઉરલદુગૂણ સુરનિરએ. ૨૬.

તિરિ–તિર્યંચગતિમાર્ગણાએ
ઇત્થિ–સ્રીવેદ માર્ગણાએ
અજય–અવિરતિમાર્ગણાએ
સાસણ–સાસ્વાદન માર્ગણાએ
અનાણ–ત્રણ અજ્ઞાન માર્ગણાએ
ઉવસમ–ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ માર્ગણાએ
અભવ્વ–અભવ્ય માર્ગણાએ
મિચ્છેસુ–મિથ્યાત્વમાર્ગણાએ
તેર–તેર [યોગ હોય]
આહારદુગૂણા–આહારકદ્વિક રહિત
તે–તે [તેર યોગ]
ઉરલદુગૂણ–ઔદારિકદ્વિકવિના
સુરનિરએ–દેવતા અને નારકીને વિષે

અર્થ —તિર્યંચગતિ, સ્રીવેદ, અવિરતિ ચારિત્ર, સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ, ત્રણ અજ્ઞાન, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ, અભવ્ય અને મિથ્યાત્વને વિષે આહારકદ્વિક રહિત તેર યોગ હોય. દેવતા અને નારકીને વિષે તે ઔદારિકદ્વિક વિના (અગ્યાર યોગ) હોય. ॥ ૨૬ ॥

વિવેચન—તિર્યંચગતિ, સ્ત્રીવેદી, અવિરતિ, સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વી, મતિઅજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાની, વિભંગજ્ઞાની, ઉપશમ સમ્યક્ત્વી, અભવ્ય અને મિથ્યાત્વી એ દશ દ્વારને વિષે આહારકદ્વિક વિના તેર યોગ હોય, એટલે આહારક કાયયોગ અને આહારકમિશ્ર કાયયોગ એ બે યોગ ન હોય. તે મધ્યેથી ઔદારિક અને ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ વિના શેષ અગ્યાર યોગ દેવતા તથા નારકીને વિષે હોય, કારણ કે તેમને ઔદારિક શરીર ન હોય. અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વીને તેર યોગ કહ્યા. પણ ઔદારિક મિશ્ર, વૈક્રિયમિશ્ર અને કાર્મણ એ ત્રણ યોગ ઘટે નહીં, શેષ દશજ ઘટે, જે માટે ઉપશમ સમ્યક્ત્વવંત થકો મરે નહીં ત્યારે એ ત્રણ યોગ કેમ હોય? કદાચિત્ મતાંતરે ઉપશમશ્રેણિએ ઉપશમ સમ્યક્ત્વી મરી અનુત્તર વિમાને જાય તો વૈક્રિયમિશ્ર અને કાર્મણ કાયયોગ પામીએ પણ ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગનું સ્થાન તો ક્યાંઇ લાધે નહીં, એ વિચારવા યોગ્ય છે. ॥ ૨૬॥

કમ્મુરલદુગં થાવરિ, તેસવિઉવ્વિદુગ પંચ ઇગિ પવણે;
છ અસન્નિ ચરિમવઇજુઅ, તે વિઉવ્વદુગૂણ ચઉ વિગલે. ૨૭

કમ્મુરલદુગં-કાર્મણ તથા ઔદારિકદ્વિક
થાવરિ-સ્થાવરકાયમા
તે-તે [ત્રણ] યોગ
સવિઉવ્વિદુગ-વૈક્રિયદ્વિક સહિત
પંચ-પાંચ યોગ [કરતાં
ઇગિ-એકેંદ્રિયને વિષે
પવણે-વાઉકાયને વિષે
છ-છ યોગ
અસન્નિ-અસંજ્ઞીમાર્ગણાનેવિષે
ચરિમ-છેલ્લા
વઇજુઅ-વચનયોગ યુક્ત

નવ-નવ યોગ,
તે ઉ-તે વળી
મીસિ-મિશ્રસમકિત માર્ગણાએ
સવિઉવ્વા-વૈક્રિયયોગ સહિત.
દેસે-દેશવિરતિ માર્ગણાએ
સવિઉવ્વિદુગા-વૈક્રિયદ્વિકસહિત
સકમ્મુરલમીસ-કાર્મણ અને ઔદારિકમિશ્ર સહિત.
અહખાએ-યથાખ્યાત ચારિત્ર માર્ગણાએ

અર્થ—મનોયોગો, વચનયોગો અને ઔદારિક કાયયોગ એ નવ યોગ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર અને સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર વિષે હોય. તે વળિ વૈક્રિય કાયયોગ સહિત [દશયોગ] મિશ્ર માર્ગણાએ હોય, વૈક્રિયદ્વિક સહિત [અગ્યાર] દેશવિરતિ ચારિત્રે હોય. કાર્મણ અને ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ સહિત [અગ્યાર યોગ] યથાખ્યાત ચારિત્રને વિષે હોય.॥૨૯॥

વિવેચન—ચાર મનના, ચાર વચનના અને ઔદારિક કાયયોગ એવં ૯ યોગ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રી અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમી એ બેને વિષે હોય. તે નવ યોગ વૈક્રિય કાયયોગે સહિત એટલે દશ યોગ મિશ્રદૃષ્ટિને હોય. અહીંઆં વૈક્રિયમિશ્ર ન કહ્યો તે મિશ્રદૃષ્ટિને વૈક્રિય પ્રારંભ દીસતો નથી માટે. તેજ નવ યોગ વૈક્રિયદ્વિકે સહિત એવં ૧૧ યોગ દેશવિરતિને હોય, તેજ નવ યોગ કાર્મણ અને ઔદારિકમિશ્રે સહિત એવં ૧૧ યોગ યથાખ્યાત ચારિત્રીને હોય. કાર્મણ અને ઔદારિકમિશ્ર તે કેવલિ સમુદ્ઘાતે જાણવા. એ યોગ કહ્યા. ॥ ૨૯ ॥

માર્ગણાને વિષે ઉપયોગ

તિઅનાણનાણપણચઉ, દંસણબારજિઅલક્ખણુવઓગાઃ
વિણુ મણનાણદુકેવલ, નવ સુરતિરિનિરયઅજએસુ.૩૦

જિઅ-જીવના
લક્ખણ-લક્ષણરૂપ
ઉવઓગા-ઉપયોગો
વિણ-વિના,
મણનાણ-મનઃપર્યવજ્ઞાન
દુકેવલ-કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન
નવ-નવ ઉપયોગ
સુરતિરિનિરય-દેવતા, તિર્યંચ, નારકી અને
અજએસુ-અવિરતિ ચારિત્ર માર્ગણાએ

અર્થ—ત્રણ અજ્ઞાન, પાંચ જ્ઞાન અને ચાર દર્શન એ બાર જીવના લક્ષણરૂપ ઉપયોગો છે, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળદ્વિક વિના નવ ઉપયોગ-દેવતા, તિર્યંચ, નારકી અને અવિરતિ ચારિત્રને વિષે હોય ॥૩૦॥

વિવેચન—ત્રણ અજ્ઞાન તે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન અને ૩ વિભંગજ્ઞાન; પાચ જ્ઞાન તે ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન અને ૫ કેવળજ્ઞાનઃ ચાર દર્શન તે ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન, ૩ અવધિદર્શન અને ૪ કેવળદર્શનઃ એવં ૩ અજ્ઞાન, ૫ જ્ઞાન અને ૪ દર્શન એ બાર ઉપયોગ તે જીવનું મુખ્ય લક્ષણ છે. યદુક્ત-જીવો ઉવઓગલક્ખણો. ઈતિવચનાત્ ત્યા ૫ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન, એ આઠ તે સાકાર ઉપયોગ અને ૪ દર્શન તે નિરાકાર ઉપયોગ કહીએ. તિહા ૧ મનઃપર્યવજ્ઞાન, ૨ કેવળજ્ઞાન, ૩ કેવળદર્શન, એ ત્રણ વિના શેષ ૯ ઉપયોગ-૧ દેવતા. ૨ નારકી ૩ અસંયત ચારિત્ર અને ૪ તિર્યંચ એ ચારને વિષે હોય. ॥ ૩૦ ॥

તસ જોઅ વેઅ સુક્કા-હાર નર પણિં દિ સન્નિ ભવિ સવ્વે;
નયણેઅર પણલેસા, કસાય દસ કેવલદુગૂણા ૩૧.

તસ–ત્રસકાયમા
જોઅ–ત્રણ યોગમાં
વેઅ–ત્રણ વેદમા
સુક્ક–શુક્લલેશ્યાએ
આહાર–આહારી માર્ગણાએ
નર–મનુષ્યગતિમા
પણિંદિ–પ ચેદ્રિય જાતિમા
સન્નિ–સંજ્ઞીમાર્ગણામા
ભવિ–ભવ્ય માર્ગણામા
સવ્વે–સર્વ ઉપયોગ
નયણઅર–ચક્ષુદર્શને, અચક્ષુ દર્શને
પણલેસા–પાચ લેશ્યાએ
કસાય–કષાયે
દશ–દશ ઉપયોગ
કેવલદુગૂણા–કેવળદ્વિક રહિત

અર્થ—ત્રસકાય, યોગ, વેદ, શુક્લલેશ્યા, આહારી, મનુષ્યગતિ, પચેદ્રિયજાતિ, સંજ્ઞી અને ભવ્ય માર્ગણાને વિષે સર્વ ઉપયોગ હોય, ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, પાંચ લેશ્યા અને કષાયમાર્ગણાને વિષે કેવળદ્વિક રહિત દશ ઉપયોગ હોય ॥૩૧॥

વિવેચન—૧ ત્રસકાય, ૨–૪ ત્રણયોગ, ૫–૭ ત્રણવેદ, ૮ શુક્લલેશ્યા, ૯ આહારી, ૧૦ મનુષ્યગતિ, ૧૧ પચેદ્રિય, ૧૨ સંજ્ઞી અને ૧૩ ભવ્ય; એ તેર માર્ગણાને વિષે ૧૨ ઉપયોગ હોય અહીંઆ ૩ વેદને તો ઉપયોગ ૧૦ હોય અને નવ ગુણઠાણા લગેજ વેદોદય હોય, તો કેવળદ્વિક કયાથી હોય? પણ અહીંઆ ગ્રંથકારે વેદને લિંગાકાર માત્રજ વિવક્ષ્યો છે તે માટે તેને કેવળદ્વિક પણ હોય. જેમ "ઈત્થિલિંગસિદ્ધા પુરિસલિંગસિદ્ધા" તેમ આ પણ જાણવું. નયન તે ૧ ચક્ષુ-

દર્શની ઇતર તે ૨ અચક્ષુદર્શની ૩-૭ કૃષ્ણાદિ પાંચ લેશ્યા [કૃષ્ણ. નીલ, કાપોત, તેજો અને પદ્મ], ૮-૧૧ ચાર કષાય. એવં ૧૧ માર્ગણાએ કેવળદ્વિક વિના ૧૦ ઉપયોગ હોય. ॥૩૧॥

ચઉરિંદિઅસન્નિદુઅન્નાણદુદંસઇગિબિતિથાવરિઅચક્ખુ;
તિઅનાણદંસણદુગં, અનાણતિગિ અભવિ મિચ્છદુગે ૩૨

ચઉરિંદિ-ચૌરિંદ્રિયમા	અચક્ખુ-ચક્ષુદર્શનવિના [ત્રણ]
અસંન્નિ-અસંજ્ઞીમા	તિઅનાણ-ત્રણ અજ્ઞાન
દુ અન્નાણ-બે અજ્ઞાન	દંસણદુગં-બે દર્શન
દુદંસ-બે દર્શન	અનાણતિગિ-ત્રણ અજ્ઞાન માર્ગણાએ
ઇગબિતિ-એકેંદ્રિય. બેઇંદ્રિય અને તેઇંદ્રિયમા	અભવિ-અભવ્ય માર્ગણાએ
થાવરિ-પાંચે સ્થાવરમા	મિચ્છદુગે-મિથ્યાત્વ તથા સાસ્વાદને

અર્થ—ચૌરિંદ્રિય અને અસંજ્ઞીને વિષે બે અજ્ઞાન [મતિ-શ્રુત અજ્ઞાન] અને બે દર્શન [ચક્ષુ-અચક્ષુ દર્શન] હોય. એકેંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, અને સ્થાવરકાયને વિષે ચક્ષુદર્શન વિના [ત્રણ ઉપયોગ] હોય. ત્રણ અજ્ઞાન, અભવ્ય અને મિથ્યાત્વદ્વિકને વિષે ત્રણ અજ્ઞાન, અને બે દર્શન હોય ।૩૨।

વિવેચન—૧ ચૌરિંદ્રિય, ૨ અસંજ્ઞી, એ બેને વિષે બે અજ્ઞાન તે મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને બે દર્શન તે ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન એ ચાર ઉપયોગ હોય. ૧ એકેંદ્રિય, ૨ બેઇં-દ્રિય. ૩ તેઇંદ્રિય અને ૪-૮ પાંચ સ્થાવર એવં આઠ માર્ગણાને વિષે બે અજ્ઞાન અને એક અચક્ષુદર્શન એવં ત્રણ ઉપયોગ હોય.

ત્રણ અજ્ઞાન, ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન એવં ૫ ઉપયોગ તે ૧-૩ ત્રણ અજ્ઞાન, ૪ અભવ્ય ૫ મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન એ ૭ માર્ગણાને વિષે જાણવા.અહીંઆ પણ સાસ્વાદનીને અજ્ઞાન કહ્યાં અને સિદ્ધાંતે એ જ્ઞાન કહ્યાં તે સંદેહ અને વિભંગજ્ઞાનીને અહીંઆ અવધિદર્શન ન કહ્યું તે પણ સંદેહ છે. ॥ ૩૨ ॥

કેવલદુગે નિઅદુગં,નવ તિઅનાણવિણુ ખઇઅઅહખાએ;
દંસણનાણતિગં દેસિ, મીસિ અન્નાણમીસં તં ॥૩૩॥

કેવલદુગે-કેવલદ્વિકે
નિઅદુગ -નિજદ્વિક
નવ-નવ ઉપયોગ
તિઅનાણવિણુ-ત્રણ અજ્ઞાન વિના
ખઇઅ-ક્ષાયિક સમકિતે
અહખાએ-યથાખ્યાત ચારિત્રે
દંસણનાણતિગં-ત્રણ દર્શન તથા ત્રણ જ્ઞાન
દેસિ-દેશવિરતિ માર્ગણાએ
મીસિ-મિશ્ર માર્ગણાએ
અન્નાણમીસં-અજ્ઞાને કરી મિશ્ર
તં-તે [૭]

અર્થ—કેવળદ્વિકે પોતાનું દ્વિક [કેવળ જ્ઞાન-દર્શન] હોય. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને યથાખ્યાત ચારિત્રે ત્રણ અજ્ઞાન વિના નવ ઉપયોગ હોય.દેશવિરતિએ ત્રણ દર્શન અને ત્રણ જ્ઞાન હોય, મિશ્ર માર્ગણાને વિષે તે [૭ ઉપયોગ] અજ્ઞાને મિશ્રિત હોય ॥૩૩॥

વિવેચન—કેવળજ્ઞાની અને કેવળદર્શની એ બેને વિષે નિજદ્વિક તે ૧ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન એજ બે ઉપયોગ હોય, શેષ ૧૦ ઉપયોગ ન હોય કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયે બીજાં છાદ્મસ્થિક જ્ઞાન રહે નહીં. 'નટ્ઠમ્મિ અ છાઉમત્થિએ નાણે'

ઈતિ વચનાત્ ॥ ત્રણ અજ્ઞાન વિના શેષ ૯ ઉપયોગ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી અને યથાખ્યાત ચારિત્રી એ બેને વિષે હોય. ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન એ ૭ ઉપયોગ દેશવિરતિને વિષે હોય. મિશ્રદૃષ્ટિને એ જ ૭ ઉપયોગ હોય પણ ત્રણ જ્ઞાન તે અજ્ઞાને મિશ્રિત હોય, શુદ્ધ ન હોય. અહીંઆ મિશ્રને અવધિદર્શન કહ્યું, તે સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય લીધો અન્યથા "અજયાઈ નવ મઇસુઓહિદુગે" ત્યાં પોતે જ અવધિદર્શનને મિશ્રગુણઠાણું કહ્યું નથી ॥ ૩૩ ॥

મણનાણ ચક્ખુવજ્જા, અણહારે તિન્નિદંસ ચઉનાણા;
ચઉનાણ સંજમોવસમ,-વેઅગે ઓહિદંસે અ ॥૩૪॥

મણનાણ-મનઃપર્યવજ્ઞાન
ચક્ખુ-ચક્ષુદર્શન
વજ્જા-વર્જીને
અણહારે-અણાહારી માર્ગણાએ
તિન્નિદંસ-ત્રણ દર્શન
ચઉનાણા-ચાર જ્ઞાન અને
સંજમ-ચાર સંયમને વિષે
ઉવસમ-ઉપશમ સમ્યક્ત્વે
વેઅગે-વેદક સમ્યક્ત્વે
ઓહિદંસે-અવધિદર્શને

અર્થ—મનઃપર્યવજ્ઞાન અને ચક્ષુદર્શન વર્જીને દશ ઉપયોગ અણાહારીને હોય. ચાર જ્ઞાન સંયમ, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ. વેદક સમ્યક્ત્વ અને અવધિદર્શનને વિષે ત્રણ દર્શન અને ચાર જ્ઞાન હોય ॥૩૪॥

વિવેચન—મનઃપર્યવજ્ઞાન અને ચક્ષુદર્શન એ બે વર્જીને શેષ ૧૦ ઉપયોગ અણાહારીને વિષે હોય. વિગ્રહગતિએ તથા કેવળી સમુદ્ઘાતે અણાહારી હોય. તિહાં મનઃપર્યવજ્ઞાન

યોગી થાય અને તે તો પર્યાપ્તો કહેવાય અને કદાચિત્ મનલબ્ધિવંત અપર્યાપ્તાને મન કહીએ તો તેને યોગ ૧૫ જોઈએ, ઔદારિકમિશ્ર અને કાર્મણ શા માટે ન હોય? એ દોષ; તથા વચનયોગીને પણ જીવના ભેદ આઠ કહ્યા તે કેમ ઘટે? અપર્યાપ્તાને ભાષાપર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા વિના વચન યોગ કેમ કહીએ? એ પણ દોષ. ॥ ૩૫ ॥

બાસઠ માર્ગણાને વિષે લેશ્યા.

છસુ લેસાસુ સઠાણં, એગિંદિઅસન્નિભૂદગવણેસુઃ
પઢમા ચઉરો તિન્નિ ઉ, નારયવિગલગ્ગિપવણેસુ. ૩૬

છસુ લેસાસુ-છ લેશ્યાદ્વારે
સઠાણં-સ્વસ્થાન [પોતપોતાની લેશ્યા]
એગિંદિ-એકેંદ્રિયમા
અસન્નિ-અસંજ્ઞીમા
ભૂ-પૃથ્વીકાયમા
દગ-અપ્કાયમા
વણેસુ-વનસ્પતિકાયમાર્ગણાએ
પઢમાચઉરો-પ્રથમની ચાર લેશ્યા
તિન્નિ ઉ-વળી ત્રણ લેશ્યા
નારય-નારકીમા
વિગલ-વિકલેંદ્રિયમા
અગ્ગિ-અગ્નિકાયમા
પવણેસુ-વાયુકાયમા

અર્થ—છ લેશ્યા માર્ગણાને વિષે પોતપોતાની લેશ્યા હોય. એકેંદ્રિય, અસંજ્ઞી, પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયને વિષે પહેલી ચાર લેશ્યા હોય. નારકી, વિકલેંદ્રિય, તેઉકાય અને વાઉકાયને વિષે ત્રણ લેશ્યા હોય ॥૩૬॥

વિવેચન—લેશ્યા માર્ગણાએ છએ લેશ્યાને વિષે સ્વસ્થાને પોતપોતાની એકેકી લેશ્યા હોય ૧ એકેંદ્રિય, ૨ અસંજ્ઞી, ૩ પૃથ્વીકાય, ૪ અપ્કાય અને ૫ વનસ્પતિકાય, એ પાંચને વિષે પહેલી ચાર લેશ્યા હોય, તિહાં કૃષ્ણ, નીલ,

કાપોત એ ત્રણ લેશ્યા તો ભવપ્રત્યયી સદાય હોય અને તેજો લેશ્યાવંત દેવતા મરીને એકેંદ્રિયમાં ઉપજે ત્યારે ઉપજતાં થોડી વેળા લગે તેજોલેશ્યા હોય. પહેલી ત્રણ લેશ્યા-૧ નારકી, ૨-૪ વિકલેંદ્રિય, ૫ તેઉકાય અને ૬ વાયુકાય, એ છ માર્ગણાને વિષે હોય. ॥ ૩૬ ॥

અહખાયસુહુમકેવલ,—દુગિ સુક્કા છાવિ સેસઠાણેસુ;
નરનિરયદેવતિરિઆ, થોવા દુ અસંખણંતગુણા. ૩૭

અહખાય-યથાખ્યાત ચારિત્રે	નિરય-નારકી
સુહુમ-સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રે	દેવ-દેવ
કેવલદુગિ-કેવળજ્ઞાન અને દર્શને	તિરિઆ-તિર્યંચ
સુક્કા-શુક્લલેશ્યાએ	થોવા-થોડા
છાવિ-છએ લેશ્યા	દુ-બે
સેસઠાણેસુ-બાકીના [૪૧ માર્ગણા] સ્થાનકે	અસંખ-અસંખ્યાતગુણા
નર-મનુષ્ય	અણંતગુણા-અનંતગુણા

અર્થ—યથાખ્યાત ચારિત્ર, સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર અને કેવળદ્વિકને વિષે શુક્લલેશ્યા હોય, બાકીની માર્ગણા (૪૧) ને વિષે છએ લેશ્યા હોય. મનુષ્ય થોડા હોય, નારકી અને દેવતા અસંખ્યાતગુણા હોય અને તિર્યંચ તેથી અનંતગુણા હોય, ॥ ૩૭ ॥

વિવેચન—૧ યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૨ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર, ૩ કેવળજ્ઞાન અને ૪ કેવળદર્શનઃ એ માર્ગણાને વિષે એક શુક્લ લેશ્યા હોય અને શેષ ૪૧ માર્ગણાને વિષે છએ લેશ્યા હોય. એ લેશ્યા દ્વાર કહ્યું, હવે ૬૨ માર્ગણા-

સ્થાનકને વિષે અલ્પબહુત્વ કહે છે, તિહાં પ્રથમ ગતિ ૪ માંહે સર્વથી થોડા મનુષ્ય છે તે કેમ ? મનુષ્ય બે ભેદે છે –૧ સમ્મૂચ્છિર્મ અને ૨ ગર્ભજ. તેમાં સમ્મૂચ્છિર્મ તે ગર્ભજ મનુષ્યના મળ, મૂત્ર, શુક્ર, શોણિત, માંસ, પરૂ અને કલેવર વગેરે, અપવિત્ર ૧૪ સ્થાનકને વિષે ઉપજે છે, તે અંતર્મુહૂર્ત આયુવાળા છે અને ચર્મચક્ષુએ દેખાતા નથી. તેને જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટપણે ૨૪ મુહૂર્ત ઉપજવા—ચ્યવવાનો વિરહકાળ હોય અને તે અંતર્મુહૂર્તે નિર્લેપ થાય તે માટે સમ્મૂચ્છિર્મ મનુષ્ય કોઈ વખત હોય પણ ખરા અને કોઇ વખતે ન પણ હોય અને ગર્ભજ મનુષ્ય તો સદૈવ હોયજ. તે સંખ્યાતાજ હોય જ પણ અસંખ્યાતા ન હોય. તિહાં સંખ્યાતાના સંખ્યાતા ભેદ છે, તે માટે મનુષ્ય કેટલા છે તેનું વિવેચન કહે છે, જે કોઈક રાશિને તેજ રાશિ સાથે ગુણિએ તે વર્ગ કહીએ, તિહા એકનો તો વર્ગ ન હોય **એકેન ગુણિતં તદેવ ઇતિવચનાત્** તે માટે બેનો વર્ગ ચાર, એ પહેલો વર્ગ, ચારનો વર્ગ ૧૬ એ બીજો વર્ગ, સોળનો વર્ગ ૨૫૬ એ ત્રીજો વર્ગ, એનો વર્ગ ૬૫૫૩૬ એ ચોથો વર્ગ, એનો વર્ગ ૪૨૯૪૯૬૭૨૯૬ એ પાંચમો વર્ગ, એનો વર્ગ ૧૮૪૪૬૭૪૪૦૭૩૭૦૯૫૫૧૬૧૬ એ છઠ્ઠો વર્ગ, **છટ્ઠો વગ્ગો પંચમવગ્ગપડુપન્નો. ઇતિ પ્રજ્ઞાપના** વચનાત્ માટે છઠ્ઠા વર્ગ તે પાંચમા વર્ગ સાથે ગુણીએ ત્યારે ૭, ૯૨, ૨૮, ૧, ૬૨, ૫૧, ૪૨, ૬, ૪૩, ૩૭, ૫૯, ૩, ૫૪, ૩૯, ૫૦,૩, ૩૬ થયા. એ અંક બોલવાની યુક્તિ પ્રાચીન રીતે આ પ્રમાણે છે–સાત કોડાકોડી કોડાકોડી, બાણુ

લાખ કોડાકોડી કોડિ, અઠાવીશ હજાર કોડાકોડી કોડી, એકસો કોડાકોડી કોડીકોડી,બાસઠ કોડાકોડી, એકાવન લાખ કોડાકોડી, બેંતાળીશ હજાર કોડાકોડી,છશેં કોડાકોડી,તેંતાલીશ કોડાકોડી, સાડત્રીસ લાખ કોડી, ઓગણસાઠ હજાર કોડિ, ત્રણશે કોડી, ચોપન કોડી, ઓગણચાળીશ લાખ, પચાસ હજાર, ત્રણસો અને છત્રીશ. અથવા એકડાને છન્નુવાર ઠાણ બમણો કરીએ તોપણ એજ રાશિ થાય. **છન્નવઈ છેઅણગદાયરાસિ.ઇતિ વચનાત્** એટલા જઘન્ય પદે ગર્ભજ મનુષ્ય હોય અને જયારે સંમૂર્ચ્છિમ હોય ત્યારે ઉત્કૃષ્ટપદે અસંખ્યાતા હોય, અને તે અસંખ્યાતા ઉત્સર્પિણી–અવસર્પિણીના સમય જેટલા એટલે ક્ષેત્ર થકી સાત રાજ પ્રમાણ ઘનીકૃત લોકની એક પ્રદેશની શ્રેણિના અંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્રને વિષે જેટલા પ્રદેશ હોય તેનાં પ્રથમ વર્ગમૂળને ત્રીજા વર્ગમૂળના પ્રદેશ સાથે ગુણીએ, તે ગુણતાં જેટલા પ્રદેશ થાય તેટલા પ્રદેશનું એકેક ખંડુક કલ્પીએ,ઇહાં અંગુલપ્રમાણ સૂચીક્ષેત્રને વિષે આકાશપ્રદેશ અસંખ્યાતા છે.પણ અસત્કલ્પનાએ ૨૫૬ કલ્પીએ,તેનું વર્ગમૂળ ૧૬, બીજું ૪ અને ત્રીજું બે. પહેલુ વર્ગમૂળ ત્રીજા વર્ગમૂળ સાથે ગુણીએ ત્યારે ૩૨ થયા, એટલા પ્રદેશનું ખંડુક લેવું. હવે એકેક ખંડુકે એકેક મનુષ્ય અપહરતાં જો એક મનુષ્ય અધિકું હોત તો સમગ્ર એક શ્રેણિ અપહરાત, એટલાજ ઉત્કૃષ્ટપદે સમ્મૂર્ચ્છિમ અને ગર્ભજ બંને મળી-ને મનુષ્ય હોય તે માટે નારકી વગેરે સર્વ થકી મનુષ્ય થોડા હોય, તે મનુષ્ય થકી નારકી અસંખ્યાતગુણા અધિકા

હોય, કાળ થકી અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી -અવસર્પિણીના સમય જેટલા છે.ક્ષેત્રથકી પ્રતરને અસંખ્યાતમે ભાગે અસંખ્યાતી શ્રેણિના જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલા છે. તે કેમ ? અંગુલ પ્રમાણ પ્રતરક્ષેત્રને વિષે જેટલી શ્રેણિ હોય તેના વર્ગમૂળ અસંખ્યાતા ઉઠે ત્યાં પહેલું વર્ગમૂળ બીજા વર્ગમૂળ સાથે ગુણીએ, જેમકે અસત્ કલ્પનાએ અંગુલપ્રમાણ પ્રતરને વિષે ૨૫૬ શ્રેણિ છે. તેનું પહેલુ વર્ગમૂળ ૧૬, બીજું ૪, તે સોળને ચારે ગુણતા ૬૪ થાય, એ ચોસઠ તે અસંખ્યાતી જાણવી એટલી શ્રેણિની પહોળપણે સૂચી ઇંહાં ગ્રહવી; એટલી શ્રેણિ માહે જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલા નારકી છે.તે માટે મનુષ્ય થકી નારકી અસંખ્યાતગુણા હોય.

તે થકી દેવતા અસખ્યાતગુણા છે તે કેમ ? અંગુલ માત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશનું પહેલુ વર્ગમૂળ તેને અસંખ્યાતમે ભાગ જેટલી શ્રેણિ, તેના જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલા તો અસુરકુમાર દેવતા છે; તેટલા વળી નાગકુમાર છે, યાવત્ એટલા સ્તનિતકુમાર છે, તથા સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ આકાશપ્રદેશની સૂચીરૂપ ખંડુકે કરી એકેક વ્યંતર અપહરીએ તો ઘનીકૃત લોકનો માડાને આકારે સમગ્ર પ્રતર અપહરાય તેટલા વ્યંતર દેવતા છે, તથા બસે છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ આકાશપ્રદેશની સૂચીરૂપ જેટલે ખંડુકે કરી એકેક જ્યોતિષી અપહરીએ તો ઘનીકૃત લોકનો સમગ્ર પ્રતર અપહરાય તેટલા જ્યોતિષી દેવતા છે, તથા એક અંગુલ માત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશનું ત્રીજું વર્ગમૂળ તેનો ઘન કરીએ તથા બીજા વર્ગમૂળ સાથે ગુણીએ તેટલી ઘનીકૃત

પ્રદેશની શ્રેણિના જેટલા પ્રદેશ હોય તેટલા વૈમાનિક દેવતા છે, એમ સકળ ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક દેવતા મળીને નારકી થકી અસંખ્યાતગુણા છે.

તે થકી તિર્યંચ અનંતગુણા છે, તે તિર્યંચ માંહે વનસ્પતિના જીવ અનંત લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ છે, અહીં સંખ્યાતાના સંખ્યાતા ભેદ છે, અસંખ્યાતાના અસંખ્યાતા ભેદ છે અને અનંતાના અનંતા ભેદ છે, તેથી ઉક્તવિરોધ જાણવો નહીં. એ ગતિ આશ્રી અલ્પબહુત્વ કહ્યું ॥ ૩૮ ॥

પણચઉતિદુએગિંદી, થોવા તિન્નિઅહિઆ અણંતગુણા,
તસથોવ અસંખગ્ગી, ભૂજલનિલઅહિય વણણંતા ૩૮

તિન્નિ–ત્રણ [ચૌરિંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, બેઇંદ્રિય]
અહિઆ–અધિક
અણંતગુણા–અનંતગુણા
તસ–ત્રસ
થોવ–થોડા
અસંખગ્ગી–અસંખ્યાતગુણા [અગ્નિકાય
ભૂ–પૃથ્વીકાય
જલ–અપ્કાય
અનિલ–વાયુકાય
અહિઅ–અધિક
અણંતા–અનંતગુણા

અર્થ—પંચેંદ્રિય થોડા હોય ચૌરિંદ્રિય તેઇંદ્રિય અને બેઇંદ્રિય એ ત્રણે અનુક્રમે એક—એકથી અધિક હોય એકેંદ્રિય તેથી અનંતગુણા હોય, ત્રસ થોડા હોય, અગ્નિકાય અસંખ્યાતગુણા હોય, પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અને વાઉકાય એકેકથી અધિક હોય અને વનસ્પતિકાય તેથી અનંતા હોય ॥ ૩૮ ॥

વિવેચન—હવે ઇંદ્રિય આશ્રી અલ્પબહુત્વ કહે છે ૧ સર્વ થકી થોડા પંચેંદ્રિય. ૨ તેથી ચૌરિંદ્રિય વિશેષાધિક

૩ તે થકી તેઇંદ્રિય વિશેષાધિક, ૪ તે થકી બેઇંદ્રિય વિશેષાધિક એ ચાર ચાર બોલ પ્રતરની અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ એક પ્રાદેશિકી શ્રેણિની સૂચી તેના જેટલા આકાશપ્રદેશ તેટલી શ્રેણિના જેટલા આકાશપ્રદેશ તેટલા તે તે દરેક જીવો છે અને એકેક થકી વિશેષાધિક છે તે થકી એકેંદ્રિય અનંતગુણા છે, કારણ કે વનસ્પતિકાયના જીવ અનંતા છે. હવે **કાય આશ્રયી** અલ્પબહુત્વ કહે છે—

૧ સર્વ થકી થોડા ત્રસકાઇઆ છે, અસંખ્યાત કોડાકોડિ યોજન પ્રમાણ આકાશશ્રેણિની સૂચી તેમાં જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલા ત્રસ જીવો છે તે માટે. ૨ તે થકી તેઉકાઇઆ અસંખ્યાતગુણા છે, અસંખ્યાત લોકના જેટલા આકાશ પ્રદેશ હોય તેટલા છે માટે. ૩ તે થકી પૃથ્વીકાઇયા જીવ વિશેષાધિક છે ૪ તે થકી અપ્કાઇઆ વિશેષાધિક ૫ તે થકી વાયુકાઇઆ જીવ વિશેષાધિક છે. ૬ તે થકી વનસ્પતિ કાય જીવ અનંતગુણા છે, કેમકે તેઓ અનંતા લોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ છે ॥ ૩૮ ॥

મણવયણકાયજોગી; થોવા અસંખગુણ અણંતગુણા;
પુરિસા થોવા ઇત્થી, સંખગુણાણંતગુણ કીવા ૩૯.

મણ-મનોયોગા	**પુરિસા**-પુરૂષવેદ વાળા
વયણ-વચનયોગા	ઇત્થિ-સ્ત્રીવેદવાળા
કાયજોગી-કાયયોગા	**કીવા**-નપુંસક વેદવાળા
અસંખગુણ-અસંખ્યાતગુણા	

અર્થ—મનોયોગી થોડા હોય, વચનયોગી અસંખ્યાતગુણા હોય અને કાયયોગી અનંતગુણા હોય, પુરૂષો થોડા હોય, સ્ત્રીઓ તેથી સંખ્યાતગુણ હોય અને તેથી અનંતગુણ નપુંસકો હોય ॥૩૯॥

વિવેચન-હવે યોગઆશ્રયી અલ્પબહુત્વ કહે છે.-૧ સર્વ થકી થોડા મનોયોગી છે, સંજ્ઞીપંચેંદ્રિયનેજ મનોયોગ હોય તે માટે. ૨ તે થકી વચનયોગી અસંખ્યાતગુણ, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય અને અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયને પણ વચનયોગ હોય તે માટે. ૩ તે થકી કાયયોગી અનંતગુણા, એકેંદ્રિયને પણ કાયયોગ હોય અને તે અનંતા છે તે માટે.

વેદ આશ્રયી ૧ સર્વ થકી થોડા પુરૂપવેદી છે. ૨ તે થકી સ્ત્રીવેદી સંખ્યાત ગુણા છે, તિર્યંચમાં પુરૂષ થકી ત્રિગુણી અને ત્રણ અધિક, મનુષ્યમાં ૨૭ ગુણી અને સત્યાવીશ અધિક અને દેવતામાં બત્રીસ ગુણી અને ૩૨ અધિક સ્ત્રીઓ હોય, તે માટે. ૩ તે થકી નપુંસક અનંતગુણા અધિક હોય, એકેંદ્રિય સર્વ નપુંસક છે અને વળી તેઓ અનંતા છે તે માટે. ॥ ૩૯ ॥

માણી કોહી માઈ, લોભી અહિઅમણનાણિણો થોવા;
ઓહિઅસંખા મઇસુઅ, અહિઅસમ અસંખવિબ્ભંગા.

માણી-માની	લોભી-લોભી
કોહી-ક્રોધી	અહિઅ-અધિક
માઈ-માયી (કપટી)	મણનાણિણો-મન:પર્યવ જ્ઞાની

શ્રુત અજ્ઞાની અનંતગુણા છે, સિદ્ધથકી પણ વનસ્પતિકાય અનંતગુણા છે માટે એ બે માંહોમાહે તુલ્ય છે.

હવે સંયમદ્વારે અલ્પબહુત્વ કહે છે—

૧ સૂક્ષ્મસંપરાય સયમી સર્વ થકી થોડા છે, ઉત્કૃષ્ટા પણ શતપૃથક્ત્વ પામીએ તે માટે. ૨ તે થકી પરિહારવિશુદ્ધિ સયમી સખ્યાતગુણા છે, ઉત્કૃષ્ટા સહસ્રપૃથક્ત્વ પામીએ તે માટે ૩ તે થકી યથાખ્યાત સંયમી સંખ્યાતગુણા છે, કોટી-પૃથક્ત્વ કેવળી સદાય હોય માટે. ॥ ૪૧ ॥

છેય સમઇય સખા, દેસ અસંખગુણણંતગુણ અજયા
થોવ અસંખ દુણંતા, ઓહિનયણ કેવલ અચક્ખુ ૪૨

છેય-છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા	થોવ-થોડા
સમઇય-સામાયિક ચારિત્રવાળા	અસંખ-અસંખ્યાતગુણા
સખા-સખ્યાતગુણા	દુણંતા-બે અનંતા
દેસ-દેશવિરતિ	ઓહિ-અવધિદર્શની
અસંખગુણ-અસંખ્યાતગુણા	નયણ-ચક્ષુદર્શની
અણંતગુણ-અનંતગુણા	કેવલ-કેવલદર્શની
અજયા-અવિરતિ	અચક્ખુ-અચક્ષુદર્શની

અર્થ—છેદોપસ્થાનીય ચારિત્રવાળા સંખ્યાતગુણા હોય અને સામાયિક ચારિત્રવાળા તેથી સખ્યાતગુણા હોય દેશવિરતિ અસંખ્યાતગુણ હોય અને અવિરતિ અનંતગુણ હોય અવધિદર્શની થોડા હોય, ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણ હોય અને કેવળદર્શની તથા અચક્ષુદર્શની એ બે અનંતગુણ હોય.

વિવેચન—૪ તે યથાખ્યાત સંયમી થકી છેદોપસ્થાનીય સંયમી સંખ્યાતગુણા હોય; કોટીશતપૃથક્ત્વ પામીએ માટે. ૫ તે થકી સામાયિક સંયમી સંખ્યાતગુણા હોય; કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ સદાયે હોય માટે. ૬ તે થકી દેશવિરતિ અસંખ્યાતગુણા છે, તિર્યંચમા દેશવિરતિ અસંખ્યાતા પામીએ તે માટે. તે થકી અવિરતિ–અસંયમી અનંતગુણા હોય, મિથ્યાદૃષ્ટિ અનંતા છે માટે.

હવે દર્શનદ્વારે અલ્પબહુત્વ કહે છે—

૧ સર્વ થકી થોડા અવધિદર્શની છે; દેવતા, નારકી મનુષ્ય અને તિર્યંચમાં કેટલાએક હોય તે માટે. તે થકી ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણા હોય, ચૌરિંદ્રિય અને પંચેંદ્રિય સર્વને હોય તે માટે. ૩ તે થકી કેવળદર્શની અનંતગુણા છે, સિદ્ધ અનંતા છે તે માટે. ૪ તે થકી અચક્ષુદર્શની અનંતગુણા છે, સર્વ સંસારી જીવને અચક્ષુદર્શન છે તે માટે. ॥ ૪૨

પચ્છાણુપુવ્વિ લેસા, થોવા દો સંખ ણંત દો અહિઆ;
અભવિઅર થોવ ણંતા, સાસણ થોવોવસમસંખા ૪૩

પચ્છાણુપુવ્વિ–પશ્ચાનુપૂર્વી (છેલ્લેથી પહેલે આવવું)
લેસા–લેશ્યા
થોવા–થોડા
દો–બે લેશ્યાવાળા
અસંખ–અસંખ્યાતગુણા
અણંત–અનંતગુણા
દો–બે લેશ્યાવંત

અહિઆ–વિશેષાધિક
અભવ–અભવ્યો
ઈઅર–ભવ્યો
થોવ–થોડા
અણંત–અનંતગુણા
સાસણ–સાસ્વાદની
ઉવસમ–ઔપશમિકવાળા
સંખા–સંખ્યાતગુણા

થકી મિથ્યાદષ્ટિ અનંતગુણા છે; સિદ્ધ થકી પણ વનસ્પતિ-કાય અનંત છે માટે.

હવે **સંજ્ઞીદ્વારે** અલ્પબહુત્વ કહે છે—

૧ સંજ્ઞી થોડા હોય; પંચેંદ્રિયમાંજ સંજ્ઞી હોય તે માટે. ૨ ઈતર તે અસંજ્ઞી અનંતગુણા હોય, એકેંદ્રિય અનંતા છે માટે.

હવે **આહારદ્વારે** અલ્પબહુત્વ કહે છે—

૧ અણાહારી થોડા છે, વિગ્રહગતિએ વર્તતા જીવ, કેવલિ સમદ્‌ઘાતિ, અયોગી કેવળી અને સિદ્ધ એટલા જ અણાહારી હોય તે માટે. ૨ તે થકી આહારી અસંખ્યાતગુણા હોય; અણાહારીથી બીજા સર્વ આહારી હોય તે માટે. અહીં અણાહારી થકી આહારી અનંતગુણા કેમ ન કહ્યા?

ઉત્તરઃ— પ્રતિસમયે સદાયે એક નિગોદના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ વિગ્રહગતિએ વર્તતા જીવ પામીએ; તે સર્વ અણાહારી છે તે માટે અસંખ્યાતગુણાજ યુક્ત છે. ॥૪૪॥

૬૨	માર્ગણાસ્થાનેષુ	જીવ ૧૪	ગુણઠાણા ૧૪	યોગ ૧૫	ઉપયોગ ૧૨	લેશ્યા ૬	અલ્પબહુત્વ	અનુક્રમ
૧	દેવગતિ	૨	૪	૧૧	૯	૬	અસંખ્યાતગુણા	૩
૨	મનુષ્યગતિ	૩	૧૪	૧૫	૧૨	૬	સર્વથી થોડા	૧
૩	તિર્યંચગતિ	૧૪	૫	૧૩	૯	૬	અનંતગુણા	૪
૪	નરકગતિ	૨	૪	૧૧	૯	૩	અસંખ્યાતગુણા	૨
૫	એકેંદ્રિય	૪	૨	૫	૩	૪	અનંતગુણા	૫
૬	બેઇંદ્રિય	૨	૨	૪	૩	૩	વિશેષાધિક	૪
૭	તેઇંદ્રિય	૨	૨	૪	૩	૩	વિશેષાધિક	૩
૮	ચૌરિંદ્રિય	૨	૨	૪	૪	૩	વિશેષાધિક	૨
૯	પંચેંદ્રિય	૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬	સર્વથી થોડા	૧
૧૦	પૃથ્વીકાયિયા	૪	૨	૩	૩	૪	વિશેષાધિક	૩
૧૧	અપકાયિયા	૪	૨	૩	૩	૪	વિશેષાધિક	૪
૧૨	તેઉકાયિયા	૪	૧	૩	૩	૩	અસંખ્યાતગુણા	૨
૧૩	વાયુકાયિયા	૪	૧	૫	૩	૩	વિશેષાધિક	૫
૧૪	વનસ્પતિકાય	૪	૨	૩	૩	૪	અનંતગુણા	૬
૧૫	ત્રસકાયિયા	૧૦	૧૪	૧૫	૧૨	૬	સર્વથી થોડા	૧
૧૬	મનોયોગી	૧–૨	૧૩	૧૫–૧૩	૧૨	૬	સર્વથી થોડા	૧
૧૭	વચનયોગી	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૬	અસંખ્યાતગુણા	૨
૧૮	કાયયોગી	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૬	અનંતગુણા	૩
૧૯	પુરુષવેદી	૨	૯	૧૫	૧૨	૬	સર્વથી થોડા	૧
૨૦	સ્ત્રીવેદી	૨	૯	૧૩	૧૨	૬	અસંખ્યાતગુણા	૨
૨૧	નપુંસકવેદી	૧૪	૯	૧૫	૧૦	૬	અનંતગુણા	૩
૨૨	ક્રોધકષાયી	૧૪	૯	૧૫	૧૦	૬	વિશેષાધિક	૨
૨૩	માનકષાયી	૧૪	૯	૧૫	૧૦	૬	સર્વથી થોડા	૧
૨૪	માયાકષાયી	૧૪	૯	૧૫	૧૦	૬	વિશેષાધિક	૩
૨૫	લોભકષાયી	૧૪	૧૦	૧૫	૧૦	૬	વિશેષાધિક	૪
૨૬	મતિજ્ઞાની	૨	૯	૧૫	૭	૬	[illegible]	૩
૨૭	શ્રુતજ્ઞાની	૨	૯	૧૫	૭	૬	તુલ્ય	૪
૨૮	અવધિજ્ઞાની	૨	૯	૧૫	૭	૬	[illegible]	૨

૨૯	મન પર્યવજ્ઞાની	૧	૭	૧૩	૭	૬	સર્વથી થોડા	૧
૩૦	કેવળજ્ઞાની	૧	૨	૭	૨	૧	અનંતગુણા	૧
૩૧	મતિ અજ્ઞાની	૧૪	[illegible]	૧૩	૫	૬	અનંતગુણા	૭
૩૨	શ્રુત અજ્ઞાની	૧૪		૧૩	૫	૬	સરખા	૮
૩૩	વિભંગ જ્ઞાની	૨		૧૩	૫	૬	અસંખ્યાતગુણા	૫
૩૪	સામાયિક ચારિત્રી	૧	૪	૧૩	૭	૬	સંખ્યાતગુણા	૫
૩૫	છેદોપસ્થાપનીય	૧	૪	૧૩	૭	૬	સંખ્યાતગુણા	૪
૩૬	પરિહારવિશુદ્ધિ	૧	૨	૯	૭	૬	સંખ્યાતગુણા	૨
૩૭	સૂક્ષ્મસંપરાય	૧	૧	૯	૭	૧	સર્વથી થોડા	૧
૩૮	યથાખ્યાતચારિત્રી	૧	૪	૧૧	૯	૧	સંખ્યાતગુણા	૩
૩૯	દેશવિરતિ	૧	૧	૧૧	૬	૬	અસંખ્યાતગુ૦	૬
૪૦	અવિરતિ	૧૪	૪	૧૩	૯	૬	અનંતગુણા	૭
૪૧	ચક્ષુદર્શની	૩/૬	૧૨	૧૩	૧૦	૬	અસંખ્યાતગુ૦	૨
૪૨	અચક્ષુદર્શની	૧૪	૧૨	૧૫	૧૦	૬	અનંતગુણા	૪
૪૩	અવધિદર્શની	૨	૯	૧૫	૭	૬	સર્વથી થોડા	૧
૪૪	કેવળદર્શની	૧	૨	૭	૨	૧	અનંતગુણા	૩
૪૫	કૃષ્ણલેશ્યાવંત	૧૪	૬	૧૫	૧૦	૧	વિશેષાધિક	૬
૪૬	નીલલેશ્યાવંત	૧૪	૬	૧૫	૧૦	૧	વિશેષાધિક	૫
૪૭	કાપોતલેશ્યાવંત	૧૪	૬	૧૫	૧૦	૧	અનંતગુણા	૪
૪૮	તેજોલેશ્યાવંત	૩	૭	૧૫	૧૦	૧	અસંખ્યાતગુણા	૩
૪૯	પદ્મલેશ્યાવંત	૨	૭	૧૫	૧૦	૧	અસંખ્યાતગુણા	૧
૫૦	શુકલલેશ્યાવંત	૨	૧૩	૧૫	૧૨	૧	સર્વથી થોડા	૨
૫૧	ભવ્ય	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬	અનંતગુણા	૨
૫૨	અભવ્ય	૧૪	૧	૧૩	૫	૬	સર્વથી થોડા	૧
૫૩	ક્ષયોપશમિક સ૦	૨	૪	૧૫	૭	૬	અસંખ્યાતગુણા	૪
૫૪	ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વી	૨	૧૧	૧૫	૯	૬	અનંતગુણા	૫
૫૫	ઔપશમિક સ૦	૨	૮	૧૩	૭	૬	સંખ્યાતગુણા	૨
૫૬	મિશ્રદૃષ્ટિ	૧	૧	૧૦	૬	૬	અસંખ્યાતગુણા	૩
૫૭	સાસ્વાદન સ૦	૭	૧	૧૩	૫	૬	સર્વથી થોડા	૧
૫૮	મિથ્યાત્વી	૧૪	૧	૧૩	૫	૬	અનંતગુણા	૬
૫૯	સંજ્ઞી	૨	૧૪	૧૫	૧૨	૬	સર્વથી થોડા	૧
૬૦	અસંજ્ઞી	૧૨	૨	૬	૮	૪	અનંતગુણા	૨
૬૧	આહારી	૧૪	૧૩	૧૫	૧૨	૬	અસંખ્યાતગુણા	૨
૬૨	અનાહારી	૮	૫	૧	૧૦	૬	સર્વથી થોડા	૧

ગુણઠાણાને વિષે જીવસ્થાન

સવ્વજિઅઠાણમિચ્છે, સગસાસણિપણઅપજ્જસન્નિદુગં;
સમ્મે સન્ની દુવિહો, સેસેસું સન્નિપજ્જત્તો ॥ ૪૫ ॥

સવ્વજિ અઠાણ-સર્વ જીવસ્થાન
મિચ્છે-મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે
સગ-સાત
સાસણ-સાસ્વાદને
પણ-પાંચ
અપજ્જ-અપર્યાપ્તા
સન્નિદુગ-સંજ્ઞિદ્વિક
સમ્મે-(અવિરતિ)સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણઠાણે
સન્નીદુવિહો-બે પ્રકારે સંજ્ઞી
સેસેસુ-બાકીના ગુણસ્થાનકને વિષે
સન્નિપજ્જત્તો-સંજ્ઞીપર્યાપ્તો

અર્થ—મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે સર્વ જીવસ્થાન હોય, પાંચ અપર્યાપ્તા અને સંજ્ઞીદ્વિક મળી સાત જીવસ્થાન સાસ્વાદન ગુણઠાણે હોય. અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણઠાણે બે પ્રકારના સંજ્ઞી હોય બાકીના ગુણસ્થાનકને વિષે સંજ્ઞી પર્યાપ્તા હોય ॥૪૫॥

વિવેચન—હવે ચૌદ ગુણઠાણાને વિષે દશ દ્વાર કહે છે. ત્યાં પ્રથમ જીવસ્થાન કહે છે. મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે સર્વે (ચૌદ) જીવના ભેદ હોય. સાસ્વાદન ગુણઠાણે સાત જીવના ભેદ હોય. તે કયા? તે કહે છે-૧ બાદર એકેંદ્રિય, ૨ બેઇંદ્રિય. ૩ તેઇંદ્રિય, ૪ ચૌરિંદ્રિય અને ૫ અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, એ પાંચ અપર્યાપ્તા અને સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા એવં સાત હોય. ઇહાં સઘળે અપર્યાપ્તો કહ્યો તે કરણ [illegible]

[illegible] ઇંદ્રિયના સમ્યક્ત્વ વમતો અવતરે તેવા અપર્યાપ્ત [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] સમ્યક્ત્વ [illegible] [illegible] સમ્યક્ત્વ પ[illegible] [illegible]

અપર્યાપ્તો જાણવો પણ લબ્ધિ અપર્યાપ્તો નહી. જે ભણી લબ્ધિ અપર્યાપ્તામાં સાસ્વાદન ગુણઠાણું હોય નહીં. સમ્યક્ત્વ ગુણઠાણે સંજ્ઞિ પંચેંદ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તો એ બે ભેદ હોય, શેષ મિશ્ર, દેશવિરતિ વગેરે ૧૧ ગુણઠાણે સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય પર્યાપ્તો એ એકજ જીવનો ભેદ હોય ॥૪૫॥

ગુણઠાણાનો વિષે યોગ

મિચ્છદુગિઅજઇજોગા-હારદુગુણા અપુવ્વપણગે ઉ;
મણવઇઉરલં સવિઉવ્વિ, મીસિસવિઉવ્વિદુગદેસે૪૬

મિચ્છદુગિ-મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદને
અજઇ-અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિએ
જોગા-યોગો
આહારદુગ-આહારક યોગ અને આહારક મિશ્રયોગ
ઊણા-ઓછા
અપુવ્વપણગે ઉ-અપૂર્વાદિક પાંચ ગુણઠાણે તો

મણ-મનના [ચાર]
વઇ-વચનના [ચાર]
ઉરલં-ઔદારિક કાયયોગ
સવિઉવ્વિ-વૈક્રિય સહિત
મીસિ-મિશ્ર ગુણઠાણે
સવિઉવ્વિદુગ-વૈક્રિયદ્વિકસહિત
દેસે-દેશવિરતિ ગુણઠાણે

અર્થ—મિથ્યાત્વદ્વિક [મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન]નેવિષે અને અવિરતિસમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણઠાણે આહારકદ્વિક [વિના તેર] યોગ હોય અપૂર્વકરણાદિ પાંચ ગુણઠાણે તો મનના [૪] વચનના [૪] અને ઔદારિકકાય યોગ [એ નવ] હોય વૈક્રિયકાયયોગ સહિત [દશ યોગ] મિશ્ર ગુણઠાણે હોય. દેશવિરતિ ગુણઠાણે વૈક્રિયદ્વિક સહિત [અગ્યાર યોગ] હોય ॥૪૬॥

વિવેચન—૧ મિથ્યાત્વ, ૨ સાસ્વાદન, ૩ અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ. એ ત્રણ ગુણઠાણે આહારકદ્વિકવિના ૧૩ યોગ હોય આહારકદ્વિક તો સંયતને જ હોય તે માટે. અપૂર્વાદિક ૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨એ પાંચ ગુણઠાણે ચાર મનના, ચાર વચનના અને ઔદારિક કાયયોગ એવં નવ યોગ હોય. અહીં લબ્ધિનું પ્રયુંજવું[1] ન હોય તે માટે વૈક્રિયદ્વિક અને આહારકદ્વિક એ યોગો ન હોય,[2] મિશ્રગુણઠાણે પૂર્વોક્ત નવ યોગ વૈક્રિયકાયયોગ સહિત એટલે દશ યોગ હોય, વૈક્રિયવંતને મિશ્ર ગુણઠાણું હોય પણ મિશ્રે વૈક્રિય પ્રારંભ ન કરે તે માટે વૈક્રિયમિશ્ર ન હોય. દેશવિરતિ ગુણઠાણે પૂર્વોક્ત નવ યોગ વૈક્રિયદ્વિક સહિત એટલે ૧૧ યોગ હોય ॥૪૬॥

સાહારદુગ પમત્તે, તે વિઉવ્વાહારમીસ વિણુ ઇઅરે;
કમ્મુરલદુગ તાઇમ-મણવયણ સજોગિ ન અજોગી ૪૭,

સાહારદુગ-આહારકદ્વિકસહિત
પમત્તે-પ્રમત્ત ગુણઠાણે
તે-તે [તેર યોગ]
વિઉવ્વાહારમીસ-વૈક્રિયમિશ્ર તથા આહારકમિશ્ર
વિણુ-વિના
ઇઅરે-અપ્રમત્ત ગુણઠાણે
કમ્મ-કાર્મણ કાયયોગ
ઉરલદુગ-ઔદારિકદ્વિક
અ તાઇમ-પહેલા અને છેલ્લા
મણવયણ-મનોયોગ અને વચન યોગ
સજોગિ-સયોગી ગુણઠાણે
ન-ન હોય
અજોગી-અયોગી ગુણઠાણે

---

૧ [illegible] ૨ [illegible] ન હોય તેથી ઔદારિકમિશ્ર ન હોય. [illegible] તેથી [illegible] ન હોય [illegible] માટે તે બને યોગ ન હો

અર્થ—પૂર્વોકત અગ્યાર યોગ આહારકદ્વિક સહિત [તેર યોગ] પ્રમત્ત ગુણઠાણે હોય તે તેર યોગ વૈક્રિયમિશ્ર અને આહારકમિશ્ર વિના [એટલે અગ્યાર યોગ] અપ્રમત્ત ગુણઠાણે હોય. કાર્મણ કાયયોગ, ઔદારિકદ્વિક. છેલ્લા અને પહેલા મનના તથા વચનના [બે બે] યોગ [એ સાત] સયોગી કેવળીને હોય અને અયોગી કેવળીને યોગ ન હોય. ॥૪૭॥

વિવેચન—પ્રમત્ત ગુણઠાણે પૂર્વોકત ૧૧ તે આહારકદ્વિકે સહિત એવં તેર યોગ હોય; અહીં આહારક શરીર કરે તે માટે. તે અપ્રમત્ત ગુણઠાણે પૂર્વોકત તેર યોગ વૈક્રિયમિશ્ર અને આહારકમિશ્ર એ બે યોગ વિના એટલે ૧૧ યોગ હોય, પ્રમત્ત થકો વૈક્રિય-આહારક કરીનેસાતમે આવે ત્યારે વૈક્રિય-આહારક યોગ હોય, પણ અપ્રમત્ત થકો વૈક્રિય-આહારક કરે પણ નહી અને છાંડે પણ નહિ તે માટે અપ્રમત્તને વૈક્રિયમિશ્ર-આહારમિશ્ર ન હોય. ૧ કાર્મ્મણ કાયયોગ, ૨ ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ એ બે યોગ કેવળિસમુદ્ઘાતે હોય અને ઔદારિક કાયયોગ. પહેલા અને છેલ્લા મન અને વચનના યોગ; એ પાંચ તો સ્હેજે હોય, એવં સાત યોગ સયોગી ગુણઠાણે કેવળીને હોય. અયોગી ગુણઠાણે એકે યોગ ન હોય, યોગનો રોધ કરીને અયોગી થયા માટે ॥ ૪૭ ॥

ગુણઠાણાને વિષે ઉપયોગ

તિઅનાણ દુદંસાઇમ-દુગે અજઇ દેસિ નાણદંસતિગં;
તે મીસિ મીસા સમણા, જયાઇ* કેવલદુ અંતદુગે ૪

* 'કેવલિદુગંતદુગે' ઇતિ પાઠાન્તરમ્

તિઅનાણ—ત્રણ અનાન
દુદંસ—[ચક્ષુ-અચક્ષુ] બે દર્શન
આઇમદુગે—આદિના બે ગુણઠાણે
અજઇ—અવિરતિએ
દેસિ—દેશવિરતિએ
નાણદંસતિગં—નાનદર્શનત્રિક[૭]
તે-તે [૭ ઉપયોગ]
મીસિ—મિશ્ર ગુણઠાણે
મીસા—અનાને મિશ્ર
સમણા—મન પર્યવનાન સહિત
જયાઇ પ્રમત્તાદિ [સાત]ગુણઠાણે
કેવલદુ—કેવળનાન તથા કેવળ-દર્શન
અંતદુગે—છેલ્લા બે ગુણઠાણે

અર્થ.—પહેલા બે ગુણઠાણે ત્રણ અજ્ઞાન અને બે દર્શન [ચક્ષુ-અચક્ષુ] હોય. અવિરતિ અને દેશવિરતિ ગુણઠાણે ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન હોય, તે ૬ ઉપયોગ મિશ્ર ગુણઠાણે અજ્ઞાને કરી મિશ્ર હોય મન પર્યવજ્ઞાન સહિત [સાત ઉપયોગ] પ્રમત્તાદિ [સાત] ગુણઠાણે હોય, અને છેલ્લા બે ગુણઠાણે કેવળદ્વિક હોય. ॥ ૪૮ ॥

વિવેચન—મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન એ બે ગુણઠાણે ત્રણ અજ્ઞાન અને ચક્ષુ-અચક્ષુ એ બે દર્શન એવં પાંચ ઉપયોગ હોય. અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને દેશવિરતિ એ બે ગુણઠાણે ત્રણ જ્ઞાન, ચક્ષુ, અચક્ષુ અને અવધિદર્શન એવં ૬ ઉપયોગ હોય. મિશ્ર ગુણઠાણે એજ ૬ ઉપયોગ તે અજ્ઞાને કરી મિશ્રિત હોય. કોઈ વાર સમ્યક્ત્વબાહુલ્ય હોય ત્યારે જ્ઞાનબાહુલ્ય અને કોઈવારે મિથ્યાત્વબાહુલ્ય હોય ત્યારે અજ્ઞાનબાહુલ્ય હોય. મિશ્ર ગુણઠાણે જે અવધિદર્શન કહ્યું તે સિદ્ધાંતને [illegible] અભિપ્રાયે જાણવું [illegible] કર્મગ્રંથનો અભિપ્રાય નથી. પ્રમત્તાદિ [illegible] સાત ગુણઠાણે પૂર્વોક્ત ૬ ઉપયોગ મનઃપર્યવ [illegible] સહિત [illegible] સાત ઉપયોગ હોય. અંતિમ [illegible] કેવળજ્ઞાન [illegible] સયોગી અને અયોગી ગુણઠાણે [illegible]

અને કેવળદર્શન એ બે ઉપયોગ હોય, શેષ ૧૦ છાદ્મસ્થિક ઉપયોગ છે તે અહીં ન હોય. નટ્ઠમ્મિ ય છાઉમત્થિએ નાણે ઇતિ વચનાત્ ॥૪૮॥

સાસણભાવે નાણં, વિઉવ્વગાહારગે ઉરલમિસ્સં;
નેગિંદિસુ સાસાણો, નેહાહિગયં સુયમયંપિ ॥૪૯॥

સાસણભાવે–સાસ્વાદનભાવે	**એગિંદિસુ**–એકેન્દ્રિયને વિષે
નાણં–મતિ–શ્રુતજ્ઞાન	**સાસાણો**–સાસ્વાદનપણું
વિઉવ્વગાહારગે–વૈક્રિય અને આહારક શરીરે	**નેહાહિગયં**–અહીં ગ્રહણ કર્યું નથી
ઉરલમિસ્સં–ઔદારિકમિશ્રયોગ	**સુયમયંપિ**–સૂત્રને વિષે માન્યું છે પણ
ન–નથી	

અર્થ—સાસ્વાદનપણું છતે જ્ઞાન વૈક્રિય અને આહાર શરીરે ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગ અને એકેંદ્રિયને વિષે સાસ્વાદનપણું નથી. એ પ્રકારે સૂત્રને વિષે માનેલું છે, છતાં અહીં [કર્મગ્રંથમાં] ગ્રહણ કર્યું નથી. ॥ ૪૯ ॥

વિવેચન–હવે અહીં આં સૂત્રને સંમત છે પણ કેટલાએક બોલ કર્મગ્રંથે નથી લીધા તે કહે છે. સિદ્ધાંતે સાસ્વાદન હોય ત્યાં જ્ઞાન કહ્યુ છે, તે માટે બેઇન્દ્રિયાદિકને ઉપજતા સાસ્વાદનપણે જ્ઞાની કહ્યા છે, તે કર્મગ્રંથે જ્ઞાન ન કહ્યુ. તેનો અભિપ્રાય એ છે કે, જે સાસ્વાદન છે તે સમ્યક્ત્વથી પડતાં હોય, તે મિથ્યાત્વને સન્મુખ છે માટે મેલું સમ્યક્ત્વ છે ત્યાં જ્ઞાન પણ મલીન છે, તે માટે અજ્ઞાનજ કહ્યુ. તથા 'પન્નવણા ભગવતી' પ્રમુખે વૈક્રિય અને આહારકને પ્રારંભકાળે ઔદારિક

સાથે મિશ્રભાવે ઔદારિકમિશ્ર કહ્યું છે પણ તે કર્મગ્રંથે અંગીકાર ન કર્યું. તેનો એ હેતુ જે, ગુણપ્રત્યયિક લબ્ધિને બલવત્તરપણે કરીને કરવા માટે તેનું પ્રાધાન્યપણું હોય તે માટે અહીં વૈક્રિયાહારકનું પ્રાધાન્યપણું વિવક્ષ્યું તેથી ઔદારિકમિશ્ર યોગ ન ગ્રહ્યો પણ વૈક્રિયાહારકને પ્રારંભકાળે તથા પરિત્યાગકાળે વૈક્રિયમિશ્ર અને આહારકમિશ્રજ કહ્યા. તથા સિદ્ધાંતે એકેંદ્રિયમાંહે સાસ્વાદન ગુણઠાણું નથી એમ કહ્યું છે અને કર્મગ્રંથે એકેંદ્રિયમાં સાસ્વાદન કહ્યું છે; એનું કારણ કાંઈ જણાતું નથી જે સિદ્ધાંતે સ્પષ્ટ ના કહી તે કર્મગ્રંથકારે કેમ આદરી એનું તત્ત્વ કેવળી જાણે તથા વળી અહીં આ ગાથામાંહે નથી કહ્યું પણ 'ભગવતી પન્નવણા જીવાભિગમ'પ્રમુખ સિદ્ધાંતમાંહે વિભંગજ્ઞાનીને પણ અવધિદર્શન કહ્યું છે તે માટે પહેલાથી માંડી બારમા ગુણઠાણા લગે અવધિદર્શન હોય અને અહીં આ કર્મગ્રંથના મતે વિભંગજ્ઞાનીને અવધિદર્શન ન કહ્યું તે માટે ચોથા ગુણઠાણાથી ઉપરના ગુણઠાણેજ અવધિદર્શન હોય એમ કહ્યું છે. ॥ ૪૯ ॥

ગુણઠાણાને વિષે લેશ્યા

છસુ સવ્વા તેઉતિગં. ઇગિ છસુ સુક્કા અજોગિઅલ્લેસાઃ

બંધસ્સ મિચ્છ અવિરઇ કસાય જોગત્તિ ચઉ હેઊ. ૫૦

ઇગિ-એક[અપ્રમત્ત]ને વિષે
સુક્કા-શુક્લ લેશ્યા
અજોગિ-અયોગી કેવળી
અલ્લેસા-લેશ્યા રહિત હોય
બંધસ્સ-બંધના

મિચ્છ-મિથ્યાત્વ
અવિરઇ-અવિરતિ
કસાય-કષાય
જોગત્તિ-યોગ એમ
ચઉહેઉ-ચાર હેતુ હોય છે

અર્થ—[પહેલા] ૭ ગુણઠાણાને વિષે સર્વ લેશ્યા હોય, એક [અપ્રમત્ત] ગુણઠાણાને વિષે તેજોઆદિ ત્રણ લેશ્યા હોય. ૭ [અપૂર્વકરણાદિ] ગુણઠાણાને વિષે શક્લ લેશ્યા હોય અને અયોગી કેવળી લેશ્યારહિત છે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ,કષાય અને યોગ એમ ચાર હેતુ બંધના હોય છે. ॥ ૫૦ ॥

વિવેચન-૭ ગુણઠાણાને વિષે છએ લેશ્યા હોય અહીંયા પ્રત્યેક લેશ્યાના અસંખ્યાતા લોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ અધ્યવસાયસ્થાનક છે, તે માટે પ્રમત્તો પણ કૃષ્ણલેશ્યાના અધ્યવસાય હોય, તે વિરોધ નહીં. સાતમે અપ્રમત્તગુણઠાણે ૧ તેજો, ૨ પદ્મ અને ૩ શુક્લલેશ્યા હોય, આઠમાથી તેરમા લગે ૭ ગુણઠાણે એક શુક્લલેશ્યા હોય અને અયોગી ગુણઠાણે લેશ્યા ન હોય

હવે કર્મબંધના હેતુ કહે છે—

કર્મ બાંધવાના ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ ૩ કષાય અને ૪ યોગ એ ચાર મૂળ હેતુ છે મદ્યવિષયાદિ પ્રમાદ તે પણ કર્મબંધના હેતુ છે પણ તે અવિરતિ અને યોગ માંહે આવ્યા માટે જુદા કહ્યા નથી ॥ ૫૧ ॥

અભિગહિઅમણભિગહિઆભિનિવેસિયસંસઇય-
મણાભોગં:
પણમિચ્છબારઅવિરઈ.મણકરણાનિયમુછજિઅવહો.

અભિગહિઅં-અભિગ્રહિક	બારઅવિરઇ-બાર અવિરતિ
અણભિગહિઅ-અનભિગ્રહિક	મણ-મન
અભિનિવેસિય-આભિનિવેશિક	કરણ-ઈંદ્રિયોને
સંસઇયં-સાંશયિક	અનિયમુ-અનિયમન [તાબામાં રાખે નહિ તે]
અણાભોગં-અનાભોગ	છજિઅવહો-છકાયજીવનો વધ
પણમિચ્છ-એ પાંચ મિથ્યાત્વ	

અર્થ—અભિગ્રહિક. અનભિગ્રહિક. આભિનિવેશિક. સાંશયિક અને અનાભોગ એ પાંચ મિથ્યાત્વ મન અને ઇંદ્રિયોનું છૂટાપણું અને છકાય જીવનો વધ એ બારઅવિરતિ ૫૧

વિવેચન—૧ પોતે માનેલું એજ દર્શન સારૂં ઇત્યાદિ અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૨ સર્વે દર્શન સારા ઇત્યાદિ અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ. ૩ પોતે ખોટું જાણે તો પણ ગોષ્ઠામાહિલાદિકની જેમ પકડેલો મત મૂકે નહી તે આભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ. ૪ જિનપ્રણીત વચનને વિષે સંશય રાખે તે સાંશયિક મિથ્યાત્વ ૫ એકેંદ્રિયાદિકની પેઠે અજાણપણું તે અનાભોગ મિથ્યાત્વ એ પાંચ ભેદે મિથ્યાત્વ જાણવું. હવે બાર ભેદે અવિરતિ કહે છે-પાંચ ઇંદ્રિય અને છઠ્ઠું મન એ ૬ પોતપોતાને વિષયે પ્રવર્તે તેનું અનિયમપણું [illegible] અને ૬ પૃથ્વીઆદિ છ કાયજીવનો વધ કરે. આ બાર ભેદ અવિરતિના જાણવા ॥ ૫૧ ॥

મિથ્યાત્વ હેતુએજ બંધાય, એનો મિથ્યાત્વ ગુણઠાણેજ બંધ છે. ઉપરના ગુણઠાણે નથી તે માટે. તથા તિર્યંચત્રિક, થીણદ્ધિત્રિક, દુર્ભગત્રિક, અનંતાનુબંધી ચતુષ્ક, મધ્યાકૃતિચતુષ્ક, મધ્યસંઘયણ ચતુષ્ક, નીચગોત્ર, ઉદ્યોત નામકર્મ, અશુભ વિહાયોગતિ, સ્ત્રીવેદ એ પચીશ પ્રકૃતિ સાસ્વાદનને અંતે ટળે અને વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ, મનુષ્યત્રિક, બીજા ચાર કષાય અને ઔદારિકદ્વિક એ દશ પ્રકૃતિ અવિરતિને અંતે ટળે; એવં ૩૫ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ અને અવિરતિ એ એ હેતુએ બંધાય, અવિરતિ ટળ્યે એનો બંધ ટળે તે માટે એ ૫૨ પ્રકૃતિ કહી, શેષ ૬૮ રહી તે માંહેથી આહારકદ્વિક અને જિન નામકર્મ એ ત્રણ ટાળીને શેષ ૬૫ પ્રકૃતિ યોગ વિના મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કષાય એ ત્રણ હેતુએ બંધાય; મિથ્યાત્વથી સૂક્ષ્મસંપરાય લગે એનો યથાયોગ્ય બંધ છે, પછી કેવળ યોગ રહ્યો ત્યા એનો બંધ નહીં તે માટે યોગ ટાળ્યો, આહારકદ્વિક અને જિનનામ એ ત્રણ પ્રકૃતિ તો એ ચાર હેતુ માહિ કોઈ હેતુએ ન બંધાય, કારણ કે સમ્યક્ત્વ ગુણે કરીને તીર્થંકરનામ બધાય, અને સંયમ ગુણે કરીને આહારકદ્વિક બંધાય, 'સમ્મત્તગુણનિમિત્તં તિત્થયરં સંજમેણ આહારં' ઇતિવચનાત્. ॥ ૫૩ ॥

ગુણઠાણાને વિષે ઉત્તર બંધહેતુ.

પણપન્નપન્ના તિઅછહિઅ ચત્તગુણચત્ત છચઉદુગવીસા;
સોલસ દસ નવ નવ સત્ત, હેઉણો ન ઉ અજોગિમિ.૫૪

પણપન્ન-પચાવન	સોલસ-સોલ
પન્ના-પચાસ	દસ-દશ
તિઅછહિઅચત્ત-તેંતાલીસ, છેંતાલીશ	નવ નવ-નવ, નવ
ગુણચત્ત-ઓગણચાલીશ	સત્ત-સાત
છચઉદુગવીસા-છવીશ, ચોવીશ અને બાવીશ	હેઉણો-બંધહેતુઓ
	ન ઉ-નથી વળી
	અજોગિંમિ-અયોગી ગુણઠાણે.

અર્થ—અનુક્રમે પંચાવન. પચાસ. તેંતાલીશ, છેંતાલીશ, ઓગણચાળીશ. છવીશ, ચોવીશ, બાવીશ, સોળ, દશ, નવ. નવ અને સાત ઉત્તર બંધહેતુઓ તેર ગુણઠાણાને વિષે જાણવા. અયોગી ગુણઠાણે વળી બંધહેતુ નથી. ॥૫૮॥

વિવેચન—મિથ્યાત્વે ૫૫ બંધહેતુ હોય, સાસ્વાદને ૫૦, મિશ્રે ૪૩, અવિરતિ સમ્યક્ત્વે ૪૬, દેશવિરતિ ગુણઠાણે ૩૯, પ્રમત્ત ૨૬. અપ્રમત્તે ૨૪, અપૂર્વકરણે ૨૨. અનિવૃત્તિબાદરે ૧૬, સૂક્ષ્મસંપરાયે ૧૦. ઉપશાંતમોહે ૯, ક્ષીણમોહે ૯ અને સયોગીએ ૭ બંધહેતુ હોય અને અયોગી ગુણઠાણે હેતુ નહી. બંધનો અભાવ છે માટે ॥૫૮॥

પણપન્ન મિચ્છિ હારગ દુગૂણસાસાણિ પન્ન મિચ્છવિણા ।
મીસદુગકમ્મઅણ વિણુ. તિચત્ત મીસે અહ છચત્તા ॥ ૫૫

૧૧૭૦૦૦ ભાંગા થાય. અનંતાનુબંધી. કુચ્છા અને ૪ કાય લેખવીએ ત્યારે ૧૧૭૦૦૦ ભાંગા થાય. અનંતાનુબંધી અને ૫ કાય ગણીયે ત્યારે ૪૬૮૦૦ ભાંગા થાય. એ ૧૫ હેતુના આઠ વિકલ્પે થઇને ૬૦૪૮૦૦ ભાંગા થાય.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ મધ્યે ભય, કુચ્છા અને ૫ કાય લેખવીએ એટલે ૧૬ હેતુ થાય, ત્યાં ૩૬૦૦૦ ભાંગા થાય. ભય અને છ કાયના ૬૦૦૦ ભાંગા થાય. કુચ્છા અને છ કાયના ૬૦૦૦ ભાંગા થાય. અનંતાનુબંધીને ઉદયે યોગ ૧૩ હોય તેથી અનંતાનુબંધી, ભય, કુચ્છા અને ૪ કાય ગણીએ ત્યાં ૧૧૭૦૦૦ ભાંગા થાય. અનંતાનુબંધી, ભય અને ૫ કાય ગણીએ ત્યારે ૪૬૮૦૦ ભાંગા થાય. અનંતાનુબંધી, કુચ્છા અમે ૫ કાય ભેળવીએ, ત્યારે ૪૬૮૦૦ ભાંગા થાય, અનંતાનુબંધી અને ૬ કાય ભેળવીએ ત્યારે ૭૮૦૦ ભાંગા થાય. એ સોળ હેતુના ૭ વિકલ્પે થઈને ૨૬૬૪૦૦ ભાગા થયા.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ મધ્યે ભય, કુચ્છા અને છ કાય લઈએ ત્યારે ૧૭ હેતુ હોય, ત્યાં ૬૦૦૦ ભાગા થાય, અનંતાનુબંધીને ઉદયે ભય-કુચ્છા અને ૫ કાય ગણીએ ત્યારે ૪૬૮૦૦ ભાંગા થાય. અનંતાનુબંધી, ભય અને કાય ૬ હોય, ત્યાં ૭૮૦૦ ભાગા થાય. અનંતાનુબંધી, કુચ્છા અને ૬ કાય હોય, ત્યાં ૭૮૦૦ ભાગા થાય એ ૧૭ હેતુના ચાર વિકલ્પે થઈને ૬૮૪૦૦ ભાંગા થયા.

હવે ૬ કાય, ૧ મિથ્યાત્વ, ૧ ઇંન્દ્રિય, ૪ કષાય, ૨

યુગલ [હાસ્યાદિ.], ૧ વેદ, ૧ યોગ, ભય અને દુગ્છા, એ ૧૮ હેતુના ૭૮૦૦ ભાગા થાય. એવં મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ૧૦ થી ૧૮ હેતુના ૯ વિકલ્પે થઈને ૩૪૭૭૬૦૦ ભાગા થાય.

હવે બીજા આસ્વાદન ગુણઠાણે ૩૮૩૦૪૦ ભાગા ઉપજે, તે આ પ્રમાણે-પાચ મિથ્યાત્વ ટાળતા સાસ્વાદન ગુણઠાણે સર્વ જીવ આશ્રયીને ૫૦ હેતુ કહ્યા પણ એક જીવને તો જઘન્ય ૧૦. મધ્યમ ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪. ૧૫. ૧૬ અને ઉત્કૃષ્ટા ૧૭ હેતુ એક સમયે હોય. એ આઠ વિકલ્પ હોય. અનંતાનુબંધીનો ઉદય અવશ્ય હોય, મિથ્યાત્વ પાચે ન હોય. જઘન્યપદે કાય ૧ નો વધ ઇંદ્રિય ૧. કષાય ૪, હાસ્યાદિયુગલ ૨. વેદ ૧ અને યોગ ૧૩ માહેલો એક. એ દશ હેતુ હોય. એક કાયના ભાંગા ૬ તેને પાચ ઇંદ્રિય સાથે ગુણતા ૩૦ થાય, તેને ચાર કષાય સાથે ગુણતા ૧૨૦ થાય, તેને બે યુગલ સાથે ગુણીએ ત્યારે ૨૪૦ થાય. તેને ૩ વેદ સાથે ગુણીએ ત્યારે ૭૨૦ થાય, તેને ૧૩ યોગ સાથે ગુણીએ ત્યારે ૯૩૬૦ થાય. સાસ્વાદનમા નપુંસકવેદે વૈક્રિયમિશ્ર યોગ ન હોય. કેમકે આસ્વાદની નારકીમા ન ઉપજે તે માટે ૯૩૬૦ માથી ૨૪૦ ભાગા ઓછા કરીએ ત્યારે ૯૧૨૦ ભાંગા ૧૦ હેતુના થાય. તે ૧૦ હેતુ માહે ભય મેળવીએ ત્યારે ૧૧ હેતુ થાય. ત્યાં પણ ૯૧૨૦ ભાગા થાય એમ દશ હેતુમા દુગછા મેળવીએ ત્યારે પણ ૧૧ હેતુના ૯૧૨૦ ભાગા થાય તેમ કાય ૨ ના વધ ભેળીએ ત્યારે ત્યાં ભાગા ૨૭૮૦૦ થાય. એમ ૧૧ હેતુના ત્રણ વિકલ્પે ૪૬૦૪૦ ભાગા થાય.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ હેતુ માંહે ભય અને કુચ્છા ભેળવીએ ત્યારે ૧૨ હેતુ થાય, ત્યારે ૯૧૨૦ ભાંગા થાય. ભય અને કાય ૨ લઈએ ત્યારે ભાગા ૨૨૮૦૦ થાય. કુચ્છા અને કાય ૨ લઈએ ત્યારે ૨૨૮૦૦ ભાંગા થાય. ફક્ત ૩ કાય લેતા ૩૦૪૦૦ ભાંગા થાય એ ૧૨ હેતુના ૪ વિકલ્પે ૮૫૧૨૦ ભાંગા થયા.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ હેતુ માંહે ભય અને કુચ્છા ભેળવીએ અને કાય ૨ લઈએ ત્યારે ૧૩ હેતુ થાય, ત્યાં ૨૨૮૦૦ ભાગા થાય, ભય અને કાય ૩ લઈએ ત્યારે ૩૦૪૦૦ ભાંગા થાય. કુચ્છા અને કાય ૩ લઈએ ત્યારે ૩૦૪૦૦ ભાગા થાય. ફક્ત ૪ કાયજ લઈએ ત્યારે ૨૨૮૦૦ ભગા થાય. એ ૪ વિકલ્પે ૧૩ હેતુના ૧૦૬૪૦૦ ભાગા થયા.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ હેતુ માંહે ભય, કુચ્છા અને કાય ૩ ભેળવીએ ત્યારે ૧૪ હેતુ થાય. ત્યાં ૩૦૪૦૦ ભાંગા થાય. ભય અને કાય ૪ લઈએ ત્યારે ૨૨૮૦૦ ભાગા થાય. કુચ્છા અને કાય ૪ લઈએ ત્યારે ૨૨૮૦૦ ભાગા થાય. ફક્ત ૫ કાયજ લઈએ ત્યારે ૯૧૨૦ ભાંગા થાય. એ ૪ વિકલ્પે ૧૪ હેતુના ૮૫૧૨૦ ભાંગા થયા.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ હેતુ માહે ભય, કુચ્છા અને કાય ૪ લેવીખએ ત્યારે ૧૫ હેતુ થાય, ત્યા ૨૨૮૦૦ ભાગા થાય. ભય અને ૫ કાય લઈએ ત્યારે ૯૧૨૦ ભાગા થાય કુચ્છા અને પાચ કાય લઈએ ત્યાર ૯૧૨૦ ભાગા થાય.

ફેક્ત ૭ કાય લઈએ ત્યારે ૧૫૨૦ ભાંગા થાય એમ ૧૫ હેતુના ૪ વિકલ્પે ૪૨૫૬૦ ભાગા થાય.

હવે પૂર્વોક્ત ૧૦ હેતુ માહે ભય, દુગંછા અને ૫ કાય લેખવીએ ત્યારે ૧૬ હેતુ થાય, ત્યાં ૯૧૨૦ ભાંગા થાય, ભય અને ૬ કાય લેખવીએ ત્યારે ૧૫૨૦ ભાગા થાય. દુગંછા અને ૬ કાય લેખવીએ ત્યારે ૧૫૨૦ ભાગા થાય એવં ૩ વિકલ્પે ૧૬ હેતુના ૧૨૧૬૦ ભાગા થયા

હવે ૭ કાય, ૧ ઇંદ્રિય, ૪ કષાય, ૨ યુગલ, ૧ વેદ, ૧ ભય. ૧ દુગંછા. ૧ યોગ એ ૧૭ હેતુના ૧૫૨૦ ભાગા થાય. એ પ્રકારે સાસ્વાદન ગુણઠાણે આઠ વિકલ્પે થઈને ૩૮૩૦૪૦ ભાંગા થયા

હવે મિશ્ર ગુણઠાણે ૩૦૨૪૦૦ ભાગા હોય, તે આ પ્રમાણે-મિશ્રે ૪૩ હેતુ કહ્યા તે ૪ અનંતાનુબંધી, ઔદારિક મિશ્ર, વૈક્રિયમિશ્ર અને કાર્મણ એ ૭ હેતુ સાસ્વાદન કરતાં ઓછા હોય એટલે ૪૩ હેતુ હોય એક જીવને તો જઘન્યથી ૯. મધ્યમ ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૬ હેતુ હોય. ત્યા જઘન્યથી ૧ કાય, ૧ ઇંદ્રિય, ૩ કષાય, ૨ હાસ્યાદિ, ૧ વેદ અને યોગ ૧૦ માંહેલો ૧. એ [illegible] હેતુ હોય. [illegible]
[illegible]

ભાંગા થાય. કુચ્છા ભેળવીએ ત્યારે ૭૨૦૦ ભાંગા થાય. અને ૨ કાય લઈએ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાંગા થાય, એ દશ હેતુના ૩ વિકલ્પે ૩૨૪૦૦ ભાંગા થયા.

પૂર્વોક્ત ૯ માહે ભય અને કુચ્છા ભેળવીએ ત્યારે ૧૧ હેતુ થાય, ત્યારે ૭૨૦૦ ભાંગા થાય. ભય અને કાય બે લઇએ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાંગા થાય, કુચ્છા અને બે કાય લઈએ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાંગા થાય. ત્રણ કાયજ લઇએ ત્યારે ૨૪૦૦૦ ભાંગા થાય. એ ૧૧ હેતુના ૪ વિકલ્પે ૬૭૨૦૦ ભાંગા થયા.

હવે પૂર્વોક્ત ૯ માહે ભય, કુચ્છા અને ૨ કાય લઇએ ત્યારે ૧૨ હેતુના ૧૮૦૦૦ ભાંગા થાય ભય અને ૩ કાય લઈએ ત્યારે ૨૪૦૦૦ ભાંગા થાય. કુચ્છા અને ૩ કાય લઇએ ત્યારે ૨૪૦૦૦ ભાંગા થાય. કાય ૪ લઇએ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાંગા થાય. એ ૧૨ હેતુના ચાર વિકલ્પે ૮૪૦૦૦ ભાગા થયા.

પૂર્વોક્ત ૯ માંહે ભય-કુચ્છા અને કાય ૩ લઇએ ત્યારે ૧૩ હેતુના ૨૪૦૦૦ ભાંગા થાય ભય અને કાય ૪ લઇએ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાંગા; કુચ્છા અને કાય ૪ લઇએ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાંગા થાય પાચ કાયજ લઈએ ત્યારે ૭૨૦૦ ભાગા, એ ૧૩ હેતુના ૪ વિકલ્પે ૬૭૨૦૦ ભાગા થયા.

હવે પૂર્વોક્ત ૯ માહે ભય, કુચ્છા અને કાય ૪ એ ત્યારે ૧૮૦૦૦ ભાગા થાય ભય અને ૫ કાય

એ ૪ વિકલ્પે ૧૪ હેતુના ૩૩૬૦૦ ભાગા થયા. પણ ૭૨૦૦ ભાગા, ૭ કાયજ લઈએ ત્યારે ૧૨૦૦ ભાગા, લઈએ ત્યારે ૭૨૦૦ ભાગા, કુચ્છા અને ૫ કાય લઈએ ત્યારે

હવે પૂર્વોક્ત ૯ માંહે ભય, કુગ્છા અને પાચ કાય લેખવીએ ત્યારે ૧૫ હેતુના ૭૨૦૦ ભાગા થાય. ભય અને ૭ કાય લઈએ ત્યારે ૧૨૦૦ ભાંગા. કુચ્છા અને ૬ કાય લઈએ ત્યારે ૧૨૦૦ ભાગા. એ ૧૫ હેતુના ૩ વિકલ્પે ૯૬૦૦ ભાગા થયા. ૬ કાય, ૧ ઇંદ્રિય. ૩ કષાય, ૨ હાસ્યાદિ, ૧ વેદ, ૧ યોગ, ભય અને કુગ્છા, એ પ્રકારે ૧૬ હેતુના ૧૨૦૦ ભાંગા થાય. એ આઠ વિકલ્પે થઈને મિશ્ર ગુણઠાણે ૩૦૨૪૦૦ ભાગા થયા

હવે ચોથે અવિરતિ ગુણઠાણે ૩૮૩૦૪૦ ભાગા ઉપજે તે આ પ્રમાણે—અવિરતિ ગુણઠાણે યોગ તેર હોય તેથી ૪૧ હેતુ હોય એક જીવને જઘન્ય ૯, મધ્યમ ૧૦. ૧૧. ૧૨, ૧૩ ૧૪, ૧૫ અને ઉત્કૃષ્ટા ૧૬ હેતુ હોય, ત્યા જઘન્યથી ૧ કાય. ૧ ઇંદ્રિય. ૩ કષાય, ૨ હાસ્યાદિ, ૧ વેદ અને ૧ યોગ. એ નવ હેતુ હોય [illegible] સર્વત્ર ભાગા [illegible]

[illegible]

અને ૩ કાર્મ્મણ એ ત્રણ યોગ ન હોય; ત્યારે તેના ભાગા પણ ઓછા થાય. નવ હેતુના ૮૪૦૦, દશ હેતુના ૩૭૮૦૦ અગ્યાર હેતુના ૭૮૪૦૦, બાર હેતુના ૯૮૦૦૦, તેર હેતુના ૭૮૪૦૦, ચૌદ હેતુના ૩૯૨૦૦, પંદર હેતુના ૧૧૨૦૦ અને સોળ હેતુના ૧૪૦૦ ભાગા થાય, એ સર્વ મળીને ૩૫૨૮૦૦ ભાગા થયા. પણ એ મત બહુ સમ્મત નથી, જે માટે બ્રાહ્મી, સુંદરી, શ્રીમલ્લિનાથ, રાજીમતીવગેરે અનુત્તર વિમાનથી અહીંયા સ્ત્રીવેદે અવતર્યા તેને અપર્યાપ્તપણે ચોથું ગુણઠાણું કેમ નહિ હોય ? તે માટે એ વિચારવા યોગ્ય છે, તત્ત્વ તો બહુશ્રુત જાણે.

હવે પાંચમે દેશવિરતિ ગુણઠાણે ૧૬૩૬૮૦ ભાગા ઉપજે, તે આ પ્રમાણે—અવિરતિ ગુણઠાણે ૪૬ હેતુ હતા તે માહેથી ૪ અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાય, ૧ ત્રસકાયની અવિરતિ, ઔદારિકમિશ્ર અને કાર્મ્મણ; એ ૭ હેતુ ટાળતાં શેષ હેતુ દેશવિરતિ ગુણઠાણે હોય, ત્રસથી વિરમ્યા માટે એક કાયના ૫ ભાંગા ૧૦ દ્વિસંયોગી, ૧૦ ત્રિસંયોગી, ૫ ચતુઃસંયોગી અને ૧ પંચસંયોગી એ પ્રકારે ભાંગા જાણવા અહીંયા એક જીવ આશ્રયી જઘન્યથી ૮, મધ્યમ ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩ અને ઉત્કૃષ્ટા ૧૪ હેતુ હોય, એમ સાત વિકલ્પ છે. ત્યાં જઘન્યથી ૧ કાય, ૧ ઇંદ્રિય, ૨ કષાય, ૨ હાસ્યાદિ, ૧ વેદ અને યોગ ૧૧ માહેલો ૧; એ આઠ હેતુ હોય ત્યા ૧ કાયના ભાગા ૫ તેને પાચ ઇંદ્રિય સાથે ગુણતાં ૨૫ થાય, તેને ૪ કષાયે ગુણતાં ૧૦૦ થાય, તેને બે યુગલ સાથે ગુણતાં ૨૦૦ થાય, તેને ૩ વેદ સાથે ગુણતા ૬૦૦ થાય; તેને ૧૧ યોગ સાથે ગુણતાં ૬૬૦૦ ભાગા આઠ હેતુના થાય.

તે આઠ હેતુમા ભય ભેળવીએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા, દુગંછા ભેળવીએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા અને કાય ૨ લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાગા થાય. એ નવ હેતુના ૩ વિકલ્પે થઈને ૨૬૪૦૦ ભાગા થાય.

પૂર્વોક્ત આઠ હેતુમાંહે ભય અને દુગંછા ભેળવીએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા. ભય અને કાય ૨ લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાંગા; દુગંછા અને ૨ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાગા અને ૩ કાયજ લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાંગા થાય. એ દશ હેતુના ૪ વિકલ્પે થઈને ૪૬૨૦૦ ભાગા થયા

હવે પૂર્વોક્ત ૮ માંહે ભય, દુગંછા અને ૨ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાંગા. ભય અને ૩ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાંગા, દુગંછા અને ૩ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાગા અને ચાર કાયજ લઈએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા થાય એ ૧૧ હેતુના ૪ વિકલ્પે થઈને ૪૬૨૦૦ ભાગા થયા

પૂર્વોક્ત ૮ માંહે ભય, દુગંછા અને ૩ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦૦ ભાંગા, ભય અને ૪ કાય લઈએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા, દુગંછા અને ૪ કાય લઈએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા અને પાંચ કાયજ લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦ ભાગા થાય એ બાર હેતુના ૪ વિકલ્પે થઈને [illegible] ભાગા થયા

પૂર્વોક્ત ૮ માંહે ભય દુગંછા અને ૪ કાય લઈએ ત્યારે ૬૬૦૦ ભાગા, ભય અને પાંચ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦ ભાગા, દુગંછા અને પાંચ કાય લઈએ ત્યારે ૧૩૨૦ ભાગા થાય એ તેર હેતુના ૩ વિકલ્પે થઈને [illegible] ભાગા થયા. પૂર્વોક્ત ૮ માંહે

ભય, કુચ્છા અને ૫ કાય લઈએ ત્યારે ૧૪ હેતુ થયા તેના ૧૩૨૦ ભાગા થાય. એ પ્રકારે પાંચમે ગુણુઠાણે સાત વિકલ્પે થઈને ૧૬૩૬૮૦ ભાંગા થયા.

હવે છઠ્ઠ પ્રમત્તગુણઠાણે ૧૧૮૪ ભાંગા ઉપજે, તે આ પ્રમાણે–અહીંયા પાંચમા ગુણઠાણે ૩૯ હેતુ છે તે માંહેથી ૧૧ અવિરતિ અને ૪ પ્રત્યાખ્યાનીય કષાય એ ૧૫ ટાળીએ અને આહારકદ્વિકનો ઉદય થયો તેને સહિત કરીએ એટલે ૨૬ હેતુ હોય. એક જીવને ૫, ૬, ૭ હેતુ હોય. જઘન્યથી ૧ કષાય, ૨ હાસ્યાદિ, ૧ વેદ, ૧ યોગ, એવં ૫ હેતુ હોય. કષાય ૪ તે યુગલ બે સાથે ગુણતાં ૮, તેને ૩ વેદ સાથે ગુણતા ૨૪, તેને ૧૩ યોગ સાથે ગુણતાં ૩૧૨ થાય; પણ સ્ત્રીવેદીને આહારકદ્વિક ન હોય તેથી તેના ૧૬ ઓછા કરીએ ત્યારે પાંચ હેતુના ૨૯૬ ભાંગા થાય. ભય ભેળવીએ ત્યારે ૨૯૬, કુચ્છા ભેળવીયે ત્યારે ૨૯૬; એ ૭ હેતુના બે વિકલ્પે ૫૯૨ ભાંગા થાય. ભય અને કુચ્છા ભેળવીએ ત્યારે સાત હેતુના ૨૯૬ ભાંગા થાય. એમ ત્રણ વિકલ્પે થઈને ૧૧૮૪ ભાંગા પ્રમત્ત ગુણઠાણે હોય.

હવે સાતમે અપ્રમત્ત ગુણઠાણે ૧૦૨૪ ભાંગા હોય, તે આ પ્રમાણે–અહીંઆ અવિરતિ એકે ન હોય ઔદારિકમિશ્ર, વૈક્રિયમિશ્ર, આહારકમિશ્ર, અને કાર્મ્મણ એ ચાર પણ ન હોય તેથી યોગ ૧૧. સંજ્વલનના કષાય ૪ અને નવ નોકષાય એ ૨૪ હેતુ હોય એક જીવને ૫, ૬, ૭, હેતુ હોય. તેના ભાગા પ્રમત્તની જેમ ગણવા પણ સ્ત્રીવેદીને આહારક વિના ૧૦ યોગ

હેતુ હોય તેથી એક યોગના ૧૬૦ ભાંગા ઓછા કરીએ ત્યારે ત્રણ વિકલ્પે ૧૦૨૪ ભાગા અપ્રમત્ત ગુણઠાણે થાય.

હવે અપૂર્વકરણ ગુણઠાણે ૮૬૪ ભાંગા ઉપજે તે આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત સાતમે ગુણઠાણે ૨૪ હેતુ કહ્યા, તેમાંથી આહારક કાયયોગ તથા વૈક્રિયકાયયોગ ટાળતા ૨૨ હેતુ હોય. એક જીવને ૫. ૬. ૭, હેતુ હોય ૧ કષાય, ૨ હાસ્યાદિ, ૧ યોગ, ૧ વેદ, એ પાંચ હેતુ હોય ત્યાં ૪ કષાયને બે યુગલ સાથે ગુણતા ૮, તેને ૯ યોગ સાથે ગુણતા ૭૨, તેને ત્રણ વેદ સાથે ગુણતાં ૨૧૬ ભાંગા થાય. ભય ભેળવીએ ત્યારે ૨૧૬. દુગંછા ભેળવીએ ત્યારે ૨૧૬ અને ભય-દુગંછા બે ભેળવીએ ત્યારે ૨૧૬ ભાગા થાય. એ પ્રમાણે સર્વ મળી ૮૬૪ ભાગા થયા.

હવે અનિવૃત્તિબાદર ગુણઠાણે ૧૪૪ ભાગા ઉપજે. તે આ પ્રમાણે—પૂર્વોક્ત આઠમે ગુણઠાણે ૨૨ હેતુ કહ્યા છે તે માંહેથી હાસ્યાદિક ટાળીએ ત્યારે ૧૬ હેતુ હોય. એક જીવને ૨, ૩, હેતુ હોય. ૪ કષાયને ૯ યોગ સાથે ગુણતાં ૩૬ ભાગા [illegible] ત્રણ વેદે ગુણતાં ૧૦૮ ભાગા [illegible] અને વેદોદય હોય ત્યારે [illegible] ભાગા થયા. [illegible] બન્ને મળીને ૧૪૪ ભાગા થયા.

[illegible]

મોહનીયની ઉદીરણા મટે ત્યારે ૫ ઉદીરે, ઉપશાન્તમોહે વેદનીય, મોહનીય અને આયુ ટાળીને શેષ ૫ કર્મ ઉદીરે ॥૬૧॥

ગુણઠાણે અલ્પબહુત્વ.

પણ દો ખીણ દુ જોગી, ણુદીરગુ અજોગી થોવ ઉવસંતા;
સંખગુણ ખીણ સુહુમા-નિઅટ્ટિઅપુવ્વ સમ અહિઆ.

પણ દો—પાંચ તથા બે	સંખગુણ—સંખ્યાતગુણા
ખીણ—ક્ષીણમોહવાળા	ખીણ—ક્ષીણમોહવાળા
દુ—[જોગ] બે કર્મને	સુહુમ—સૂક્ષ્મસંપરાયવાળા
જોગી—સયોગી	અનિઅટ્ટિ—અનિવૃત્તિબાદરવાળા
અણુદીરગુ—અનુદીરક	અપુવ્વ—અપૂર્વકરણવાળા
અજોગી—અયોગી કેવળી	સમ—સરખા
થોવ—થોડા	અહિઆ—વિશેષાધિક
ઉવસંતા—ઉપશાંતમોહવાળા	

અર્થ—ક્ષીણમોહવાળા પાંચ અથવા બે કર્મને ઉદીરે, સયોગી કેવળી બે કર્મને ઉદીરે અને અયોગી કેવળી અનુદીરક હોય. ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાને વર્તવાવાળા જીવો સર્વથી થોડા હોય; ક્ષીણમોહવાળા સંખ્યાતગુણા હોય. સૂક્ષ્મસંપરાય, અનિવૃત્તિ બાદરસંપરાય અને અપૂર્વકરણ ગુણઠાણાવાળા (જીવો) સરખા હોય અને [ઉપરથી] વિશેષાધિક હોય. ॥ ૬૨ ॥

વિવેચન—[illegible]

સંખગુણા—સંખ્યાતગુણા
દેસ-દેશવિરતિવાળા
સાસણા—સાસ્વાદનવાળા
મીસા—મિશ્ર ગુણઠાણાવાળા
અવિરઈ—અવિરતિ
અજોગિ—અયોગી કેવળી
મિચ્છા—મિથ્યાદૃષ્ટિ
અસંખ—અસંખ્યાતગુણા
ચઉરો—ચાર
દુવેણંતા—બે અનંતા

અર્થ—સયોગી, અપ્રમત્ત અને પ્રમત્ત ગુણઠાણાવાળા સંખ્યાતગુણા હોય; દેશવિરતિ, સાસ્વાદન, મિશ્ર અને અવિરતિ એ ચાર ગુણઠાણાવાળા અસંખ્યાતગુણા હોય; અયોગી કેવળી અને મિથ્યાદૃષ્ટિ એ બે અનંત (ગુણા) હોય. ॥ ૬૩ ॥

વિવેચન :—તે થકી સયોગી કેવળી સંખ્યાતગુણા, કોટિ પૃથક્ત્વ સદાય પામીએ તે માટે. તે થકી અપ્રમત્ત સંયત સંખ્યાતગુણા, કોટિશત પૃથક્ત્વ સદાય પામીએ તે માટે. તે થકી પ્રમત્ત સંયત સંખ્યાતગુણા, કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ હોય તે માટે. તે થકી દેશવિરતિ અસંખ્યાતગુણા, તિર્યંચમાહે અસંખ્યાતા હોય તે માટે. તે થકી સાસ્વાદની અસંખ્યાતગુણા, ચારે ગતિમાં હોય તે માટે. તે થકી મિશ્ર ગુણઠાણી અસંખ્યાતગુણા, સાસ્વાદન થકી મિશ્રનો કાળ ઘણો છે તે માટે. એ સાસ્વાદની અને મિશ્ર ગુણઠાણાવાળા કોઈવારે ઉત્કૃષ્ટથી હોય પણ ખરા, કોઈવારે હોય પણ નહિ. તે થકી અવિરતિ [illegible] અસંખ્યાતગુણા, ચારે ગતિને વિષે સદાય હોય તે માટે. તે થકી અયોગી કેવળી અનંતગુણા, સિદ્ધ અનંતા છે તે માટે. તે થકી મિથ્યાદૃષ્ટિ અનંતગુણા [illegible]

પ્રાયઃ ઉત્કૃષ્ટપણા આશ્રયી જાણવું. સદાય નિશ્ચે ન હોય, કોઈ વારે વિપરીતપણે પણ હોય. જે માટે ૧, ૪, ૫, ૬, ૭, ૧૩, એ ૭ ગુણઠાણે વર્તતા જીવ તો સદાય ઘણા પામીએ અને શેષ ૮ ગુણઠાણે તો જીવ કોઈવારે પામીએ અને કોઈવારે ન પામીએ, શૂન્ય પણ હોય. જઘન્યથી ૧, ૨ હોય અને ઉત્કૃષ્ટા કહ્યા તેટલા હોય, તે માટે એ અલ્પબહુત્વનો તંત નથી. જ્યારે પૂર્વોક્ત ૭ ગુણઠાણેજ સર્વ જીવ હોય અને શેષ ૮ ગુણઠાણે કોઈ જીવ ન હોય ત્યારે તેનો અસંયોગી એક ભાગો થાય જ્યારે પૂર્વોક્ત ૬ અને એક અન્ય ગુણઠાણે જીવ હોય ત્યારે તેના એક સંયોગી ૮ ભાગા ઉપજે, એમ દ્વિસંયોગે ભાંગા ૨૮, ત્રિસંયોગે ભાગા ૫૬. ચતુઃસંયોગે ભાંગા ૭૦, પંચસંયોગે ભાંગા ૫૬, ષટ્ સંયોગે ભાંગા ૨૮, સપ્ત સંયોગે ભાંગા ૮ અને સર્વ ગુણઠાણે વર્ત્તતા જીવ હોય ત્યારે અષ્ટસંયોગે ભાગો ૧ હોય, એવં સર્વ મળીને ૨૫૬ ભાંગા હોય અહીં ભાગાઓ માહે અયોગી તે ભવસ્થ લેવા, સિદ્ધ તો સદાયે છે જ તે માટે નહીં. એકત્વ-બહુત્વે વળી એના ઘણાં ભાગા થાય, તે સાથેના યંત્રથી જાણવા. એ ગુણઠાણાનાં દ્વાર કહ્યાં. ॥૬૩॥

ગુણસ્થાનેષુ [illegible]

મિથ્યાત્વે	૧૪	૧૩	૫	૬	૪૫૫	૫	૧૦	૨૫	૧૩	૭	૮	૭	૮	અનન્તગુ૦	૧૪
સાસ્વાદને	૭	૧૨	૫	૬	૩૫૦	૦	૧૦	૨૫	૧૨	૭	૮	૭	૮	અસં૦ગુ૦	૧૦
મિશ્ર	૧	૧૦	૬	૬	૩૪૩	૦	૧૦	૨૧	૧૦	૭	૮	૮	૮	અસં૦ગુ૦	૧૧
અવિરતિ	૨	૧૦	૬	૬	૩૪૬	૦	૧૦	૨૧	૧૨	૭	૮	૭	૮	અસં૦ગુ૦	૧૦
દેશવિરતિ	૧	૧૧	૬	૬	૩૩૯	૦	૧૧	૧૭	૧૧	૭	૮	૭	૮	અસં૦ગુ૦	૮
[illegible]	૧	૧૧	૬	૬	[illegible]	૦	૦	૧૮	૧૨	૭	૮	૭	૮	[illegible]	[illegible]
પ્રમત્ત	૧	૧૩	૭	૬	[illegible]	૦	૦	૧૬	૧૧	૭	૮	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
અપ્રમત્ત	૧	૧૧	[illegible]	૩	૨૨૪	૦	૦	૧૬	૮	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

સાન્નિપાતિક ભાવના ભેદો.

ચઉચઉગઇસુમીસગ,પરિણામુદએહિં ચઉસખઇએહિં;
ઉવસમજુએહિં વાચઉ,કેવલિપરિણામુદયખઇએ.।૬૭।

ચઉ-ચાર ભેદ
ચઉગઇસુ-ચાર ગતિઆશ્રી
મીસગ-મિશ્ર ભાવે
પરિણામુદએહિં-પારિણામિક તથા ઓદયિક ભાવે
ચઉ-ચાર ભેદ
સખઇએહિં-ક્ષાયિક ભાવે સહિત
ઉવસમજુએહિં-ઉપશમ સમકિત યુક્ત
વા-અથવા
ચઉ-ચાર ભેદ
કેવલિ-કેવળજ્ઞાની
પરિણામુદયખઇએ-પારિણામિક ઔદયિક અને ક્ષાયિકભાવમાં

અર્થ-ક્ષાયોપશમિક, પારિણામિક અને ઔદયિકભાવ વડે [ત્રિસંયોગી સાંનિપાતિક ભાવના] ચાર ગતિ આશ્રયી ચાર ભેદ હોય ક્ષાયિક ભાવે સહિત[ચતુઃસંયોગી સાંનિપાતિક ભાવના] ચાર ભેદ જાણવા. અથવા ઔપશમિક ભાવે સહિત [ચતુઃસંયોગી સાંનિપાતિક ભાવના] ચાર ભેદ હોય. પારિણામિક, ઔદયિક અને ક્ષાયિક ભાવવડે થયેલા ત્રિસંયોગી સાંનિપાતિક ભાવને વિષે કેવળી હોય. ॥ ૬૭ ॥

વિવેચન—હવે ઔપશમિકાદિક પાંચ ભાવના દ્વિસંયોગી ૧૦, ત્રિસંયોગી ૧૦, ચતુઃસંયોગી ૫ અને પંચસંયોગી ૧, એ ૨૬ ભેદ સાન્નિપાતિકના થાય તેમાંના ૬ ભેદ જીવને વિષે હોય. શેષ ૨૦ નો તો સંભવ ન હોય. હવે જે ૬નો સંભવ છે ને માંહેલા ત્રણના ૪ ગતિ આશ્રયી ૧૨ ભેદ અને ત્રણ બીજા, એવ ૧૫ ભેદ હોય તે કહે છે-૪ ગતિને વિષે ક્ષાયોપશમિક, પારિણામિક અને ઔદયિક ભાવે કરીને ત્રિક સંયોગી

હોય. ત્યાં ક્ષાયોપશમિકે ઇંદ્રિયાદિક, પારિણામિકે જીવત્વાદિક, ઓદયિકે ગત્યાદિક એ પ્રકારે ચાર ગતિને વિષે હોય તેથી ૪ ભેદ તથા તેજ ત્રણ ભાવ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ સહિત હોય ત્યારે ચતુઃસંયોગી સાન્નિપાતિક ભાવ થાય. તે પણ ચાર ગતિમાં હોવાથી ૪ ભેદ હોય અથવા તેજ ત્રણ ભાવ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ સહિત હોય ત્યારે પણ ચતુઃસંયોગી સાન્નિપાતિક ભાવ હોય. તે પણ ચાર ગતિમા હોવાથી ૪ ભેદે હોય. એ પ્રકારે ૧૨ ભેદ થયા. તથા પારિણામિક ભાવે જીવપણું ઓદયિકે મનુષ્યગતિ, ક્ષાયિકભાવે જ્ઞાનાદિક એ ત્રિસંયોગી સાન્નિપાતિક ભાવ ભવસ્થ કેવળીને હોય ॥ ૬૭ ॥

અયપરિણામિ સિદ્ધા, નરાણ પણજોગુવસમસેઢીએ;
ઇઅ પનર સન્નિવાઇઅ, ભેયા વીસં અસંભવિણો. ૬૮

અય-[illegible]	ઉવસમસેઢીએ-[illegible]
પરિણામિ-[illegible]	પનર-[illegible]
સિદ્ધા-[illegible]	સન્નિવાઇઅ-[illegible]
નરાણ-[illegible]	ભેયા-[illegible]
[illegible]	વીસં-[illegible]
[illegible]	અસંભવિણો-[illegible]

[illegible] ॥ ૬૮ ॥

વિવેચન—ક્ષાયિક ભાવે જ્ઞાન, દર્શન તથા સમ્યક્ત્વ અને પારિણામિક ભાવે જીવપણું એ દ્વિસંયોગી સાન્નિપાતિક ભાવ સિદ્ધને છે. તથા ૧ ઔપશમિકે ચારિત્ર, ૨ ક્ષાયિકે સમ્યક્ત્વ, ૩ ક્ષાયોપશમિકે ઇંદ્રિય, ૪ ઔદયિકે મનુષ્યગતિ અને ૫ પારિણામિકે જીવપણું એ પંચસંયોગી સાન્નિપાતિકભાવ ઉપશમશ્રેણિએ વર્તતા મનુષ્યને હોય. એટલે એક દ્વિકસંયોગી, બે ત્રિકસંયોગી, બે ચતુઃસંયોગી; અને એક પંચસંયોગી, એવં ૬ મૂળ ભેદ હોય અને તે

સાંનિપાતિક ભાવના ભાંગાનું યંત્ર.

૧	ઉપશમ, ક્ષાયિક	૧૪	ઉપ, મિશ્ર૦, ઔદ૦
૨	ઉપ૦, મિશ્ર [ક્ષાયોપશમિક]	૧૫	ઉપ, મિશ્ર૦, પારિણામિક.
૩	ઉપશમ, ઔદયિક	૧૬	ઉપ૦, ઔદ૦, પારિ૦
૪	ઉપશમ, પારિણામિક	૧૭	ક્ષા૦, મિશ્ર, ઔદ૦
૫	ક્ષાયિક, મિશ્ર	૧૮	ક્ષા૦, મિશ્ર, પારિ૦
૬	ક્ષા૦, ઔદયિક	૧૯	ક્ષા૦, ઔદ૦, પારિ૦[2]
૭	ક્ષા૦, પારિણામિક[1]	૨૦	મિશ્ર, ઔદ૦, પારિ૦[3]
૮	મિશ્ર, ઔદયિક	૨૧	ઉપ૦, ક્ષા૦, મિશ્ર, ઔદ૦
૯	મિશ્ર, પારિણામિક	૨૨	ઉપ૦, ક્ષા૦, મિશ્ર, પારિ૦
૧૦	ઔદ૦ પારિણામિક	૨૩	ઉપ૦, ક્ષા૦, ઔદ૦, પારિ૦
૧૧	ઉપ૦, ક્ષાયિક, મિશ્ર	૨૪	ઉપ૦, મિશ્ર, ઔદ૦, પારિ[4]૦
૧૨	ઉપ૦, ક્ષા૦, ઔદ૦	૨૫	ક્ષા૦ મિશ્ર, ઔદ૦, પારિ[5]૦
૧૩	ઉપ૦, ક્ષા૦, પારિણામિક	૨૬	ઉપ૦ક્ષા૦મિશ્ર,ઔદ૦પારિ[6]૦

૧ આ ભાગો સિદ્ધોને હોય

૨ આ ભાગો કેવળીને હોય

૩–૪–૫ આ ત્રણે ભાગા ચારે ગતિના જીવને હોય.

૬ આ ભાગો ઉપશમશ્રેણિએ ચડેલા મનુષ્યોને હોય.

માહેલા ૭ ભાવ ચાર ગતિએ વિવક્ષ્યા એટલે ૧૫ ભેદ સાન્નિપાતિક ભાવના થયા. ને જીવ માંહે સંભવે અને શેષ ૧૦ સાન્નિપાતિક ભાવ રહ્યા તે જીવ માંહે ન હોય તે માટે અસંભવી છે. ॥ ૬૮ ॥

આઠ કર્મને વિષે ભાવો.

મોહે વ સમો, મીસો ચઉઘાઇસુ અટ્ઠકમ્મસુ અ સેસા;
ધમ્માઇ પારિણામિઅ,-ભાવે ખંધા ઉદઇએ વિ
॥ ૬૯ ॥

મોહે વ-મોહનીયને વિષે જ
સમો-ઉપશમ [હોય]
મીસો-ક્ષયોપશમ
ચઉઘાઇસુ-ચાર ઘાતિકર્મને વિષે
અટ્ઠકમ્મસુ-આઠ કર્મને વિષે
અ-વળી
સેસા-શેષ [illegible] ક્ષાયિક [illegible] અને પારિણામિક ભાવ
ધમ્માઇ-ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ [illegible]
પારિણામિઅભાવે-પારિણામિક [illegible]
ખંધા-સ્કંધો
ઉદઇએ વિ-ઉદયિક ભાવે [illegible]

અર્થ—મોહનીય કર્મનોજ ઉપશમ થાય. ચાર ઘાતિ કર્મને વિષે ક્ષયોપશમ થાય અને આઠ કર્મને વિષે બાકીના [ઔદયિક, ક્ષાયિક અને પારિણામિક] [illegible]

[illegible]

વિવેચન—એક જીવને સમ્યક્ત્વાદિ [૪-૫-૬-૭] ચાર ગુણઠાણે ૩ અથવા ૪ ભાવ હોય. ૧ પારિણામિક ભાવે જીવત્વ, ૨ ઔદયિકે ગત્યાદિ, ૩ ક્ષાયોપશમિક ભાવે ઇંદ્રિય અને સમ્યક્ત્વ પણ ક્ષાયોપશમિકે જ હોય ત્યારે ત્રણ ભાવ હોય અને ઔપશમિક અથવા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોય ત્યારે ૪ ભાવ હોય અને સર્વ જીવ આશ્રયી તો પાંચ ભાવ હોય ઉપશમક તે ૯-૧૦ મું અને ઉપશાન્ત તે ૧૧ મું એ ત્રણ ગુણઠાણે ચાર અથવા પાંચ ભાવ હોય ૧ પારિણામિકે જીવત્વ. ૨ ઔદયિકે ગત્યાદિ ૩ ક્ષાયોપશમિકે ઇંદ્રિય અને ૪ ઔપશમિકે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર એ ચાર ભાવ હોય અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તથા ઔપશમિક ચારિત્ર હોય ત્યારે પાંચ ભાવ હોય. ક્ષીણમોહ ગુણઠાણે ત્રણ ભાવ પૂર્વવત્ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર, એ ચાર ભાવ હોય. અપૂર્વકરણ ગુણઠાણે ત્રણ ભાવ પૂર્વવત્ અને ઔપશમિક અથવા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ એ ચાર ભાવ હોય. શેષ પાંચ (૧-૨-૩-૧૩-૧૪) ગુણઠાણે ત્રણ ત્રણ ભાવ હોય. ત્યાં ૧-૨-૩ ગુણઠાણે ૧ ઔદયિક. ૨ પારિણામિક અને ૩ ક્ષાયોપશમિક એ ત્રણ હોય અને સયોગી તથા અયોગી એ બે ગુણઠાણે ૧ ઔદયિક, ૨ પારિણામિક અને ૩ ક્ષાયિક એ ત્રણ ભાવ હોય. એ પ્રમાણે એક જીવ આશ્રયી [illegible] [illegible] ભાવ કહ્યા અનેક જીવ આશ્રયી [illegible] હોય ॥[illegible]॥

સંખ્યાતાદિના ભેદો.

સંખિજ્જેગમસંખં, પરિત્તજુત્તનિયપયજુયં તિવિહં;
એવમણંતં પિ તિહા, જહન્નમજ્ઝુક્કસા સવ્વે ॥૭॥

સંખિજ્જેગં—સંખ્યાતું એક	એવં—એ રીતે
અસંખં—અસંખ્યાતું	અણંતં પિ—અનંત પણ
પરિત્ત—પ્રત્યેક અસંખ્યાતું	તિહા—ત્રણ પ્રકારે
જુત્ત—યુક્ત અસંખ્યાતું	જહન્ન—જઘન્ય
નિયપયજુયં—પોતાના પદ યુક્ત	મજ્ઝ—મધ્યમ
[અસંખ્યાત અસંખ્યાતું]	ઉક્કસા—ઉત્કૃષ્ટ
તિવિહં—ત્રણ પ્રકારે	સવ્વે—સર્વે [સાત]

અર્થ—સંખ્યાત એક હોય અસંખ્યાત પરિત્ત યુક્ત અને નિજપદયુક્ત એમ ત્રણ પ્રકારે હોય એ રીતે અનંતું પણ ત્રણ પ્રકારે જાણવું એ સર્વે [સાતે ભેદો] જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદવાળા છે ॥ ૭૮ ॥

વિવેચન—હવે સંખ્યાતાદિકનો વિચાર કરે છે. એક તે સંખ્યા રહિત છે-એકની સંખ્યા હોય નહી માટે બેને જઘન્ય સંખ્યાતુ કહીએ. બે ઉપરાંત ત્રણ થકી માંડીને જ્યાં લગે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતુ ન થાય, ત્યાં લગે સર્વ મધ્યમ સંખ્યાતુ કહીએ. હવે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતુ તો જંબૂદ્વીપ જેવડા ચાર પાલાની પ્રરૂપણાએ કરીને જાણવું, તે પ્રરૂપણા કહે છે. ॥ ૭૨ ॥

પલ્લાણવટ્ઠિઅસલાગ-પડિસલાગ મહાસલાગક્ખા:
જોયણસહસ્સોગાઢા, સવેઇઅંતા સસિહભરિઆ. ૭૩

પલ્લા-પાલા	જોયણસહસ્સ-હજાર [illegible]
અણવટ્ઠિઅ-અનવસ્થિત [પાલો]	ઓગાઢા [illegible]
સલાગ-શલાકા [પાલો]	સવેઇઅંતા [illegible]
પડિસલાગ પ્રતિશલાકા	સસિહ [illegible]
મહાસલાગક્ખા-મહાશલાકા નામના	ભરિઆ [illegible]

અર્થ—અનવસ્થિત, શલાકા, પ્રતિશલાકા અને [illegible] નામના પાલા કલ્પીએ. [illegible]

વિવેચન [illegible]

તે મૂકતાં પહેલો પાલો જ્યારે ખાલી થાય ત્યારે ત્રીજો શલાકામાં સરસવ નાખીએ નહીં, કારણ કે તે પહેલો પાલો તો શલાકા જેવડો જ છે—અનવસ્થિત નથી પણ અવસ્થિત છે, તે માટે, બીજી વાર જે પાલો કલ્પીએ તે અનવસ્થિત કહીએ. તે આ પ્રમાણે—જ્યાં તે પહેલો પાલો ખાલી થયો તે દ્વીપ અથવા સમુદ્ર જેવડો પાલો કલ્પીએ, તે અનવસ્થિત જાણવો. તે વળી શિખા સહિત સરસવ ભરીએ. પછી તે અનવસ્થિત પાલાને ઉપાડીને દ્વીપ સમુદ્રે એકેક નાખતાં આગળ ચાલતાં પૂર્વની પેઠે ખાલી થાય ત્યારે— ॥ ૭૪ ॥

ખાલી થયો હોય તે] દ્વીપ કે સમુદ્રના અંત લગે તેટલી ભૂમિ ખણીને તેવડો અનવસ્થિત પાલો કરીએ—કલ્પીએ. એમ અનવસ્થિત પાલા જેમ જેમ ખાલી થતા જાય તેમ તેમ શલાકા માંહે એકે સરસવ મૂકતા જઈએ અને તે તે દ્વીપ સમુદ્ર પર્યંત ભૂમિ ખણીને અનવસ્થિત કલ્પતા જઈએ, એમ વારંવાર કરીએ. એમ વારંવાર કરતાં જ્યારે બીજો શલાકા પાલો ભરાય ત્યારે પૂર્વની પેરે [અનવસ્થિતની પેરે] શલાકા પાલો ઉપાડીને ત્યાંથી આગળના દ્વીપ સમુદ્રે એકેક સરસવ મૂકીએ. ॥ ૭૫ ॥

ખીણે સલાગ તઇએ, એવં પઢમેહિં બીઅયં ભરસુ;
તેહિં તઇઅં તેહિ ય, તુરિઅં જા કિર કુડા ચઉરો. ૭૬

ખીણે–શલાકા પાલો ખાલી—થયે છતે
સલાગ–શલાકા
તઈએ–ત્રીજામા
એવં–એ રીતે
પઢમેહિં–પહેલા વડે
બીઅયં–બીજો શલાકા
ભરસુ–ભરવો
તેહિં તઈઅં–તે વડે ત્રીજો
તેહિ ય તુરિઅં–તે વડે વળી ચોથો,
જા–યાવત્
કિર–નિશ્ચે
કુડા–ફુટ [શિખા સહિત ભરેલા]
ચઉરો–ચાર [પાલા હોય].

અર્થ—તે ખાલી થયે છતે ત્રીજા પાલામાં શલાકા [સરસવ] નાખીએ. એ રીતે પહેલા વડે બીજો પાલો ભરવો. તે [બીજા] વડે ત્રીજો અને તે [ત્રીજા] વડે ચોથો પાલો ભરવો. યાવત્ નિશ્ચે શિખા સહિત ભરેલા ચારે પાલા હોય.

અર્થ:—એ પ્રકારે સૂત્રોક્ત જાણવું. અન્ય આચાર્ય કહે છે કે-એથી અસંખ્યાતાને એકવાર વર્ગ કરતાં જઘન્ય અસંખ્યાત-અસંખ્યાત થાય તે એકરૂપ ન્યૂન કરતા વળી ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત-અસંખ્યાત થાય ॥ ૮૦ ॥

વિવેચન:—એ અનુયોગદ્વાર સૂત્રોક્ત વિધિ કહ્યો. અનેરા આચાર્ય વળી આ પ્રકારે [illegible] બીજી રીતે કહે છે. તે પ્રકારાંતર દર્શાવે છે. [illegible] જઘન્ય યુક્ત [illegible] "તદ્ગુણા વર્ગા:" [illegible] અસંખ્યાત [illegible] વાર વર્ગ [illegible] અસંખ્યાતાના [illegible] જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાતાના [illegible] જેટલો જઘન્ય [illegible] ગુણીએ. જેમ પાંચને પાંચે ગુણતા [illegible] તે જઘન્ય અસંખ્યાતાસંખ્યાત [illegible] (ઇત્યાદિ) [illegible] ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતાસંખ્યાત [illegible] ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—સ્થિતિબંધના અધ્યવસાયસ્થાનો, અનુભાગ[રસ]બંધના અધ્યવસાયસ્થાનો, યોગના નિર્વિભાજ્ય ભાગો, ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીના સમયો, પ્રત્યેક શરીરવાળા જીવો અને નિગોદો [ના શરીરો] નાખીએ. ॥ ૮૨ ॥

વિવેચન —૫ સ્થિતિબંધનાં અધ્યવસાયસ્થાનો, ૬ અનુભાગબંધના અધ્યવસાયસ્થાનો, ૭ યોગ તે મન, વચન, કાયાનું વીર્ય તેના પ્રતિભાગ તે સૂક્ષ્મ નિર્વિભાજ્ય ભાગ, ૮ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીના એક એક કાળના સમય, ૯ પ્રત્યેક જીવના શરીર અને ૧૦ નિગોદ—સાધારણ વનસ્પતિકાયના શરીર [illegible] મેળવીએ અને પછી. ॥ ૮૨ ॥

ગંતુ ન થાય, ત્યારે તેમા [illegible] તા [illegible] બોળવીએ, તે [illegible] છે

સિદ્ધા નિગોઅજીવા, વણસ્સઈ કાલ પુગ્ગલા ચેવ; અભવ્વઅલોગનહ પુણ, તિવગ્ગિઉ કેવલદુગંમિ ॥૮૭॥

સિદ્ધા સિદ્ધના જીવો	અભવ્ય સહિત
નિગોઅજીવા નિગોદના જીવો	અલોગનહ - [illegible]
વણસ્સઈ - વનસ્પતિના	પુણ - વળી
કાલ - [illegible] [illegible]].	તિવગ્ગિઉ [illegible]
પુગ્ગલા પુ[illegible] ચેવ	કેવલદુગંમિ [illegible]

અર્થ - સિદ્ધ. નિગોદના જીવો વનસ્પતિ [illegible] [illegible] [illegible] કાળના [illegible] [illegible] અતીત. અનાગત અને વર્તમાન [illegible] ના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અભવ્ય [illegible] અલોકાકાશના પ્રદેશ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] વર્ગ કરીને [તેના] કેવળજ્ઞાન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ગાથાનો અર્થ ॥ ૮૭ ॥

ખિત્તેણંતાણંતં, હવેઇ જિટ્ઠં તુ વવહરઇ મજ્ઝં;
ઇઅ સુહુમત્થવિઆરો, લિહિઓ દેવિંદસૂરીહિં ॥૮૬॥

ખિત્તે–ક્ષેપવે થકે.
[અ]ણંતાણંતં–અનંતાનંતુ
હવેઈ–હોય
જિટ્ઠં–ઉત્કૃષ્ટુ
વવહરઈ–વ્યવહારમાં.
મજ્ઝ–મધ્યમ અનંતુ
ઇયિ–એ પ્રકારે.
સુહુમત્થ–સૂક્ષ્મ અર્થનો
વિઆરો–વિચાર
લિહિઓ–લખ્યો
દેવિંદસૂરીહિં–શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિએ.

અર્થ—ક્ષેપવે છતે ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંતુ થાય, પણ મધ્યમ અનંતાનંતુ વ્યવહારમાં આવે એ પ્રકારે સૂક્ષ્મ અર્થનો વિચાર શ્રી દેવેંદ્રસૂરિએ લખ્યો. ॥ ૮૬ ॥

વિવેચન.–તે ભેળવ્યે થકે ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંતુ નવમું થાય, પણ મધ્યમ અનંતાનંતુ જ વ્યવહારમાં પ્રવર્તે છે. લોકાલોક માહે જેટલા પદાર્થ છે તે સર્વ મધ્યમ અનંતાનંતેજ છે. ઉત્કૃષ્ટુ અનંતાનંતુ કહ્યું પણ નિષ્પ્રયોજન છે, તે માટે જ સિદ્ધાંતે ના કહી. એ સૂક્ષ્મ અર્થનો વિચાર તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિએ લખ્યો અર્થાત્ પૂર્વગ્રંથને અનુસારે પુસ્તકન્યાસ કર્યો.

આ ૮૬ ગાથાનો છે તે માટે પડશીતિક એવું નામ જાણવું.

પડશીતિનામા ચતુર્થ કર્મગ્રંથ સમાપ્ત.

ઓમાથી પસાર થાય છે. વિકાસ માર્ગની આ ક્રમિક અવસ્થાઓને ગુણસ્થાનક કહેવામા આવે છે આ ક્રમિક અસખ્યાતી અવસ્થ ઓને જ્ઞાનિઓએ ૧૪ ભાગમા વિભાજિત કરેલ છે આ ચૌદ વિભાગને જૈનશાસ્ત્રમા ગુણસ્થાનક કહેવામા આવે છે.

માર્ગણા અને ગુણસ્થાનકોનું પરસ્પર અન્તર :— માર્ગણાનો વિચાર કર્મ-અવસ્થાના તરતમ ભાવનો વિચાર નથી પરંતુ શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ભિન્નતાઓથી જીવો ઘેરાયેલા છે અને તેનો વિચાર માર્ગણા દ્વારા થાય છે જ્યારે ગુણસ્થાનકો કર્મ-પટલોના તરતમ ભાવને અને યોગોની પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિને જણાવે છે.

માર્ગણાઓ જીવના વિકાસક્રમને બતાવતી નથી પણ એના સ્વાભાવિક-વૈભાવિક રૂપોનુ અનેક પ્રકારથી પૃથક્કરણ કરે છે જ્યારે ગુણસ્થાનકો જીવના વિકાસક્રમને બતાવે છે. અને વિકાસની ક્રમિક અવસ્થાઓનુ વર્ગીકરણ છે માર્ગણાઓ સહભાવી છે અને ગુણસ્થાનકો ક્રમભાવી છે. એટલે કે એકજ જીવમા ચૌદે માર્ગણાઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે જયારે ગુણસ્થાનકો એક જીવમાં એકજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે પૂર્વ પૂર્વ ગુણસ્થાનકોને છોડીને ઉત્તરોત્તર ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. અને આધ્યાત્મિક વિકાસ વધારી શકાય છે, પરન્તુ પૂર્વ પૂર્વ માર્ગણાઓને છોડીને ઉત્તરોત્તર માર્ગણાઓ પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી તેમજ તેથી આધ્યાત્મિક વિકાસની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી તેરમા ગુણસ્થાનકે પહોચેલ એટલે કે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ જીવમા કષાય સીવાય સર્વે માર્ગણાઓ હોય છે પરંતુ ગુણસ્થાનક તો માત્ર એક તેરમું જ હોય છે અન્તિમ અવસ્થા પ્રાપ્ત જીવમા પાન ત્રણ-ચાર માર્ગણાઓ છોડીને બધી માર્ગણાઓ હોય છે, જ્યારે ગુણસ્થાનકોમા ફકત ૧૪મુ જ હોય છે આ પ્રકારે માર્ગણા અને ગુણસ્થાનકોમાં પરસ્પર અન્તર છે,

અને ચઉરિન્દ્રિય તથા કાયમાર્ગણામા પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, વનસ્પતિ-કાય માર્ગણાએ લબ્ધિ અપર્યાપ્ત પચેન્દ્રિય તિર્યંચની પેઠે બધ કહેવો આ સાતે માર્ગણાવાળા જીવોને સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર નથી તેમજ દેવગતિ કે નરકગતિમા ઉપજે નહી તેથી જિનનામ, દેવત્રિક, નરકત્રિક, વૈક્રિયદ્વિક અને આહારકદ્વિક એ અગ્યાર પ્રકૃતિ બાધે નહિ તેથી ઓઘે અને મિથ્યાત્વે ૧૦૯ પ્રકૃતિઓ બાધે

ગાથા ૧૩ "સાસ્વાદન ગુણઠાણ" ભવનપતિથી ઈશાન દેવલોક સુધાના દેવો મિથ્યાત્વ નિમિત્તક એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય આયુષ્ય બાધી પછીથી સમ્યક્ત્વ પામી મરણ સમયે સમ્યક્ત્વ વમી પૃથ્વી, અપ્ અને વનસ્પતિમા ઉપજે છે, તેને શરીરપર્યાપ્તિ પુરી કર્યા પહેલા સાસ્વાદન હોય ત્યારે તે ૯૬ પ્રકૃતિઓ બાધે

"૯૬ બાધે" સૂક્ષ્મ-ત્રિક, વિકલ-ત્રિક, એકેન્દ્રિય જાતિ, સ્થાવરનામ, આતપ નામ, નપુસકવેદ, મિથ્યાત્વ મોહનીય, હુડક સસ્થાન અને છેવટ્ઠુ સઘયણ એ તેર પ્રકૃતિઓ મિથ્યાત્વ સિવાય ન બધાય તેથી તે બાદ કરતા છન્નુ પ્રકૃતિઓ બાધે.

"એ એ મત જાણવા" અહી કેટલાક આચાર્યો તિર્યંચ આયુષ્ય અને મનુષ્ય આયુષ્ય સિવાય ૯૪ પ્રકૃતિઓ બાધે એમ કહે છે આ પ્રમાણે બે મત છે

આ મતભેદ પ્રાચીન બન્ધસ્વામિત્વમા પણ છે તેની ગાથાઓ નીચે પ્રમાણે છે

साणा वंधहिं सोलस, निरतिगहीणा य मोत्तुं छन्नउइं ।
ओघेणं वीसुत्तर-सयं च पंचिंदिया वन्धे ॥ २३ ॥
इग-विगलिंदीसाणा, तणुपज्जत्ति न जंति जं तेण ।
नर-तिरियाउ-अबंधा, मयंतरेणं तु चउणउइं ॥ २४ ॥

૫ દર પ્રકૃતિઓ બાંધે નહિ તેઉકાય અને વાયુકાય, તિર્યંચગતિમા ઉત્પન્ન થાય અને ત્યા ભવપ્રત્યય નીચ ગોત્રનોજ ઉદય હોય માટે તેઓ ઉચ્ચગોત્ર ન બાંધે, તેઓને સાસ્વાદન ન હોય કેમકે સમ્યકત્વ વમતો કોઈ જીવ તેમાં આવીને ઉપજે નહિ

"કર્મસ્તવનીપેરે"–એ આઠ યોગમાર્ગણાએ ૧૨ ગુણસ્થાનક હોય ત્યાં કર્મસ્તવની પેઠે બન્ધ જાણવો તથા સત્ય–મનોયોગ અને અસત્યામૃષા એ બે મનના અને એજ બે વચનના એ ચાર યોગ તેરમા ગુણસ્થાનકે હોય ત્યાં એક સાતા વેદનીય બંધાય.

અહી **मणवयजोगे ओहु उरले नरभंगु** આ ગાથામા વચનયોગ અને ઔદારિક એ બને સામાન્યપદ છે તો પણ નરભંગુ શબ્દના સાન્નિધ્યથી વચનયોગનુ તાત્પર્ય મનોયોગ સહિત વચનયોગમાં અને ઔદારિકનુ તાત્પર્ય મનોયોગ સહિત ઔદારિક કાયયોગમાં રાખી બન્ધસ્વામિત્વનો વિચાર કરેલ છે, વચનયોગથી કેવળ વચનયોગ અને કાયયોગથી કેવળ કાયયોગ ગ્રહણ કરવામા આવે તો તેનુ બન્ધસ્વામિત્વ વિકલેન્દ્રિય અને એકેન્દ્રિયના સમાન હોય, એ પ્રમાણે ઔદારિક કાયયોગે બંધનો વિચાર કલો

જીવ પ્રથમ સમયે કેવલ કાર્મણ યોગવડે આહાર ગ્રહણ કરે ત્યાર પછી ઔદારિક યોગની શરૂઆત થાય છે. તે શરીર પર્યાપ્તિ બનતાં સુધી કાર્મણ સાથે મિશ્ર હોય છે અને કેવલિ સમુદ્ઘાત અવસ્થામાં બીજા, છટ્ઠા અને સાતમે સમયે કાર્મણ સાથે ઔદારિકમિશ્રયોગ હોય છે

વિશિષ્ટ ચારિત્રને અભાવે આહારકદ્રિક ન બાંધે. સુરાયુ અને નરકત્રિક એ ચાર પ્રકૃતિઓ સર્વ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કર્યા શીવાય ન બંધાય તેથી એ ૭ ન બાંધે અને કેવલિ સમુદ્ઘાત અવસ્થામાં તો કેવલ સાતાવેદનીયજ બંધાય છે.

[illegible]

[illegible]

ગાથા ૧૬

એ સંદેહ ટીકાકારે પણ વિવર્યો નથી —આ શંકાના સમાધાનમા સમજવાનુ કે યશસોમસૂરિકૃત બાલાવબોધમા આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે—અणचउवीसाइमा આદિ પદ છે, તેનો અર્થ અનંતાનુબંધી આદિ ૨૪ એમ ન કરતા આદિ શબ્દથી બીજી પાંચ પ્રકૃતિઓ લઈને (કારણ કે મનુષ્યઆયુ અને તિર્યગાયુ પૂર્વે ટાળ્યા છે) ૨૯ પ્રકૃતિઓ લેવી, આ પ્રમાણે અર્થ કરવાથી શંકા રહેશે નહી, કારણ કે ૯૪માંથી ૨૬ પ્રકૃતિઓ ઓછી કરી બાકી રહેલ ૬૫મા જિનપંચક મેલવવાથી ૭૦ પ્રકૃતિઓ થાય છે. વળી ગાથામા ૭૫ પ્રકૃતિઓ લેવી એવો કોઈ ઉલ્લેખ નથી

ઔદારિક મિશ્રકાયયોગના સ્વામિ તિર્યંચ અને મનુષ્ય છે અને ચોથા ગુણસ્થાનકે તેને ૭૦ અને ૭૧ પ્રકૃતિઓ બન્ધ કહ્યો છે, તો પણ ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગમાં ચોથે ગુણઠાણે ૭૧ પ્રકૃતિઓનો બંધ માનવાને બદલે ૭૦ પ્રકૃતિઓનો બંધ એટલા માટે માન્યો છે કે આ યોગ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં હોય છે અને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તિર્યંચ અથવા મનુષ્ય દેવાયુનો બંધ કરતા નથી માટે આયુષ્ય ગણવામાં આવે નહી. આ પ્રમાણે ૭૦ નો બંધ સંભવે છે. પછી તો બહુશ્રુત કહે તે પ્રમાણ

ઔદારિકમિશ્રની પેઠે બંધ કહેવો

એને મૂલ બંધમા ૧૨૦ માંથી આહારકદ્વિક, તિર્યંચ, આયુષ્ય અને નરકાયુષ એ આઠ બાદ કરતા ૧૧૨ મિથ્યાત્વે જિનપંચક વિના ૧૦૭, સૂક્ષ્માદિ ૧૩ બાદ કરતા સાસ્વાદને ૯૪ તેમાથી અનંતાનુબંધી આદિ ૨૪ ઓછી કરી જિનપંચક ઉમેરતા સમ્યક્ત્વે ૭૫ બાંધે ઉપર જે ટબામાં શંકા કરેલી છે તેનો અહી અવકાશ નથી કારણ કે કાર્મણકાયયોગ ચારે ગતિમાં હોય છે એટલે દેવ-નારક એ પાંચ પ્રકૃતિઓ બાંધે છે.

ય ભાવનો તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ [illegible]
[illegible] તેમ છે માટે તેના ભેદ પણ [illegible] આવે.

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ

गाथा ८ —

खीणे दंसणमोहे, तिविहंमि वि भवनियाणभूयंमि ।
निप्पच्चवायमउलं, सम्मत्तं खाइयं होइ ॥ ८ ॥

ગુણઠાણા ૧૧ હોય :—

શંકા —ક્ષાયિક સમ્યકત્વીને પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુણઠાણે દેવાયુનો બંધ કહ્યો છે, પરંતુ તે શી રીતે ઘટે ? કારણ કે અબદ્ધાયુ ક્ષાયિક સમ્યકત્વી તદ્ભવ મોક્ષે જાય છે એટલે આયુ બાંધતો નથી અને બદ્ધાયુ હોય તો આયુ બાંધ્યુ છે માટે બાંધતુ નથી

ઉત્તર.—અહી કોઈ એમ કહે છે કે "ક્ષાયિક સમ્યકત્વનો પ્રસ્થાપક [પ્રારંભ કરનાર] મનુષ્ય હોય, અને નિષ્ઠાપક ચારે ગતિના જીવો હોય, ક્ષાયિક સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્ય મિથ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીયનો તદ્દન ક્ષય કરે અને સમ્યકત્વ મોહનીયનો ક્ષય કરતા માત્ર તેના અન્તર્મુહૂર્ત્તમા વેદવા લાયક પુદ્ગલો બાકી હોય ત્યારે મરણ પામી ચારે ગતિમા ઉપજે અને ત્યા ઉત્પન્ન થઈ સમ્યકત્વ મોહનીયના પુદ્ગલો ભોગવી ક્ષય કરે, તે ક્ષાયિક નિષ્ઠાપક કહેવાય છે, તે ચારે ગતિમા પ્રાપ્ત થાય તેથી દેશવિરતિ ગુણઠાણે મનુષ્ય અને તિર્યંચ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ સુરાયુષનો બંધ કરે" પરન્તુ તે ખરૂ નથી કારણ કે ક્ષાયિક નિષ્ઠાપક અસંખ્ય વર્ષના આયુષવાળા મનુષ્ય અને તિર્યંચ હોય અને તેને દેશવિરતિ ગુણસ્થાનક ન હોય, પરન્તુ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને નીચે પ્રમાણે કવચિત્ પાંચ ભવો પણ થાય છે અને તે અપેક્ષાએ સુરાયુષનો બંધ સંભવે છે.

પાંચમા આરાના અંતે થનાર દુપ્પસહસૂરિ ક્ષાયિક સમ્યકત્વી છે તેઓ દેવાયુ બાંધી મનુષ્ય થઈ મોક્ષે જશે તેઓનુ ક્ષાયિક સમ્યકત્વ આ જન્મનુ નથી, કારણ કે પાંચમા આરામા ઉત્પન્ન થયેલાને ક્ષાયિક જ થતું નથી વળી પૂર્વ જન્મનુ પણ નથી, કારણ કે જો દેવ કે નરકમાથી આવ્યા હોય તો ક્ષાયિક ઉત્પન્ન થતું નથી ક્ષાયિક-સમ્યકત્વનો ઉત્પાદક સંખ્યાતા વર્ષના આયુષવાળો, પ્રથમ સંઘયણી, જે કાળમાં તીર્થંકરો થઈ શકતા હોય તે કાળમા ઉત્પન્ન થયેલ

છ ગુણસ્થાન સુધીજ હોય છે યોગાન્તર્ગત કૃષ્ણાદિદ્રવ્યના સબંધથી આત્માના જે શુભાશુભ પરિણામ તે લેસ્યા. કષાયો તેમા સહચારી છે કષાયની જેમ જેમ તીવ્રતા તેમ તેમ લેશ્યાઓ અશુભ–અશુભતર હોય છે અને કષાયોની જેમ જેમ મન્દતા થાય તેમ તેમ લેસ્યાઓ વિશુદ્ધ–વિશુદ્ધતર થાય છે જેમકે અનતાનુબંધીના તીવ્રતમ ઉદયે કૃષ્ણ લેસ્યા હોય અને મન્દ ઉદયે શુકલલેસ્યા હોય છે. કેટલીક જગ્યાએ દેવા અને નારકોને શરીરના વર્ણરૂપ લેસ્યાઓ માની છે કેમકે તેમની લેસ્યાઓ અવસ્થિત હોય છે સાતમી નરકે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ માનેલ છે ત્યા દ્રવ્ય કૃષ્ણલેસ્યાજ હોય છે. અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ શુભ લેસ્યાએ જ થાય છે તો કૃષ્ણ લેસ્યાએ વર્તવાવાળા જીવને સમ્યક્ત્વ શી રીતે થાય ? માટે દ્રવ્ય લેશ્યા શરીરના વર્ણરૂપ અને ભાવ લેસ્યા ભિન્ન હોય એમ સમજાય છે અને તેથી સાતમી નારકીના નારકો સમ્યકત્વ પ્રાપ્તિ વખતે વિશુદ્ધ એવી ભાવ લેશ્યાએ હોય પણ દ્રવ્યથી તો કૃષ્ણ લેસ્યા હોય એટલે પ્રતિબિંબરૂપ તેજે લેસ્યા સરખી થાય એ રીતે અભવ્યને પણ શુકલલેશ્યા દ્રવ્યથી હોય તાત્પર્ય એ છે કે દેવો અને નારકોને લેસ્યાઓ અવસ્થિત હોય છે પણ તે શરીરના વર્ણરૂપ દ્રવ્ય લેસ્યાઓ હોય છે અને ભાવપરાવૃત્તિએ તે લેસ્યાઓ તે તે લેસ્યાઓ સરખી થાય છે.

મનુષ્ય અને તિર્યંચ દેવાયુષ ન બાંધે –

આ વસ્તુ કર્મગ્રંથકાર અને સિદ્ધાન્તકારનો મતભેદ જણાવે છે કારણકે કર્મગ્રંથકાર ચોથા ગુણસ્થાનકે સુરાયુનો બંધ માને છે તે પ્રાચીન બંધસ્વામિત્વની નીચેની ગાથા ઉપરથી જણાઈ આવે છે

सुरनरआउसहिआ अविरयसम्माउ होंति नायव्वा ।
तित्थयरेण जुया तह, तेउछेसे परं वोच्छं ॥ ४२ ॥

નહી તે અપેક્ષાએ ચાર ગુણસ્થાનક કહેલ છે, બાકી શુભલેશ્યાએ દેશ વિરતિ કે સર્વવિરતિ પામ્યા પછી કોઈ જીવ મંદ પરિણામી થાય ત્યારે કૃષ્ણાદિત્રિક અશુભ લેશ્યાઓ આવે તેથી દેશવિરતિ કે સર્વ વિરતિનો ભંગ થતો નથી. તે અપેક્ષાએ ચોથા કર્મગ્રંથમાં ૭ ગુણસ્થાનક કહેલ છે

એ પ્રમાણે બંધસ્વામિત્વ ઉપરનું વિશિષ્ટ લખાણ પૂર્ણ થયું.

उदयस्वामित्व.

ત્રીજા કર્મગ્રન્થમાં માર્ગણાસ્થાનને વિષે ગુણસ્થાનકોને આશ્રયી બંધસ્વામિત્વનો વિચાર કર્યો. પરંતુ ઉદયસ્વામિત્વનો વિચાર કર્યો નથી માટે તે ઉપયોગી હોવાથી અહિં ઉદયસ્વામિત્વનો વિચાર કરવો પ્રસ્તુત છે.

૧ **नरकगति**, આ માર્ગણાએ મિથ્યાત્વથી માંડી અવિરતિ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનક સુધી ચાર ગુણસ્થાનક હોય છે. ત્યાં જ્ઞાનાવરણ પાંચ, દર્શનાવરણ ચાર, અન્તરાય પાંચ, મિથ્યાત્વમોહનીય, તૈજસનામ, કાર્મણનામ, વર્ણાદિચતુષ્ક, અગુરુલઘુનામ, નિર્માણનામ, સ્થિરનામ, અસ્થિરનામ, શુભનામ અને અશુભનામ એ સત્યાવીશ પ્રકૃતિઓ ધ્રુવોદયી પોતપોતાની ઉદયભૂમિકા પર્યન્ત અવસ્ય ઉદયવતી હોય છે તેમાં મિથ્યાત્વમોહનીયની ઉદયભુમિ પ્રથમ ગુણસ્થાસ્થાનક છે અને ત્યાં તે ધ્રુવોદયી છે. પાંચ જ્ઞાનાવરણીય, ચાર દર્શનાવરણીય અને પાંચ અન્તરાય એ ચૌદ પ્રકૃતિઓનો ઉદય બારમા ગુણસ્થાનક સુધી અને બાકીની બાર પ્રકૃતિઓનો ઉદય તેરમા ગુણસ્થાનક સુધી સર્વ જીવોને હોવાથી તે ધ્રુવોદયી છે એ સત્યાવીશ ધ્રુવોદયી પ્રકૃતિઓ, નિદ્રા, પ્રચલા, વેદનીય ૨, નીચગોત્ર, નરકત્રિક, ૫ ચેન્દ્રિયજાતિ, વૈક્રિયદ્વિક, હુંડકસંસ્થાન, અશુભવિહાયોગતિ, પરાઘાત, ઉચ્છ્વાસનામ, ઉપઘાત, ત્રસચતુષ્ક, દુર્ભગ, દુસ્વર, અનાદેય, અયશ,

પરન્તુ લબ્ધિપ્રત્યય વૈક્રિયશરીર હોય છે, તે અપેક્ષાએ વૈક્રિયદ્વિક સહિત કરતાં ૧૦૯ પ્રકૃતિઓ ઉદયમાં હોય છે પૂર્વોક્ત એકસો સાત પ્રકૃતિઓમાથી સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રમોહનીય-એ બે પ્રકૃતિઓ બાદ કરતા મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૦૫ પ્રકૃતિઓ હોય છે સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, સાધારણ, આતપનામ અને મિથ્યાત્વમોહનીય એ પાચ પ્રકૃતિઓ સિવાય સાસ્વાદને સો પ્રકૃતિઓ હોય છે તેમાં અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક, સ્થાવરનામ, એકેન્દ્રિયાદિજાતિચતુષ્ક અને તિર્યંચાનુપૂર્વી -એ દશ પ્રકૃતિઓ બાદ કરતા અને મિશ્રમોહનીય સહિત કરતા મિશ્રગુણસ્થાનકે એકાણુ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે. તેમાથી મિશ્રમોહનીય હીન કરતા અને સમ્યક્ત્વમોહનીય અને તિર્યંચાનુપૂર્વી-એ બે પ્રકૃતિઓ જોડતાં અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકે ૯૨ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે; અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચાર, દુર્ભગ, અનાદેય, અયશ અને તિર્યંચાનુપૂર્વી-એ આઠ પ્રકૃતિઓ સિવાય દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકે ૮૪ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે, અહિ સર્વત્ર લબ્ધિપ્રત્યય વૈક્રિય શરીરની વિવક્ષા કરી નથી, એટલે એ બે પ્રકૃતિઓ બધે ઓછી જાણવી

૩ **મનુષ્યગતિ.** અહિ ચૌદ ગુણસ્થાનકો હોય છે. દેવત્રિક, નરકત્રિક, વૈક્રિયદ્વિક, જાતિચતુષ્ક, તિર્યંચત્રિક, ઉદ્યોત, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ અને આતપ-એ વીશ પ્રકૃતિઓનો ઉદય મનુષ્યને ભવપ્રત્યય હોતો નથી માટે તેને બાદ કરતા ઓઘે ૧૦૨ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે પરતુ લબ્ધિનિમિત્તક વૈક્રિય શરીરની અપેક્ષાએ ઉત્તરવૈક્રિયશરીર કરતા વૈક્રિયદ્વિક અને ઉદ્યોત નામનો ઉદય હોવાથી તે ત્રણ પ્રકૃતિઓ સહિત ૧૦૫ પ્રકૃતિઓ સામાન્યત ઉદયમા હોય છે. તેમા મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે આહારકદ્વિક, જિનનામ, સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રમોહનીય એ પાચ પ્રકૃતિઓનો ઉદય નહિ હોવાથી તેને બાદ કરતા ૯૭ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે. અપર્યાપ્તનામ અને

કારણકે અહિ જિનનામનો ઉદય હોય છે, ઔદારિકદ્વિક વિહાયોગતિદ્વિક, અસ્થિર, અશુભ, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભસસ્થાનષટ્ક, અગુરુલઘુચતુષ્ક, વર્ણચતુષ્ક, નિર્માણ, તૈજસ, કાર્મણ, વજ્રઋષભનારાચસહનન, દુઃસ્વર, સુસ્વર, સાતાવેદનીય અને અસાતાવેદનીયમાથી એક–એ ત્રીશ પ્રકૃતિઓ વિના અયોગીકેવલીગુણસ્થાનકે બાર પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય, સુભગ, આદેય, યશ, વેદનીય ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્ત, પચેન્દ્રિયજાતિ, મનુષ્યદ્વિક, જિનનામ અને ઉચ્ચગોત્ર એ બાર પ્રકૃતિઓ અયોગિગુણસ્થાનકના છેલ્લે સમયે ઉદયમાથી વિચ્છિન્ન થાય

૪ **દેવગતિ** આ માર્ગણાએ ચાર ગુણસ્થાનક હોય છે નરકત્રિક, તિર્યચત્રિક, મનુષ્યત્રિક, જાતિચતુષ્ક, ઔદારિકદ્વિક, આહારકદ્વિક, સઘયણષટ્ક, ન્યગ્રોધપરિમડલાદિ પાચ સસ્થાન, અશુભવિહાયોગતિ, આતપ, ઉદ્યોત જિનનામ, સ્થાવરચતુષ્ક, દુસ્વર, નપુસકવેદ અને નીચગોત્ર–એ ઓગણચાલીશ પ્રકૃતિઓ શિવાય ઓઘે સામાન્ય દેવોને ૮૩ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય, અહિ ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરતા દેવોને ઉદ્યોતનામના ઉદયનો સભવ છે, પરન્તુ ભવપ્રત્યયશરીરનિમિત્ત ઉદ્યોતનો ઉદય વિવક્ષિત હોવાથી દોષ નથી, તથા પચસગ્રહને મતે સ્ત્યાનર્દ્ધિત્રિકનો ઉદય દેવોને નહિ હોવાથી તે બાદ કરતા ૮૦ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય સમ્યક્ત્વમોહનીય અને મિશ્રમોહનીય શિવાય મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૭૮ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય મિથ્યાત્વમોહનીય સિવાય સાસ્વાદને ૭૭ પ્રકૃતિઓ હોય અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક અને દેવાનુપૂર્વી–એ પાચ પ્રકૃતિઓ શિવાય અને મિશ્રમોહનીય મેળવતા મિશ્રગુણસ્થાનકે ૭૩ પ્રકૃતિઓ હોય મિશ્રમોહનીય બાદ કરતા અને સમ્યક્ત્વમોહનીય અને દેવાનુપૂર્વી,–એ બે પ્રકૃતિઓ સહિત કરતા અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકે ૭૪ પ્રકૃતિઓ હોય

૫ **એકેન્દ્રિયજાતિ** એકેન્દ્રિય માર્ગણામા પ્રથમના બે ગુણસ્થાનક હોય છે વૈક્રિયાષ્ટક મનુષ્યત્રિક ઉચ્ચગોત્ર, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ,

હોય, કારણકે મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય તો ત્યા ન હોય, અને તે સિવાયની બાકીની પ્રકૃતિઓનો ઉદય શરીરપર્યાપ્તિ પૂરી થયા પછી જ હોય છે અને સાસ્વાદન તો શરીરપર્યાપ્ત પૂરી થયા પૂર્વે જ હોય છે

૭-૮ **त्रीन्द्रिय अने चतुरिन्द्रिय जाति** આ બને માર્ગણાએ પણ બેઇન્દ્રિયની પેઠે બે ગુણસ્થાનક હોય છે અને ઉદયસ્વામિત્વ પણ તેની પેઠે જાણવુ પણ બેઇન્દ્રિયને સ્થાને ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય કહેવા

૯ **पञ्चेन्द्रियजाति** અહી ચૌદ ગુણસ્થાનકો હોય છે જાતિચતુ'ક સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ અને આતપ એ આઠ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૧૧૪ પ્રકૃતિઓ હોય, તેમાથી આહારકદ્વિક, જિનનામ સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રમોહનીય એ પાચ પ્રકૃતિઓ બાદ કરતાં મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૦૯ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય મિથ્યાત્વમોહનીય, અપર્યાપ્ત અને નરકાનુપૂર્વી- એ ત્રણ પ્રકૃતિઓ સિવાય સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે ૧૦૬ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય અનન્તાનુબન્ધિચતુ'ક અને આનુપૂર્વીત્રિક એ સાત પ્રકૃતિઓ વિના અને મિશ્રમોહનીય મેળવતા મિશ્રગુણસ્થાનકે સો પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય મિશ્રગુણસ્થાનકે સો પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય મિશ્રમોહનીય બાદ કરતા અને ચાર આનુપૂર્વી તથા સમ્યક્ત્વમોહનીય યુક્ત કરતા અવિરતિગુણસ્થાનકે ૧૦૪ પ્રકૃતિઓ હોય અપ્રત્યાખ્યાના- વરણચતુ ક વૈક્રિયાષ્ટક, નરાનુપૂર્વી, તિર્યચાનુપૂર્વી, દુર્ભગ, અનાદેય, અને અયશ-એ સત્તર પ્રકૃતિઓ વિના દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકે ૮૭ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકથી માડી ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી મનુ'યગતિની પેઠે ૮૧-૭૬-૭૨-૬૬-૬૦-૫૯-૫૭-૪૨ અને ૧૨ પ્રકૃતિઓનુ ઉદયસ્વામિત્વ જાણવુ

૧૦ **पृथिवीकाय.** આ માર્ગણાએ એકેન્દ્રિયની પેઠે બે ગુણસ્થાનક જાણવા ત્યા એકેન્દ્રિય માર્ગણામા કહેલી ૪૨ પ્રકૃતિઓ અને સાધારણ

૫૧ ભવ્ય અહી ચૌદ ગુણસ્થાનકો હોય છે અને ત્યા સામાન્ય ઉદયસ્વામિત્વ જાણવુ

૫૨ અભવ્ય અહીં માત્ર પહેલું જ ગુણસ્થાનક હોય છે, ત્યા સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર, જિનનામ અને આહારકદ્વિક—એ પાંચ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે અને મિથ્યાત્વે ૧૧૭ પ્રકૃતિઓ હોય.

૫૩ ઉપશમસમ્યક્ત્વ. આ માર્ગણાએ ચોથાથી આરભી અગીઆરમા સુધી આઠ ગુણસ્થાનક હોય છે. સ્થાવરચતુષ્ક, જાતિચતુષ્ક અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક,સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય જિનનામ, આહારકદ્વિક, આતપનામ અને આનુપૂર્વીચતુષ્ક—એ ત્રેવીશ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે અને અવિરતિગુણસ્થાનકે ૯૯ પ્રકૃતિઓ હોય છે, અન્ય આચાર્યના મતે ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ આયુષ પૂર્ણ થવાથી મરીને અનુત્તર સુર તરીકે ઊપજે તે વખતે તેને અવિરતિગુણસ્થાનકે દેવાનુપૂર્વીનો ઉદય હોય, તે અપેક્ષાએ ઓઘે અને અવિરતિ ગુણસ્થાનકે ૧૦૦ પ્રકૃતિઓ હોય, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક, દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, દેવાયુષ, નરકગતિ, નરકાયુષ, વૈક્રિયદ્વિક, દુર્ભગ, અનાદેય અને અયશ—એ ચૌદ પ્રકૃતિ વિના દેશવિરતિગુણસ્થાનકે ૮૬ પ્રકૃતિઓ હોય તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાયુષ, નીચગોત્ર, ઉદ્યોત અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક—એ આઠ પ્રકૃતિ વિના પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે ૭૮, સ્ત્યાનર્દ્ધિત્રિક વિના અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે ૭૫, અને છેલ્લા ત્રણ સઘયણ વિના અપૂર્વકરણે ૭૨ પ્રકૃતિઓ હોય છે ત્યાર પછી આગળના ગુણસ્થાનકે અનુક્રમે ૬૬, ૬૦, ૫૯, પ્રકૃતિઓ ઉદયમાં હોય

૫૪ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ. અહિં ચોથાથી ચૌદમા સુધી અગીયાર ગુણસ્થાનક હોય ત્યા જાતિચતુષ્ક, સ્થાવરચતુષ્ક, અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક, આતપ સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર, મિથ્યાત્વ અને ઋષભનારાચાદિ પાચ સઘયણ—એ એકવીશ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૧૦૧ આહારકદ્વિક અને જિનનામ—એ ત્રણ પ્રકૃતિ વિના અવિરતિગુણસ્થાનકે ૯૮,

અપ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક, વૈક્રિયાષ્ટક, નરાનુપૂર્વી, તિર્યંચત્રિક, નીચગોત્ર, દુર્ભગ, અનાદેય, અયશ અને ઉદ્યોત—એ એકવીશ પ્રકૃતિ વિના દેશવિરતિગુણસ્થાનકે ૭૭ પ્રકૃતિઓ હોય ક્ષાયિકસમ્યગ્દૃષ્ટિને પાચમા ગુણસ્થાનકે નીચગોત્રનો ઉદય નથી, કારણ કે પાચમા ગુણસ્થાનકથી મનુષ્યને ઉચ્ચગોત્રનો ઉદય હોય છે, અને તે ગુણસ્થાનક વર્તતો ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્ય જ હોય છે તેથી અહિં નીચગોત્રના ઉદયનુ વર્જન કર્યું યદ્યપિ ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિને વજ્રઋષભનારાચ સઘયણ સિવાય બીજા પાચ સઘયણના ઉદયનો નિષેધ કર્યો છે, પરન્તુ ભવિષ્યમા થનાર ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ દુષ્પસહસૂરિને કયુ સઘયણ માનવુ ? માટે આ વાત વિચારણીય છે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ-ચતુષ્ક કાઢી આહારકદ્વિક મેળવતા પ્રમત્તગુણસ્થાનકે ૭૫ પ્રકૃતિઓ હોય સ્ત્યાનર્દ્ધિત્રિક અને આહારકદ્વિક—એ પાચ પ્રકૃતિ વિના અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે ૭૦, અપૂર્વકરણે ૭૦, હાસ્યાદિ ૭ પ્રકૃતિ વિના અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકે ૬૪, વેદત્રિક અને સંજ્વલનત્રિક—એ ૭ પ્રકૃતિ વિના સૂક્ષ્મસંપરાયે ૫૮, સંજ્વલન લોભ વિના ઉપશાન્તમોહે ૫૭ ક્ષીણમોહના દ્વિચરમ સમય સુધી ૫૭, નિદ્રા અને પ્રચલા વિના છેલ્લા સમયે ૫૫, સયોગિકેવલિગુણસ્થાનકે ૪૨ અને અયોગિગુણસ્થાનકે ૧૨ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે

૫૫ ક્ષાયોપશમિકસમ્યક્ત્વ અહિં ચોથાથી સાતમા સુધી ચાર ગુણસ્થાનક છે મિથ્યાત્વ, મિશ્ર, જિનનામ, જાતિચતુષ્ક, આતપ અને અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક—એ સોળ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૧૦૬, આહારકદ્વિક વિના અવિરતિગુણસ્થાનકે ૧૦૪ દેશવિરતિગુણસ્થાનકે ૮૭. પ્રમત્તે ૮૧, અને અપ્રમત્તે ૭૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય જાણવો

૫૬ મિશ્રસમ્યક્ત્વ અહિં એક ત્રીજુ મિશ્રગુણસ્થાનક હોય. અને ત્યા સો પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય

૫૭ **सास्वादन** અહિ એક બીજું સાસ્વાદન ગુણસ્થાનક હોય છે અને ત્યા ૧૧૧ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય.

૫૮ **मिथ्यात्व** અહી પ્રથમ ગુણસ્થાનક હોય અને ત્યા આહારકદ્વિક જિનનામ, સમ્યકૃત્વ અને મિશ્ર—એ પાચ પ્રકૃતિ વિના ૧૧૭ પ્રકૃતિઓ હોય

૫૯ **संज्ञी** અહીં ચૌદ ગુણસ્થાનક હોય દ્રવ્યમનના સબન્ધથી કેવલજ્ઞાનીને સજ્ઞી કહ્યા છે માટે તેને ચૌદ ગુણસ્થાનક હોય, પરંતુ જો મતિજ્ઞાનાવરણના ક્ષયોપશમજન્ય મનનપરિણામરૂપ ભાવમનના સબન્ધથી સજ્ઞી કહીએ તો આ માર્ગણાએ બાર ગુણસ્થાનક હોય. ત્યા સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, આતપ અને જાતિચતુષ્ક—એ આઠ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૧૧૪ પ્રકૃતિઓ હોય પરતુ જો ભાવમનના સંબધથી સંજ્ઞી કહીએ તો સંજ્ઞીમાર્ગણાએ જિનનામનો ઉદય ન હોય તેથી તેને બાદ કરતા ઓઘે ૧૧૩ પ્રકૃતિઓ હોય આહારકદ્વિક, સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર—એ ચાર પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વે ૧૦૯, અપર્યાપ્તનામ, મિથ્યાત્વ અને નરકાનુપૂર્વી એ ત્રણ પ્રકૃતિ વિના સાસ્વાદને ૧૦૬ પ્રકૃતિઓ હોય અને અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક અને આનુપૂર્વીત્રિક—એ સાત પ્રકૃતિ સિવાય અને મિશ્રમોહનીય મેળવતા મિશ્રગુણસ્થાનકે મો પ્રકૃતિઓ હોય અને અવિરત્યાદિગુણસ્થાનકે સામાન્ય ઉદયસ્વામિત્વ જાણવુ.

૬૦ **असंज्ञी** અહી પ્રથમના બે ગુણસ્થાનકો હોય છે ત્યાં વૈક્રિયાષ્ટક, જિનનામ, આહારકદ્વિક, સમ્યકૃત્વ, મિશ્ર, ઉચ્ચગોત્ર, સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ—એ સોળ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે અને મિથ્યાત્વે ૧૦૬ પ્રકૃતિઓ હોય, તેમાથી સૂક્ષ્મત્રિક આતપ, ઉદ્યોત, મનુષ્યત્રિક, મિથ્યાત્વ, પરાઘાત, ઉચ્છ્વાસ, સુસ્વર, દુઃસ્વર, શુભવિહાયોગતિ અને અશુભવિહાયોગતિ—એ ૧૫ દર પ્રકૃતિ વિના સાસ્વાદને ૯૧ પ્રકૃતિઓ હોય છે સપ્તતિમા ઉદયસ્થાનકમા અસજ્ઞીને આશ્રયી ૭ સઘયણ અને ૭ સસ્થાના ભાગા કર્યાં છે તેથી તેને ૭ સંઘયણ અને ૭ સસ્થાનની

પ્રકૃતિઓ તેમજ સુભગ, આદેય અને શુભવિહાયોગતિનો ઉદય પણ હોય છે

૬૧ આહારક આદિ તેર ગુણસ્થાનક હોય આનુપૂર્વીચતુષ્ક વિના ઓઘે ૧૧૮ આહારકદ્વિક, જિનનામ, સમ્યક્ત્વમોહનીય અને મિશ્રમોહનીય—એ પાંચ પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૧૩, સૂક્ષ્મત્રિક, આતપ અને મિથ્યાત્વ—એ પાંચ પ્રકૃતિ સિવાય સાસ્વાદને ૧૦૮, તેમાંથી અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક, સ્થાવરનામ અને જાતિચતુષ્ક—એ નવ પ્રકૃતિ બાદ કરતા અને મિશ્રમોહનીય મેળવતા મિશ્રગુણસ્થાનકે ૧૦૦, તેમાંથી મિશ્રમોહનીય કાઢી સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો પ્રક્ષેપ કરતા અવિરતિગુણસ્થાનકે ૧૦૦, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક વૈક્રિયદ્વિક, દેવગતિ, નરકગતિ, દેવાયુ, દુર્ભગ, નરકાયુ અનાદેય અને અયશ—એ તેર પ્રકૃતિ વિના દેશવિરતિગુણસ્થાનકે ૮૭ પ્રકૃતિઓ હોય આગળના ગુણસ્થાનકે સામાન્ય ઉદયસ્વામિત્વ જાણવુ,

૬૨ અનાહારક આ માર્ગણાએ ૧-૨-૪-૧૩ અને ૧૪મુ એ પાંચ ગુણસ્થાનક હોય છે ત્યા ઔદારિકદ્વિક, વૈક્રિયદ્વિક, આહારકદ્વિક, સહનનષટ્ક, સસ્થાનષટ્ક, વિહાયોગતિદ્વિક, ઉપઘાત, પરાઘાત, ઉચ્છ્વાસ, આતપ, ઉદ્યોત, પ્રત્યેક, સાધારણ, સુસ્વર, દુસ્વર, મિશ્રમોહનીય અને નિદ્રાપચક—એ પાત્રીશ પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૮૭, જિનનામ અને સમ્યક્ત્વ મોહનીય—એ બે પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વે ૮૫, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, મિથ્યાત્વ અને નરકત્રિક એ ૭ પ્રકૃતિ સિવાય સાસ્વાદને ૭૮ પ્રકૃતિઓ હોય છે મિશ્રગુણસ્થાનકે કોઈ અનાહારક ન હોય અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક, સ્થાવર અને જાતિચતુષ્ક—એ નવ પ્રકૃતિ વિના અને સમ્યક્ત્વમોહનીય અને નરકત્રિક—એ ચાર પ્રકૃતિઓ મેળવતા અવિરતિગુણસ્થાનકે ૭૪ પ્રકૃતિઓ હોય વર્ણાદિચતુષ્ક, તૈજસ, કાર્મણ, અગુરુલઘુ, નિર્માણ, સ્થિર, અસ્થિર, શુભ, અશુભ, મનુષ્યગતિ, પચેન્દ્રિયજાતિ જિનનામ, ત્રસત્રિક, સુભગ, આદેય, યશ,

મનુષ્યાયુષ, વેદનીયદ્વિક, અને ઉચ્ચગોત્ર-એ પચીશ પ્રકૃતિઓ તેરમા સયોગી ગુણસ્થાનકે કેવલિસમુદ્ઘાત કરતા ત્રીજા, ચોથા અને પાચમા સમયે ઉદયમા હોય ત્રસત્રિક, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાયુષ, ઉચ્ચગોત્ર, જિનનામ, સાતા કે અસાતામાથી એક વેદનીય, સુભગ, આદેય, યશ અને પંચેન્દ્રિયજાતિ—એ બાર પ્રકૃતિઓ ચૌદમા ગુણસ્થાનકે ઉદયમા હોય, અહિ સર્વત્ર ઉદયમા ઉત્તરવૈક્રિયની વિવક્ષા કરી નથી સિદ્ધાન્તમા પૃથિવી, અપ્ અને વનસ્પતિને સાસ્વાદન કહ્યુ નથી, સાસ્વાદનીને મતિશ્રુતજ્ઞાની કહ્યા છે, વિભગજ્ઞાનીને અવધિદર્શન કહ્યુ છે અને વૈક્રિયમિશ્ર અને આહારકમિશ્ર ઔદારિકમિશ્ર કહ્યુ છે, પણ તે કર્મગ્રન્થમા વિવક્ષિત નથી

उदयस्वामित्व समाप्त

उदीरणास्वामित्व.

ઉદયસમયથી આરભી એક આવલિકા સુધીના કાળને ઉદયાવલિકા કહે છે ઉદયાવલિકાપ્રવિષ્ટ કર્મપુદ્ગલને કોઇપણ કરણ લાગુ પડતુ નથી, ઉદયાવલિકાની બહાર રહેલા કર્મપુદ્ગલને ઉદયાવલિકાગત કર્મપુદ્ગલ સાથે મેળવી ભોગવવા તેને ઉદીરણા કહે છે જે જાતના કર્મનો ઉદય હોય તે જાતના કર્મની જ ઉદીરણા થાય છે, એટલે સામાન્ય રીતે જે માર્ગણામા જે ગુણસ્થાનકે જેટલી કર્મપ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય છે, તે માર્ગણામા તે ગુણાસ્થાનકે તેટલી પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા પણ હોય છે જ્યા સુધી તેનો ઉદય ચાલુ રહે છે ત્યા સુધી તેની ઉદીરણા પણ હોય છે, પણ તેમા એટલો વિશેષ છે કે જે કર્મ પ્રકૃતિને ભોગવતા તેના સત્તામા માત્ર એક આવલિકા કાળમા ભોગવવા યોગ્ય કર્મપુદ્ગલો બાકી રહે ત્યારે તેની ઉદીરણા થતી નથી અર્થાત ઉદયાવલિકાપ્રવિષ્ટ કર્મ ઉદીરણા યોગ્ય રહેતુ નથી તથા શરીરપર્યાપ્તિ

પાપ્ત થયા પછી જ્યા સુધી ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ પૂરી ન થાય ત્યા સુધી પાચ નિદ્રાની ઉદીરણા થતી નથી તેનો કેવળ ઉદય જ પ્રવર્તે છે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકથી આગળ મનુષ્યાયુ, સાતા અને અસાતા વેદનીય કર્મની તદ્યોગ્ય અધ્યવસાયના અભાવે ઉદીરણા થતી નથી, કેવળ ઉદય જ હોય છે, તથા ચૌદમા ગુણસ્થાનકે યોગના અભાવે કોઇપણ પ્રકૃતિની ઉદીરણા હોતી નથી, કેવળ ઉદય જ પ્રવર્તે છે.

उदीरणास्वामित्व समाप्त

सत्तास्वामित्व

આવશ્યક અને ઉપયોગી હોવાથી ઉદયસ્વામિત્વની પેઠે ૬૨ ઉત્તર માર્ગણાસ્થાનને આશ્રયી ગુણસ્થાનકને વિષે ઉત્તર પ્રકૃતિઓની સત્તાનુ કથન કરવુ પ્રસ્તુત છે અહિ સત્તાધિકારમા ૧૪૮ પ્રકૃતિઓ વિવક્ષિત છે

૧-૨ नरकगति अने देवगति. આ બન્ને માર્ગણાએ અનુક્રમે દેવાયુષ અને નરકાયુષ સિવાય ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય કારણ કે નરકગતિમા દેવાયુષની સત્તા ન હોય અને દેવગતિમા નરકાયુષની સત્તા ન હોય, મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે દેવગતિમા જિનનામની સત્તા ન હોય પણ નરકગતિમા હોય માટે દેવગતિમા મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૪૬ અને નરકગતિમા ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય બીજા અને ત્રીજા ગુણસ્થાનકે જિનનામકર્મ સિવાય ૧૪૬ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય અવિરતિગુણસ્થાનકે ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને અનન્તાનુબન્ધિ ચતુષ્ક, સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય અને બે આયુષ—એ નવ પ્રકૃતિ વિના ૧૩૯ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિને એક આયુષ સિવાય ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે કારણ કે નારકને દેવાયુષ અને દેવોને નરકાયુષ સત્તામા ન હોય, ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને તિર્યચાયુષ પણ સત્તામા ન હોય.

અવિરત્યાદિ ગુણસ્થાનકે બીજા કર્મગ્રન્થમા કહેલા સત્તાધિકાર પ્રમાણે અહિ જાણી લેવુ

૪ તિર્યંચગતિ અહિં ઓઘે તથા મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન અને મિશ્રગુણસ્થાનકે જિનનામ સિવાય ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે અવિરતિગુણસ્થાનકે ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને દર્શનસપ્તક, નરકાયુષ અને મનુષ્યાયુષ સિવાય ૧૩૮. અને ઉપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિને જિનનામ સિવાય એકસો સુડતાલીસ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે

દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકે ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિને જિનનામ સિવાય ૧૪૭ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ તિર્યંચો અસખ્યાત વર્ષના આયુષવાળા જ હોય છે અને તેને દેશવિરતિ ગુણસ્થાનક હોતુ નથી

૫-૮ एकेन्द्रिय अने विकलेन्द्रिय. ઓઘે, મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે જિનનામ, દેવાયુષ અને નરકાયુષ સિવાય એકસો પીસ્તાળીસ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે, પરન્તુ સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે આયુષ્યનો બન્ધ ન થાય એ અપેક્ષાએ મનુષ્યાયુષ સિવાય ૧૪૪ પ્રકૃતિઓની સત્તા હોય છે.

૯ पंचेन्द्रिय આ માર્ગણાએ મનુષ્ય પ્રમાણે સત્તા જાણવી

૧૦-૧૨ पृथिवीकाय, अप्काय अने वनस्पतिकाय આ ત્રણ માર્ગણાએ એકેન્દ્રિયમાર્ગણા પ્રમાણે સત્તા જાણવી

૧૩-૧૪ तेजस्काय अने वायुकाय અહિ ઓઘે અને મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે જિનનામ, દેવાયુષ, અને નરકાયુષ એ ચાર પ્રકૃતિ વિના ૧૪૪ પ્રકૃતિઓ સત્તામા હોય

૧૫ त्रसकाय અહિ મનુષ્યગતિ માર્ગણા પ્રમાણે સત્તા જાણવી

૧૬-૧૮ मनोयोग, वचनयोग अने काययोग આ ત્રણ માર્ગણાએ મનુષ્યની પેઠે તેર ગુણસ્થાનક સુધી સત્તાસ્વામિત્વ જાણવું.

ચતુર્થ : કર્મગ્રંથ:

ષડશીતિ :

(મૂલ ગાથા તથા ટબા ઉપર ટીપ્પણ)

તૈયાર કરનાર - કુંવરજી મુળચંદ દોશી

આ કર્મગ્રન્થનો ક્રમ ચોથો હોવાથી **ચતુર્થ કર્મગ્રન્થ** એ નામ પ્રસિદ્ધ છે આ સિવાય આ કર્મગ્રથની મૂલ ગાથાઓ ૮૬ હોવાથી **ષડશીતિ** એ આનું બીજુ નામ છે અને અ તમા કર્તાએ **સૂક્ષ્માર્થ વિચાર** નામ પણ જણાવેલ છે એટલે આ પ્રમાણે આ કર્મગ્રથના ત્રણ નામો સાર્થક છે

ક્રમહેતુ —પહેલા કર્મગ્રથમા વિપાકનો વિષય બતાવેલ છે અને એ રીતે કયી કયી કર્મપ્રકૃતિ ઉદયમા આવવાથી શુ ફળ મલે છે તે જણાવેલ છે બીજામા ચૌદ ગુણઠાણાને આશ્રયીને એ પ્રકૃતિઓના બધ-ઉદય-ઉદીરણા અને સત્તાનો વિષય બતાવેલ છે. એ ચૌદ ગુણઠાણા જીવને જ હોય છે અને જીવ ખાસઃ માર્ગણામા કોઈ ને કોઈ માર્ગણાઓ હોય છે એટલે ત્રીજા કર્મગ્રથમાં ખાસઃ માર્ગણા ઉપર બન્ધસ્વામિત્વ ઘટાવેલ છે વળી ત્યા મુખ્યતાએ બન્ધસ્વામિત્વ જણાવવાનો ગ્રથકારનો ઉદ્દેશ એ જણાય છે કે બધાયેલ કર્મ અવશ્ય ઉદયમા આવે છે અને તે કોઈપણ રીતે ભોગવવુ પડે છે માટે દરેક જીવે કર્મ બાધતા પહેલા ચેતવાની જરૂર છે તેના ઉદય વખતે તો તે ભોગવવાનુ જ રહે છે અને એટલા માટે મુખ્યતાએ કર્મબન્ધથી ચેતવણી આપવા ખાતર જ હોય નહી ? તેમ એ વર્ણન કરેલ છે. અને એની સગતિ બીજા કર્મગ્રથના બન્ધાધિકાર સમજ્યા પછી જ સમજી શકાય તેમ છે ત્યાર પછી આ ચોથા કર્મગ્રથમા જીવસ્થાનક, માર્ગણાસ્થાનક અને ગુણઠાણા ઉપર કર્મોના બન્ધ-ઉદય-ઉદીરણા અને સત્તાને

જણાવતા શાસ્ત્રોમાં જે સૂક્ષ્મ વર્ણન આવે છે તે સમજાવવા ખાતર ત્યારપછી આ કર્મગ્રન્થની રચના કરી જિજ્ઞાસુઓને ગુણસ્થાનક અને જીવસ્થાનક સબંધી વિશેષ સૂક્ષ્મતામા ઉતારી તે સબંધની જિજ્ઞાસાઓ તૃપ્ત કરે છે. એટલે આ ક્રમ યથાયોગ્ય અને સુવ્યવસ્થિત છે

વિષય—ગ્રન્થકારે સ્વય ત્રણ પ્રક્ષેપ ગાથાઓ મારફત આનો વિષય ગ્રથમા જ જણાવેલ છે છતા તેમા નીચે પ્રમાણે વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે

(૧) જીવસ્થાન. (૨) માર્ગણાસ્થાન. (૩) ગુણઠાણા (૪) ભાવ (૫) સખ્યાતાદિનું સ્વરૂપ. તેમા—

જીવસ્થાન ઉપર—(૧) ગુણસ્થાન (૨) યોગ (૩) ઉપયોગ (૪) લેશ્યા (૫) બન્ધ (૬) ઉદય (૭) ઉદીરણા (૮) સત્તા એ આઠ દ્વાર કહેલા છે.

માર્ગણાસ્થાન ઉપર-(૧) જીવસ્થાન (૨) ગુણઠાણા (૩) યોગ (૪) ઉપયોગ (૫) લેશ્યા (૬) અલ્પ-બહુત્વ એ છ દ્વારો કહેલા છે.

ચૌદ ગુણઠાણા ઉપર—(૧) જીવના ભેદ (૨) યોગ (૩) ઉપયોગ (૪) લેશ્યા (૫) બન્ધ હેતુ (૬) ઉદય (૭) ઉદીરણા (૮) સત્તા (૯) અલ્પ-બહુત્વ એ નવ દ્વારો ઘટાવેલ છે

ત્યારપછી પાચ ભાવનુ સ્વરૂપ (૧) અને સખ્યાતાદિનુ સ્વરૂપ એ બે વસ્તુઓ વિશેષ જણાવેલ છે આ પ્રમાણે કુલ ૨૬ વસ્તુઓનુ વર્ણન આ ગ્રન્થમા કરેલુ છે

ગાથા ૧ લી

મગલાચરણ—**નમિય જિણં** આ પદથી ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કરવારૂપ મંગલાચરણ કરેલ છે રાગ, દ્વેષ અને મોહ વગેરે જે દુખપૂર્વક જીતી શકાય તે અભ્યન્તર શત્રુઓને જિતે તે જિનેશ્વર

તીર્થંકર ભગવાને નમસ્કાર કરવારૂપ મંગલાચરણ કરેલ છે ત્યાં નમસ્કાર દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારે થાય છે તેની પણ ચતુર્ભંગી થાય છે (૧) દ્રવ્યથી નમસ્કાર ભાવથી નહી. પાલકકુમારની જેમ (૨) ભાવથી નમસ્કાર પણ દ્રવ્યથી નહી નવ ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનનાં દેવોની જેમ (૩) દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બન્ને પ્રકારે નમસ્કાર શાબકુમારની જેમ. (૪) દ્રવ્યથી પણ નહી અને ભાવથી પણ નહી મરિચી શિષ્ય કપિલાદિની જેમ. અહીં દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બન્ને રીતે નમસ્કાર કરવાનો છે

વિષય—નીચે પ્રમાણે વસ્તુઓ કહેવાની છે

૧ **જીવસ્થાન**—દ્રવ્ય અને ભાવ પ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ. તે જીવોનાં જે ચૌદ ભેદ તે જીવસ્થાનો અહી સંસારી જીવની મુખ્યતા હોવાથી કર્મજન્ય ચૌદ ભેદોને જીવસ્થાન તરીકે ગણાવેલ છે નિશ્ચયદૃષ્ટિથી જ્ઞાન-દર્શન આદિ ગુણોવડે યુક્ત ચેતના લક્ષણવાળો જીવ એ વ્યાખ્યા છે

૨ **માર્ગણાસ્થાન**—આ ચૌદ ભેદે જીવો કોઈ ને કોઈ અવસ્થામા રહેલા હોય છે તે અવસ્થાનુ માર્ગણ-શોધન તે માર્ગણા અને તેના મૂલ ચૌદ અને બાસઠ ઉત્તરભેદો તે માર્ગણાસ્થાનો.

૩ **૧૪ ગુણસ્થાનક**:—જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આદિની શુદ્ધિ અશુદ્ધિનો જે તરતમ ભાવ તે ગુણસ્થાનકો તે ચૌદ પ્રકારે છે દરેક જીવ આમાના કોઈપણ સ્થાનકે રહેલ હોય છે.

૪ **ઉપયોગ**—ચેતનાશક્તિનો બોધરૂપ વ્યાપાર તે ઉપયોગ. આ જીવનું અસાધારણ લક્ષણ છે, જેના દ્વારા જીવ વસ્તુમા રહેલ સામાન્ય અને વિશેષ ધર્મોને જાણે છે તેના ૧૨ પ્રકાર છે. આમાના કોઈપણ એક ઉપયોગમા જીવ વર્તતો હોય છે.

૫ **યોગ**—જીવને વીર્યના હલનચલન રૂપ યોગ હોય છે. જેના વડે જીવ દોડવુ, ચાલવુ, બોલવુ વિચારવુ વગેરે ક્રિયાઓ કરી શકે છે. તે

મન, વચન અને કાયાના નિમિત્તથી પ્રવર્તતુ હોવાથી ત્રણ પ્રકારે છે.

૬ લેશ્યા—જેના વડે આત્મા કર્મોવડે લેપાય તે લેશ્યા. કૃષ્ણ, નીલ આદિ પુદ્દગલ દ્રવ્યોના સયોગથી સ્ફટિક જેવા નિર્મલ આત્માનો શુભાશુભ પરિણામ તે લેશ્યા. લેશ્યા બે પ્રકારની છે દ્રવ્ય લેશ્યા અને ભાવ લેશ્યા દ્રવ્યલેશ્યા પુદ્દગલપરિણામ રૂપ છે ભાવલેશ્યા આત્મપરિણામ રૂપ છે

૭ બંધ—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગરૂપ બન્ધ હેતુઓ વડે કાર્મણ વર્ગણાના પુદ્દગલોનો આત્માની સાથે ક્ષીર-નીરની જેમ અથવા લોઢાના ગોળા અને અગ્નિની જેમ એક બીજાનો અન્યોન્યભાવરૂપ જે સંબન્ધ તે બધ

ઉદય—તે બધાયેલ કર્મપુદ્દગલોના અબાધાકાલ પૂર્ણ થતા અથવા અબાધાકાલ પૂર્ણ થયા પહેલા અપવર્તના આદિ કરણવિશેષ વડે જે અનુભવ તે ઉદય.

ઉદીરણા.—ઉદયકાલ પહેલા તે કર્મપુદ્દગલોને જીવની શક્તિવિશેષથી ઉદયાવલિકામા નાખવા તે ઉદીરણા.

સત્તા.—બન્ધન અથવા સક્રમણ કરણ વડે કર્મપુદ્દગલો જે કર્મરૂપે પરિણત થયેલ છે, તેનુ નિર્જરા અથવા સક્રમથી રૂપાન્તર ન થતું અને તેજ સ્થિતિમા રહેવુ તે સત્તા

૮ અલ્પબહુત્વ—એક બીજાનુ એક બીજાથી વત્તા-ઓછાપણુ

૯ ભાવ—જીવની સ્વાભાવિક અથવા વિભાવિક અવસ્થા તે ભાવ

૧૦ સંખ્યાતાદિક—સંખ્યાતુ, અસખ્યાતું અને અનતુ એ ત્રણ પ્રકારની સખ્યાનુ વર્ણન

પ્રયોજન—આ વસ્તુ સક્ષેપરુચિ જીવોને માટે કહેવાની છે તે પ્રયોજન

સમ્બન્ધ—વાચ્ય-વાચક અનન્તર-પરંપર વગેરે રૂપ સમજી લેવો

ક્રમહેતુ—માર્ગણાસ્થાન, ગુણસ્થાન વગેરે સર્વે પદાર્થો સિવાય વિચારી શકાય નહી. માટે સર્વ પ્રથમ જીવસ્થાનકો કહ્યા છે જીવોનુ વિભાગથી વર્ણન ગત્યાદિ માર્ગણાદ્વારા થઇ શકે છે માટે ત્યારપછી માર્ગણાસ્થાનનું વર્ણન કરેલ છે માર્ગણાસ્થાનમાં રહેલ જીવો ચૌદમાના કોઈપણ એક ગુણસ્થાને વર્તમાન હોય છે એટલે ત્યારપછી ગુણઠાણાનુ કથન કરેલ છે ગુણઠાણાઓ પરિણામની શુદ્ધિ-અશુદ્ધિના પ્રકર્ષ અને અપકર્ષ રૂપ છે અને તે ઉપયોગવાળાને જ હોય છે. ઉપયોગ રહિત એવા આકાશાદિ પદાર્થથી સભવે નહી માટે ગુણસ્થાનક પછી ઉપયોગ કહેલ છે ઉપયોગ લક્ષણવાળો જીવ મન, વચન અને કાયયોગમા વર્તતો જીવો નિયમથી કર્મબન્ધક હોય છે. માટે ઉપયોગ પછી યોગને જણાવેલ છે યોગ પછી લેશ્યા કહેવાનુ કારણ એ છે કે યોગવડે ગ્રહણ કરેલા કાર્મણ પુદ્ગલોમા સ્થિતિબન્ધ અને રસબન્ધ લેશ્યાથી થાય છે કારણ કે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે,

"स्थितिपाकविशेषस्तस्य भवति लेश्याविशेषेण"

લેશ્યાવાળો જીવજ યથાયોગ્ય બન્ધહેતુઓ વડે કર્મનો બન્ધ, તથા ઉદય-ઉદીરણા અને સત્તાએ રહેલ હોય છે માટે લેશ્યા પછી બન્ધ-બન્ધહેતુઓ-ઉદય-ઉદીરણા અને સત્તાનું કથન કરેલ છે સંસારી જીવો માર્ગણાસ્થાનમાં પરસ્પર ઓછાવત્તા હોય છે માટે બન્ધાદિ પછી અલ્પબહુત્વ કહેલ છે તેજ જીવો પાચમાના કોઈ ને કોઈ અમુક ભાવે વર્તતા હોય છે, માટે ત્યારપછી ભાવનું વર્ણન છે. અને તે ભાવવાળા જીવો કેટલા પ્રમાણમાં હોય છે તે જણાવવા માટે સખ્યાતાદિનું વર્ણન કરેલ છે.

ગાથા ૧

આ ગાથામાં જીવસ્થાનક ઉપર જે આઠ દ્વાર ઘટાવવાનાં છે તે બતાવેલ છે. આના બદલે ચોથા કર્મગ્રન્થની ટીકામાં આજ જુઓ તૃ. ક. ૧૬

ભાવાર્થવાળી નીચે પ્રમાણેની ગાથા છે. આ ગાથા મૂલ કર્મગ્રન્થની નથી કારણકે સ્વોપજ્ઞ ટીકામા તેને લીધેલ નથી.

चउदसजियठाणेसु चउदसगुणठाणगाणि जोगा य।
उवयोग-लेस-बंधुदउ-दीरण ।संत अट्ठपए ॥

ગાથા ૨.

આ ગાથામા માર્ગણાસ્થાન ઉપર ઘટાવવાના દ્વારો જણાવેલ છે તે પણ પ્રક્ષેપ ગાથા છે તેના બદલે સ્વોપજ્ઞ ટીકામા નીચે પ્રમાણેની ગાથા છે

चउदसमग्गठाणेसु मूलएसु तिसट्ठि इयरेसु ।
जिय गुण-जोगु-वओगा, लेस अप्पबहुं च छट्ठाणा ॥

આમા માર્ગણાસ્થાન ઉપર ૭ દ્વારોના નામો દર્શાવેલ છે

ગાથા ૩.

આ ગાથા પણ પ્રક્ષેપ ગાથા છે. આ ગાથાની અદર ચૌદ ગુણસ્થાનકો ઉપરના ૧૦ દ્વારોના નામો બતાવેલ છે. આને બદલે સ્વોપજ્ઞ ટીકામા નીચે મુજબની ગાથા છે

चउदसगुणठाणेसु, जिय-जोगु-वओग-लेस-बन्धा य।
बन्धु-दयु-दीरणाओ संतऽप्पबहुं च दसठाणा ॥

ગાથા ૨.

અસંજ્ઞી —દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા રહિત જીવો તે અસંજ્ઞી જીવો કહેવાય ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાલની વિચારણાવાળી જે સંજ્ઞા તે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા આવી સંજ્ઞાવાળા જીવો સંજ્ઞી કહેવાય છે

પર્યાપ્તિ —પુદ્ગલના ઉપચયથી ઉત્પન્ન થયેલ અને પુદ્ગલના ગ્રહણ અને પરિણમનમા કારણભૂત જે શક્તિ વિશેષ તે પર્યાપ્તિ

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા .—આ બન્નેના બબ્બે પ્રકારો છે (૧)

લબ્ધિ-અપર્યાપ્તા (૨) કરણ અપર્યાપ્તા અને (૧) લબ્ધિ પર્યાપ્તા અને (૨) કરણ પર્યાપ્તા

લબ્ધિ અપર્યાપ્તા —જે જીવો અપર્યાપ્ત નામકર્મના ઉદયથી સ્વ-યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કર્યા શીવાય મરણ પામે છે તે લબ્ધિ અપર્યાપ્તા

કરણ અપર્યાપ્તા —અહીં કરણના બે અર્થો છે પહેલા અર્થ પ્રમાણે કરણ એટલે ઇન્દ્રિય અને બીજો અર્થ સ્વ-યોગ્ય સર્વ પર્યાપ્તિ એટલે જેમણે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પુરી નથી કરી તે કરણ અપર્યાપ્તા અથવા જેઓએ સ્વ-યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પુરી કરી નથી તે જીવો કરણ અપર્યાપ્તા ગણાય છે આવા કરણ અપર્યાપ્તા લબ્ધિ અપર્યાપ્તાજ હોય એવો નિયમ નથી.

લબ્ધિપર્યાપ્તા —જે જીવો પર્યાપ્તનામકર્મના ઉદયથી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ અવશ્ય પુરી કરે જ તે લબ્ધિ પર્યાપ્તા

કરણ પર્યાપ્તા —જે જીવોએ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પુરી કરી છે તે અથવા જેઓએ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પુરી કરી છે તે કરણ પર્યાપ્તા દરેક જીવ પહેલી ત્રણ પર્યાપ્તિઓ પુરી કરીનેજ મરણ પામે છે કારણકે આગામિ ભવનુ આયુષ્ય બાંધ્યા શીવાય કોઈ જીવ મરતો નથી અને આગામિ ભવનું આયુષ્ય પ્રથમની ત્રણ પર્યાપ્તિઓ પુરી થયા પછીજ બંધાય છે. એટલે પહેલા અર્થ પ્રમાણે દરેક જીવ કરણ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછીજ મરણ પામે છે કરણની સાથે પર્યાપ્ત અથવા અપર્યાપ્ત નામકર્મના ઉદયને સબંધ નથી પણ પર્યાપ્તિની પરિસમાપ્તિ સાથે સંબંધ છે, એટલુ ખાસ લક્ષમાં રાખવું આથી લબ્ધિ અપર્યાપ્તો પણ કરણ અપર્યાપ્તો અને કરણ પર્યાપ્તો હોઈ શકે છે અને લબ્ધિ પર્યાપ્તો પણ કરણ અપર્યાપ્તો અને કરણ પર્યાપ્તો હોઈ શકે છે કર્મગ્રંથમા મુખ્યતાએ લબ્ધિની અપેક્ષા રાખી ઘટના કરેલ છે. અને કોઈ કોઈ જગ્યાએ કરણની પણ અપેક્ષા લીધી છે એટલા માટેજ અહી આટલી સ્પષ્ટતા કરવાની જરૂર પડી છે.

જીવના ચૌદ ભેદ (૧) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૨) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૩) બાદર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૪) બાદર એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૫) બેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૬) બેઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૭) તેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૮) તેઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૯) ચૌરેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૧૦) ચૌરેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૧૧) અસન્નિ પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૧૨) અસન્નિ પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૧૩) સન્નિ પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૧૪) સન્નિ પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત

ગાથા ૩ "બાદર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા" અહી એકેન્દ્રિયમા પૃથ્વિકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય એ ત્રણ બાદર અપર્યાપ્તા સમજવા, પણ તેઉકાય અને વાયુકાય સમજવા નહી કારણકે તથાસ્વભાવેજ સમ્યક્ત્વ વમતો જીવ તેમા ઉત્પન્ન થતો નથી

"આગમ માંહે" આગમમા આ પ્રમાણે પાઠ છે

"एगंदिया णं भंते ! किं नाणि अन्नाणि ? गोयमा ! नो नाणि नियमा अन्नाणि । तथा–बेइंदिया णं भंते ! किं नाणि अन्नाणि ? गोयमा ! नाणि वि अन्नाणि वि. । इत्यादि.

હે ભગવાન ! એકેન્દ્રિયો જ્ઞાનિ છે કે અજ્ઞાનિ ? હે ગૌતમ ! જ્ઞાનિ નથી નક્કી અજ્ઞાનિજ છે તથા હે ભગવાન ! બેઇન્દ્રિયાદિ જ્ઞાનિ છે કે અજ્ઞાનિ ? હે ગૌતમ ! જ્ઞાનિ પણ છે અને અજ્ઞાનિ પણ છે વગેરે

"સંજ્ઞીપર્યાપ્તાને સર્વગુણસ્થાનકો હોય" તેરમા અને ચૌદમા ગુણઠાણે ક્ષાયિક જ્ઞાન હોવાથી ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનરૂપ સંજ્ઞાનો અભાવ છે તો પછી ત્યા ભાવમનનો પણ અભાવ હોવાથી એ બે ગુણઠાણા સન્નિ પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તાને કેમ હોઇ શકે ? ત્યા પણ કેવલજ્ઞાનિઓને દ્રવ્યમનનાં સબન્ધથી સંજ્ઞી માનેલ છે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે,

मणकरणं केवलिणो वि अत्थि तेण सन्निणो भन्नंति मनोविन्नाणं पडुच्च ते सन्निणो न भवन्ति. દ્રવ્યમન કેવલિને હોવાથી તે સની કહેવાય છે મનોવિજ્ઞાનને અપેક્ષાને નહી એટલે એ ગુણસ્થાનકો પણ હોય છે

ગાથા ૪

"ગ્રંથકારે એ મતાન્તર કર્યું" ટીકામા પણ આ વસ્તુને "अत्रैव मतान्तरमुपदर्शयन्निह" એ પ્રમાણે કહીને આ વસ્તુને કર્મગ્રંથકાર અને સિદ્ધાન્તકારના મતાન્તર તરીકે વર્ણવેલ હોય એમ જણાય છે. આ માનેય અપર્યાપ્તાને શરીર સીવાયની બાકીની પર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્તાને "શીલાકાચાર્ય" વગેરે કેટલાક આચાર્યો ઔદારિક કાયયોગ માને છે તેઓનુ મંતવ્ય એવુ છે કે, શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થવાથી તેઓનુ શરીર પૂર્ણ થયુ છે એટલે શરીર પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તાને ઔદારિક કાયયોગ હોય છે તે આ પ્રમાણે **औदारिककाययोगस्तिर्यङ्मनुष्ययोः शरीरपर्याप्तेरूर्ध्वम्, तदितरस्तु मिश्रः** અહી એ મત છે કર્મગ્રંથકાર સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તાને ઔદારિક કાયયોગ માને છે કારણકે, ઈન્દ્રિય, શ્વાસોશ્વાસ, ભાષા અને મનઃ પર્યાપ્તિ સમ્પૂર્ણ ન થાય ત્યા સુધી શરીર અધુરૂ ગણાય છે અને કાર્મણ શરીરનો પણ વ્યાપાર ચાલુ હોય છે તેથી ઔદારિકમિશ્ર પણ યુક્તિયુક્ત જણાય છે જ્યારે સિદ્ધાન્તકાર શરીરપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થાય એટલે શરીરની નિષ્પત્તિ માની ઔદારિક કાયયોગ માને છે

આ રીતે સંજ્ઞિ-અપર્યાપ્તા દેવ અને નારકોને પણ મતાન્તર માનવા જોઇએ તે અહી કેમ નથી માન્યો ? તો ઉપલક્ષણથી એમને પણ એજ પ્રમાણે સમજી લેવુ અથવા અહી અપર્યાપ્તા તે અન્તર્મુહૂર્તના આયુષ્યવાળા લબ્ધિ અપર્યાપ્તા સમજવા તે તો તિર્યંચ અને મનુષ્ય એ બેજ હોય છે દેવ અને નારકોનુ જઘન્ય આયુષ પણ દશહજાર

વર્જનુ હોય છે તેથી અહી તેઓની વિવક્ષા કરી નથી અને લબ્ધિ અપર્યાપ્તા જીવો ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કર્યા પછી જ મરે છે. તે પહેલા નહી તેથી અહી એકલા લબ્ધિ અપર્યાપ્તાની વિવક્ષા લઈએ તો પણ કોઈ જાતનો દોષ નથી અને દેવ-નારકો સબન્ધિ પ્રશ્નને અવકાશ નથી આ પ્રમાણે શીલાકાચાર્ય આદિનો મતાન્તર સમજવો. જ્યારે જીવવિજયજી મહારાજે આગમિક મત ખરો હોય તેમ જણાવેલ છે તત્ત્વ બહુશ્રુત જાણે.

ગાથા ૫

"जुगव दो नत्थि उवओगा" इति वचनात एक સાથે બે ઉપયોગ ન હોય એ પ્રમાણે આગમવચન હોવાથી આગમમા પણ કહ્યુ છે કે "समए दो णुवओगा" એક સમયમા બે ઉપયોગ નથી. ભદ્રબાહુસ્વામિએ આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં કહ્યુ છે કે –

नाणम्मि दंसणम्मि य एत्तो एगयरम्मि उवउत्ता ।
सव्वस्स केवलिस्सा, जुगवं दो नत्थि उवओगा ॥

જ્ઞાન અને દર્શન એ બેમા એક જ ઉપયોગ હોય સર્વ જીવોને અને કેવલિને એકી સાથે બે ઉપયોગ હોતા નથી

અહી છદ્મસ્થોને એકી સાથે બે ઉપયોગ ન હોય એ વાત સર્વ સમ્મત છે પણ કેવલિની બાબતમા ત્રણ જુદી જુદી વિવક્ષાઓ છે તે આ પ્રમાણે–

(૧) ભદ્રબાહુસ્વામિ, જિનભદ્રગણી ક્ષમાશ્રમણ આદિ સિદ્ધાન્ત પક્ષ ક્રમભાવી એટલે સમયાન્તર ઉપયોગ માને છે

(૨) શ્રી મલ્લવાદીસૂરિજી સહભાવી એટલે એક સમયમા બન્ને ઉપયોગ માને છે

(૩) શ્રી સિદ્ધસેનદીવાકરસૂરિજી એક જ જ્ઞાનોપયોગ માને છે એટલે બન્ને ઉપયોગોનો ભેદ માનતા નથી

આ સંબંધમા ત્રણે પક્ષોની ઘણી દલીલો છે અને ન્યાયાચાર્ય ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીએ ત્રણેનો શુદ્ધ ઋજુસૂત્ર, વ્યવહાર અને સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ સમન્વય કરી આપેલ છે

ગાથા ૬

પ્રશ્ન –અહી એકેન્દ્રિયને મતિ–અજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાન માનેલ છે તેમા સ્પર્શેન્દ્રિય મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય તે મતિ-ઉપયોગ એકેન્દ્રિયમા હોય તે બરાબર છે. પણ ભાષાલબ્ધિ અને શ્રવણલબ્ધિ ન હોવાથી એમા શ્રુત ઉપયોગ કેમ માની શકાય ? કારણ કે શાસ્ત્રમા ભાષા તથા શ્રવણ લબ્ધિવાળાનેજ શ્રુતજ્ઞાન માનેલ છે

भावसुयं भासासोयलद्धिणो जुज्जए न इयरस्स ।
भासाभिमुहस्स सुयं, सोऊण व जं हविज्जाहि ॥

(વિશેષ૦ ૧૦૨)

"બોલવાની અને સાભળવાની શક્તિવાળાઓને ભાવશ્રુત હોય છે બીજાને નહી કારણ કે શ્રુતજ્ઞાન એને જ કહે છે કે જે બોલવાની ઇચ્છાવાળા અથવા વચન સાભળવાવાળાને હોય"

સમાધાન–શાસ્ત્રમા એકેન્દ્રિયાદિને આહારાદિ સંજ્ઞાઓ માનેલ છે સંજ્ઞા અભિલાષરૂપ છે પૂજ્યપાદ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજીએ આવશ્યકની મૂળ ટીકામાં કહ્યુ છે કે–

"आहारसंज्ञा आहाराभिलाषः क्षुद्वेदनीयोदयप्रभवः खल्वात्मपरिणामविशेषः इति" ।

"આહારસંજ્ઞા એટલે આહારનો અભિલાષ, ક્ષુધાવેદનીય કર્મનાં ઉદયથી ઉત્પન્ન થવાવાળો આત્માનો પરિણામ વિશેષ" આ અભિલાષ મને અમુક વસ્તુ મળે તો સારૂ, એ પ્રમાણે શબ્દ અને અર્થનાં વિકલ્પપૂર્વક હોય છે વિકલ્પસહિત ઉત્પન્ન થતો અધ્યવસાય તેજ

શ્રુતજ્ઞાન. પૂજ્યપાદ જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ વિશેષાવશ્યકની ૧૦૦ મી ગાથામા આ પ્રમાણે શ્રુતનુ લક્ષણ કહેલ છે

"इ दियमणोनिमित्तं जं विन्नाणं सुयाणुसारेणं ।
निययत्थुत्तिसमत्थं तं भावसुयं मई सेसं ॥"

ઇન્દ્રિય અને મનના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થવાવાલુ જ્ઞાન, કે જે નિયત અર્થને કહેવામાં સમર્થ અને શ્રુતાનુસારી છે, તે ભાવશ્રુત છે તે સીવાયનુ બીજું મતિજ્ઞાન છે" એકેન્દ્રિયને સ્પર્શ ઇન્દ્રિય સીવાય બીજી દ્રવ્યઇન્દ્રિયો નથી, તો પણ વૃક્ષાદિમા બકુલાદિને પાચે ભાવેન્દ્રિયનુ જ્ઞાન છે. અને તે શાસ્ત્રસમ્મત છે એ જ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયમા ભાષાલબ્ધિ અને શ્રુતલબ્ધિ ન હોવા છતા પણ ભાવ શ્રુતજ્ઞાન હોય છે. તેઓમા કઇક સૂક્ષ્મ પણ શ્રુતજ્ઞાન હોય છે નહિતર આહારાદિસંજ્ઞા ઘટી શકશે નહી. વિશેષાવશ્યકની ૧૦૩ મી ગાથામા કહ્યુ છે કે—

"जह सुहुम भाविंदियनाणं दव्विंदियाण विरहे वि ।
दव्वसुयाभावम्मि वि, भावसुयं पत्थिवाईणं ॥"

જેવી રીતે દ્રવ્યઇન્દ્રિયના વિરહમા પણ સૂક્ષ્મ ભાવેન્દ્રિયનુ જ્ઞાન હોય છે તેમ પૃથ્વિકાય વગેરેમા દ્રવ્યશ્રુતના અભાવમા પણ સૂક્ષ્મ ભાવ-શ્રુત હોય છે આ ઉપરથી એટલુ સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે કે, ભાષા અને શ્રુતલબ્ધિવાળાને દ્રવ્ય અને ભાવ બન્ને પ્રકારનુ શ્રુત હોય છે ત્યારે તે લબ્ધિઓ રહિત એકેન્દ્રિયોને એકલુ સૂક્ષ્મ ભાવશ્રુત હોય છે

ગાથા ૭.

"લેસ્યા એટલે શુ ?"

લેશ્યાની વ્યાખ્યા ટબામા આપી છે. તે લેસ્યા બે પ્રકારે છે (૧) દ્રવ્ય લેશ્યા (૨) ભાવ લેસ્યા. તેમા દ્રવ્ય લેસ્યા પુદ્ગલવિશેષાત્મક છે તે સંબન્ધિ જુદી જુદી ત્રણ વિવક્ષાઓ છે (૧) કર્મવર્ગણાની

બનેલી (૨) બધાતા કર્મના પ્રવાહરૂપ કષાય અન્તર્ગત દ્રવ્યરૂપ (૩) યોગ પરિણામરૂપ

(૧) લેશ્યા કાર્મણ વર્ગણાની બનેલી છે તો પણ તે આઠ-કર્મથી જુદી છે, જેમકે કાર્મણ શરીર આ વસ્તુ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની ટીકામા આપેલ છે (ઉ૦ અ૦ ૩૪ ટીકા પૃ ૬૫૦)

(૨) આ મત પ્રમાણે લેશ્યા બધ્યમાન કર્મ-પ્રવાહરૂપ છે અને તેથી ચૌદમા ગુણઠાણે કર્મોદય વર્તે છે, પણ તેનો બધ્યમાન પ્રવાહ ન હોવાથી ત્યા લેશ્યાનો અભાવ છે આ અર્થ વાદિવેતાલ શાન્તિ-સૂરીશ્વરજીનો છે અને તે પણ ઉત્તરાધ્યયનની ટીકામા છે

(૩) આ મત હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી વગેરેનો છે અને મલયગિરિજીએ પન્નવણાની ટીકામા બતાવેલ છે આ મત પ્રમાણે દ્રવ્ય-લેશ્યાને યોગવર્ગણા-અન્તર્ગત સ્વતન્ત્ર દ્રવ્ય માને છે એમનુ માનવુ એવુ છે કે, જ્યા સુધી યોગ છે ત્યા સુધી લેશ્યાએ છે ચૌદમા ગુણસ્થાનકે યોગનો અભાવ હોવાથી લેશ્યાનો પણ અભાવ છે.

ભાવલેશ્યા આત્માનો પરિણામવિશેષ છે જે કષાયજન્ય સક્લેશ અને યોગ એ બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મન્દ, મન્દતર, મન્દતમ વગેરે અનેક ભેદો પડતા હોવાથી ભાવલેશ્યા અસખ્ય પ્રકારની છે આ છ ભેદો સમજાવવા માટે શાસ્ત્રમા જમ્બુફળ ખાનાર તથા લુટારૂઓનુ દૃષ્ટાત આપેલ છે, જે પ્રસિદ્ધ છે જેની સગ્રહ ગાથા ટબામા આપેલ છે આ પ્રમાણે લેશ્યાનુ ટુક સ્વરૂપ છે વિશેષ સ્વરૂપ આગમગ્રથોમા ખૂબ વિસ્તારપૂર્વક આપેલ છે લોક પ્રકાશમા પણ તેનુ વર્ણન કરેલ છે.

ગાથા ૮ મી

"છ માસ લગે ..ત્રીજે ભાગે અધિક" કોઈ પૂર્વ ક્રોડ વર્ષનાં આયુષ્યવાળો જીવ પોતાના ચાલુ આયુષ્યના બે ભાગ ગયા પછી અનુત્તર વિમાનનું ૩૩ સાગરોપમનુ અયુષ્ય બાધે મરીને ત્યા

ઉત્પન્ન થાય દેવલોકમા પોતાના આયુષ્યનાં ૭ માસ બાકી રહે ત્યારે નવુ આયુષ્ય બધાય છે તે અપેક્ષાએ આટલો કાળ સમજવો

દેશે ઉણી પૂર્વ ક્રોડી લગે :-જે જીવ ગર્ભાવાસમા સાત મહિના રહીને જન્મેલ હોય અને આઠ વરસની ઉમરે સયમ ગ્રહણ કરે ત્યારપછી તુરતજ ક્ષપકશ્રેણી માડી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તે જીવની અપેક્ષાએ આટલો કાળ જાણવો એટલે નવ વરસે ઉણી પૂર્વ ક્રોડી વર્ષ

ગાથા ૧૦

ગતિમાર્ગણા -ગતિનામ કર્મના ઉદયથી નરકત્વાદિ પર્યાયરૂપ જે પરિણતિ તે ગતિ ચાર પ્રકારે છે

દેવગતિ -સારી રીતે શોભે તે દેવ અથવા નમસ્કાર કરનાર લોકોના મનોવાછિત પૂર્ણ કરે તે દેવ અથવા દિવ્યઆભૂષણો અને પોતાના શરીરની સહજ કાન્તિવડે શોભે તે દેવ. દેવમા જવુ તે દેવગતિ

તિર્યંચગતિ -જેઓ તિરછુંગમન કરે તે તિર્યંચ અને તિર્યંચમા ગમન તે તિર્યંચગતિ.

મનુષ્ય ગતિ -વિવેકનો આશ્રય કરીને જે ધર્મનુ પાલન કરે તે મનુષ્ય તેને વિષે ગતિ તે મનુષ્યગતિ.

નરકગતિ :-તિર્યંચો અને મનુષ્યોને પાપનું ફળ જેમા ભોગવાય તે નરક તેમા ગતિ તે નરક ગતિ,

ઇદ્રિયનો અર્થ વિવેચનપૂર્વક દડક તથા નવતત્ત્વ પ્રકરણમા આપેલ છે છ કાયનો અર્થ જીવવિચારમા વિસ્તારપૂર્વક આપેલ છે

યોગ શબ્દનો અર્થ અને ત્રણ યોગોનુ વર્ણન ભેદ-પ્રભેદ સહિત દડક પ્રકરણમા આપેલ છે.

ગાથા ૧૧

વેદ એટલે અભિલાષ ત્યા પુરૂષને સ્ત્રીની અભિલાષા તે

પુરુષવેદ. સ્ત્રીને પુરુષની અભિલાષા તે **સ્ત્રીવેદ** સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને તરફનો અભિલાષ તે **નપુંસકવેદ.**

જ્ઞાનનુ સ્વરૂપ પ્રથમ કર્મગ્રંથમા વિસ્તારપૂર્વક આપેલ છે

જ્ઞાન અને અજ્ઞાનમાં તફાવત -સમ્યગ્દષ્ટિનુ જે જ્ઞાન તે જ્ઞાન કહેવાય છે કારણ કે તે દરેક વસ્તુને અનેકાન્તદૃષ્ટિથી જોવે છે અને વળી તે જ્ઞાન હેય-ઉપાદેયની સમજણવાળુ હોય છે જ્યારે મિથ્યાદૃષ્ટિનુ જ્ઞાન તે અજ્ઞાન છે કારણ કે તે દરેક વસ્તુને એકાન્તદષ્ટિથી જોવે છે અને માને છે તથા તેના જ્ઞાનમા હેય-ઉપાદેયનો વિવેક હોતો નથી પહેલા ત્રણ જ્ઞાન જ અજ્ઞાનરૂપ હોય છે. છેલ્લા બે સમ્યક્ત્વની હાજરીમાજ ઉત્પન્ન થતા હોવાથી અજ્ઞાનરૂપ નથી

ગાથા ૧૨

સંયમ -સાવદ્યયોગથી સાચી રીતે અટકવુ તે સયમ અથવા પાપવ્યાપારરૂપ આરંભ-સમારંભાથી આત્મા જેના વડે નિયમમા-આવે કાબુમા આવે તે સયમ અથવા પાચ મહાવ્રતો તે યમ કહેવાય છે તે યમોનુ પાલન જેમા હોય તે સયમ આ સયમ સાત પ્રકારે છે

સામાયિક :-જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રનો લાભ જ્યા હોય તે સામાયિક અથવા ટબામા કહેલા અર્થ પ્રમાણે સામાયિક અથવા ક્ષણે ક્ષણે જેમા અપૂર્વ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રના વિકાસથી ભવભ્રમણ અટકવારૂપ લાભ થતો હોય તે સામાયિક અથવા મૂલગુણના આધારભૂત સર્વ સાવદ્યની વિરતિરૂપ જે ચારિત્ર તે સામાયિક જો કે સર્વ પ્રકારના ચારિત્ર સામાયિક ચારિત્ર જ છે, તો પણ વિશુદ્ધિની અપેક્ષાએ તેના જુદા જુદા પ્રકારો બતાવેલ છે.

સ્થિતકલ્પી :—આચેલક્ય, ઔદ્દેશિક, શય્યાતરપિંડ, રાજપિંડ, કૃતિકર્મ, વ્રત, જ્યેષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ, માસ અને પર્યુષણા આ દશ કલ્પોમા જે સ્થિત છે. તે સ્થિતકલ્પી

અસ્થિત કલ્પી :—શય્યાતરપિંડ, વ્રત, જ્યેષ્ઠ અને કૃતિકર્મ

આગમ —નવુ ન ભણે પ્રથમનુ ભણેલુ સભારે.

વેદ :—નપુસકવેદી અથવા પુરુષવેદી સ્ત્રીવેદીને આ કલ્પનો નિષેધ છે

કલ્પ —સ્થિતકલ્પજ હોય

લિંગ :—દ્રવ્યલિગ (મુનિવેષ) અને ભાવલિગ બન્ને હોય.

લેશ્યા —કલ્પ અગીકાર કરતી વખતે ૩ શુભ લેશ્યા ત્યારબાદ ૭ એ લેશ્યા તો પણ અશુદ્ધ લેશ્યાઓ અતિસકિલષ્ટ ન હોય

ધ્યાન :—અગીકાર કરતી વખતે ધર્મધ્યાન. ત્યારપછી આર્ત્ત-રૌદ્ર અને ધર્મ એ ત્રણે ધ્યાન સભવો શકે અશુભ યોગની ઉત્કૃષ્ટ દશામા આર્ત્ત-રૌદ્રપણું આવે પણ તે નિરનુ-બન્ધ હોય

ગણ :—જઘન્યથી ત્રણ ગણ ઉત્કૃષ્ટથી શત સખ્યાવાલા ગણ અગીકાર કાલે સર્વ ક્ષેત્રમા મલીને હોય અગીકાર કર્યા બાદ જઘન્ય અથવા ઉત્કૃષ્ટ સમકાલે વર્તતા સેકડો ગણ હોય. તેમા અગીકારકાલે પુરુષ સખ્યા જઘન્ય ૨૭ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૦૦ હોય ત્યારબાદ જઘન્યથી સેકડો અને ઉત્કૃષ્ટથી હજારો હોય પ્રવેશ કરનાર તથા નિકલનાર બન્ને સમકાલે જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી પૃથક્ત્વ પ્રમાણ હોય.

અભિગ્રહ :—આ કલ્પ અભિગ્રહરૂપ હોવાથી ચાર પ્રકારમાંથી એકપણ અભિગ્રહ ન હોય

પ્રવ્રજ્યા —કોઈને દીક્ષા ન આપે. ઉપદેશ આપે

મુંડાપન :—આ મુનિ કોઈને મુડે નહી (પ્રવ્રજ્યા પછી તુરતજ મુંડન હોય એવો નિયમ નથી. કારણ કે અયોગ્યને દીક્ષા-દીધી હોય તો પાછળથી માલુમ પડતાં મુડન ન કરે. માટે મુડાપન--દ્વાર જુદું કહ્યુ છે)

પંચસંગ્રહ દ્વાર પહેલાની ૨૭ મી ગાથામાં વિભંગજ્ઞાને સંજ્ઞિ પર્યાપ્તાનો એક જ જીવભેદ હોય એમ કહ્યું છે તે અસંજ્ઞિમાંથી આવેલ દેવતા નારકીને અપર્યાપ્ત અવસ્થાએ વિભંગજ્ઞાન ન હોય તે અપેક્ષાએ જાણવું. આથી બીજી અપેક્ષાએ વિભંગજ્ઞાનમાં બે જીવ ભેદ પણ ઘટે જ છે કારણ કે જે સંજ્ઞિ જીવ મરીને દેવ અને નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પણ વિભંગજ્ઞાન હોય છે કેટલાક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો ત્રણ જ્ઞાન સહિત સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયમાં ઉપજે છે, માટે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શનને વિશે સંજ્ઞિ અપર્યાપ્તાનો ભેદ ગણ્યો છે. બદ્ધાયુ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ–સહિત સંજ્ઞિ-પંચેન્દ્રિયમાં અવતરે તે અપેક્ષાએ સંજ્ઞિ અપર્યાપ્તો જીવભેદ લીધો છે. ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વનું કારણ એ છે કે, ભાવી તીર્થંકર વગેરે જીવો દેવગતિથી ચ્યવીને મનુષ્યજન્મ ગ્રહણ કરે છે. ત્યારે તે ક્ષાયોપશમિક સમ્યકત્વ સહિત હોય છે.

"ઈહાં ઘણું વિચારવા યોગ્ય છે" –આ આખી ચર્ચા ઉપશમ સમ્યક્ત્વે બે જીવભેદ માનવાના મતાન્તરની અપેક્ષાએ છે. તે આ પ્રમાણે–ઉપશમ સમ્યક્ત્વે સંજ્ઞિ અપર્યાપ્તો જીવ ભેદ કેમ હોય ? કારણ કે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તેવા પ્રકારની શુદ્ધિનો અભાવ હોવાથી નવું સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થતુ નથી. હવે જો પરભવનુ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ માનતા હો તો તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ત્રણ કરણ કરીને જે જીવ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે છે તે મરતો પણ નથી અને આયુ પણ બાંધતો નથી. આગમમાં કહ્યું છે કે –

अणबंधोदयमाउगबंधं कालं च सासणो कुणई ।
उवसमसम्मदिट्ठी, चउण्हमिक्कं पि नो कुणई ॥

સાસ્વાદન સમ્યગ્દષ્ટિ અનંતાનુબન્ધિનો બંધ, અનંતાનુબંધીનો ઉદય, આયુષ્યનો બંધ અને કાલ આ ચાર વસ્તુઓ કરે છે ઉપશમ સમ્ય-

ગ્દષ્ટિ ચારમાથી એક પણ વસ્તુને કરતો નથી મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ત્રણ કરણ વડે પ્રાપ્ત કરેલ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ માટે આ વાત કહેલી છે

હવે જો તમે એમ કહેતા હો કે ઉપશમશ્રેણીએથી મરીને અનુત્તર વિમાનમા ઉત્પન્ન થાય તેને અપર્યાપ્ત અવસ્થાએ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ હોય છે તો તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે તેને દેવગતિમા ઉત્પન્ન થવાના પ્રથમ સમયે જ સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુદ્ગલોનો ઉદય થતો હોવાથી ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ હોય છે પણ ઔપશમિક હોય નહી શતકની બૃહત્ ચૂર્ણિમા કહ્યુ છે કે—

जो उवसमसम्मद्दिट्ठी उवसमसेढीए कालं करेइ सो पढमसमए चेव सम्मत्तपुंजं उदयावलियाए छोढूण सम्मत्तपुग्गले वेएइ, तेण न उवसमसम्मद्दिट्ठी अपज्जगो लब्भई.

વળી કેટલાક આચાર્યો ટબામા આપેલી ગાથા પ્રમાણે કહે છે કે, ઉપશમશ્રેણીએ ચઢેલા ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણાને પ્રાપ્ત થયેલા જે જીવો મરણ પામે છે તે લવસત્તમ દેવો (સાત લવ આયુષ્ય વધારે હત તો મુક્તિ મેળવત એટલું આયુષ્ય ઓછુ હોવાથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમા ઉત્પન્ન થયેલા દેવો) સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ સહિત હોય છે. આ દરેક અપેક્ષાએ એક સંજ્ઞિપર્યાપ્તો જીવભેદજ ઉપશમ સમ્યક્ત્વે હોઈ શકે પરંતુ કેટલાક આચાર્યો શ્રેણિથી ભવ ક્ષયે મરીને અનુત્તર વિમાનમા ઉત્પન્ન થયેલાને અપર્યાપ્ત અવસ્થામા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ માને છે. સપ્તતિકાની ચૂર્ણીમા કહ્યુ છે કે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં દેવો ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વવાળા હોય છે પચસગ્રહમા પણ માર્ગણાસ્થાનમા જીવસ્થાનના વિચાર વખતે "उवसमसम्मम्मि-द्दो सन्नी" એ પ્રમાણે સંજ્ઞિદ્વિક ગ્રહણ કરેલ છે. આખી ચર્ચાનો સાર એ છે કે.-(૧) નવું ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાર

જીવ મરતો નથી એ દરેકને સંમત વસ્તુ છે ઉપશમશ્રેણીએ ચઢેલ જીવ ઉપશાન્તમોહ ગુણઠાણે કાલ કરે તો સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં કેટલાક (૧) અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વનો ઉદય માને છે. (૧) કેટલાક ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ માને છે. જ્યારે (૩) કેટલાક અપર્યાપ્ત અવસ્થામા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ માને છે આ ત્રણ મતમાથી ગ્રથકારે પંચસંગ્રહ અને સપ્તતિકાની ચૂર્ણીનો મત ગ્રહણ કર્યો છે તત્ત્વ કેવલિ અથવા તો બહુશ્રુત જાણે એમ સ્વોપજ્ઞ ટીકામા કહેલ છે.

ગાથા ૧૫ "અસંજ્ઞિ મનુષ્યો.–" ગર્ભજ મનુષ્યોનાં સર્વ અશુચિ પદાર્થોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે અગુલના અસખ્યાતમા ભાગનાં શરીરવાળા, અસજ્ઞિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની, સર્વ પર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્ત અને અંતર્મુહૂર્તનાં આયુષ્યવાળા હોય છે

"તેજોલેસ્યાવંત દેવતા"—ઈશાન દેવલોક સુધીનાં દેવો, લબ્ધિ પર્યાપ્તા બાદર પૃથિવીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓને તેજોલેશ્યા હોય છે કારણ કે બૃહત્સંગ્રહણીમાં કહ્યુ છે કે ભવનપતિ અને વ્યતર દેવો કૃષ્ણ-નીલ-કાપોત અને તેજો લેશ્યાવંત હોય છે જ્યોતિષી, સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકના દેવો તેજોલેસ્યાવંત છે. શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે.–जल्लेसे मरइ तल्लेसे उववज्जइ જે લેશ્યામાં મરે છે તે જ લેસ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે એટલે બાદર અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં કેટલોક કાળ તેજોલેશ્યા હોય છે.

ગાથા. ૧૬.

"એ અઢાર બોલને વિશે સર્વ જીવ ભેદ હોય" આ અઢાર માર્ગણામાં અચક્ષુદર્શન છે. એટલે તેમાં પણ ચૌદે જીવભેદ હોય, અહીં એક પ્રશ્ન થાય છે કે અચક્ષુદર્શનમા સાત અપર્યાપ્ત જીવસ્થાનો માન્યા છે તે કેવી રીતે ? ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયા પછી અને સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ હજુ સમ્પૂર્ણ ન થઈ હોય તેવી અપર્યાપ્ત અવસ્થાની

અપેક્ષા રાખીને કે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયા પહેલાં પણ અચક્ષુદર્શન હોય ? તો પહેલી અપેક્ષાએ તો બરોબર ચૌદ જીવભેદ ઘટી શકે છે. પણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયા પહેલાં પણ અચક્ષુદર્શન હોય એમ જયસોમસૂરિજીનાં ટબામા કહેલ છે. અને ત્યા સિદ્ધાન્ત અનુસાર જણાવેલ છે કે વિગ્રહગતિ અને કાર્મણ યોગમા અવધિદર્શન રહિત જીવોને અચક્ષુદર્શન હોય છે. તો અહીં એક પ્રશ્ન થાય છે કે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પહેલા દ્રવ્યઇન્દ્રિય હોતી નથી તો એ અવસ્થામા અચક્ષુર્દર્શન કેવી રીતે હોય ? આ પ્રશ્નનો જવાબ બે રીતે આપી શકાય છે.

(૧) દ્રવ્યેન્દ્રિય હોવા છતા દ્રવ્ય અને ભાવ એમ ઉભય ઇન્દ્રિય જન્ય ઉપયોગ અથવા દ્રવ્યેન્દ્રિયનાં અભાવમાં કેવલ ભાવેન્દ્રિયજન્ય ઉપયોગ આ અપેક્ષાએ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયા પહેલા પણ બીજા પ્રકારનો ઉપયોગ હોય છે (૨) અચક્ષુદર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમરૂપ અચક્ષુદર્શન ઇન્દ્રિય-પર્યાપ્તિ પૂરી થયા પહેલા હોય છે. તે શકિતરૂપે હોય છે પણ ઉપયોગરૂપે નહી, કારણ કે પ્રાચીન ચતુર્થ કર્મગ્રથની ૪૬ મી ગાથાની ટીકામા કહ્યુ છે કે —

त्रयाणामप्यचक्षुर्दर्शनं तस्यानाहारकावस्थायामपि लब्धि-माश्रित्याभ्युपगमात्.

પ્રશ્ન :—ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પહેલાં જેમ શકિતરૂપે અચક્ષુર્દર્શન માન્યું તેમ ચક્ષુદર્શન કેમ માનતા નથી ?

જવાબ:—ચક્ષુદર્શન આખરૂપી વિશેષ ઇન્દ્રિય-જન્ય-દર્શન છે આવુ દર્શન ત્યારેજ માની શકાય કે જ્યારે દ્રવ્ય નેત્ર હોય. માટેજ ચક્ષુર્દર્શન ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ પૂરી થયા પછીજ માનેલ છે જ્યારે અચક્ષુદર્શન એ કોઈ એક ઇન્દ્રિયજન્ય દર્શન નથી, પણ ચક્ષુ સીવાયની કોઈ પણ ઇન્દ્રિયજન્ય ઉપયોગ છે. માટે તે [illegible] વા [illegible]

અને ભાવેન્દ્રિય એમ બન્નેરૂપે અથવા ભાવેન્દ્રિયરૂપે હોય છે. માટે અચક્ષુદર્શનને ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પહેલાં અને પછી પણ માનેલ છે

ગાથા ૧૭

"ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત પુરી થયે થકે" અહીં ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિના બે જુદા જુદા અર્થોની વિવક્ષા છે.

(૧) જીવ જે શકિતવડે ધાતુરૂપ પરિણમેલા આહારને ઇન્દ્રિયરૂપપણે પરિણમાવે તે તે શકિત ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ–અથવા પાચ ઇન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલો ગ્રહણ કરી અનાભોગ વીર્યવડે તે પુદ્ગલોને ઈન્દ્રિયરૂપે બનાવવાની જે શકિત તે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ. આ વ્યાખ્યા અનુસાર સ્વયોગ્ય સમ્પૂર્ણ પર્યાપ્તિઓ પુરી થયા બાદજ ઇન્દ્રિય–જન્ય–ઉપયોગ પ્રવર્તે છે અપર્યાપ્ત અવસ્થામા ચઉરિન્દ્રિયાદિને ચક્ષુ હોવા છતા તેનો ઉપયોગ હોતો નથી એ અપેક્ષાએ ત્રણ જીવભેદ આ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર અનુસાર છે

(૨) આત્મા જે શકિતવડે ધાતુરૂપે પરિણમાવેલા આહારમાંથી ઇન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલો ગ્રહણ કરી ઇન્દ્રિયરૂપે પરિણમાવી સ્વવિષય જાણવામાં સમર્થ થાય તે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ કહેવાય આ વ્યાખ્યા અનુસાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછી ઇન્દ્રિયજન્ય ઉપયોગ પ્રવર્તે છે એટલે તે અપેક્ષાએ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ ન કરી હોય અને ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરી હોય તેવા જીવને ચક્ષુદર્શન હોય છે એટલે તે અપેક્ષાએ ૭ જીવભેદ આ વ્યાખ્યા બૃહત્સગ્રહણી અને પચ-સગ્રહ વૃત્તિની છે ત્યા કહ્યું છે કે—

करणापर्याप्तेषु चतुरिन्द्रियादिष्विन्द्रियपर्याप्तौ सत्यां चक्षुर्दर्शनमपि प्राप्यते "।

કરણ અપર્યાપ્તા એવા ચઉરિન્દ્રિય વગેરેમા ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયે છતે ચક્ષુદર્શન હોય છે.

ગાથા ૨૦

"પછી તો બહુશ્રુત કહે તે ખરૂ" અહી ત્રણ અજ્ઞાનને વિષે બે અથવા ત્રણ ગુણઠાણા માનવા તે બાબતના મતાતરનુ દિગ્દર્શન કરેલ છે કર્મગ્રથકારો સાસ્વાદને અજ્ઞાનજ માને છે પહેલા ગુણઠાણે મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય હોવાથી અજ્ઞાનજ હોય હવે બાકી રહ્યુ મિશ્ર ત્યા મોહનીયનો ઉદય વર્તતો હોય છે હવે જો કે ત્યા યથાસ્થિત તત્ત્વનો બોધ ન હોવાથી કેટલાક આચાર્યો અજ્ઞાનરૂપે માને છે. કારણ કે પચસગ્રહમા કહ્યુ છે કે–'मिस्सम्मी वामिस्सा" મિશ્રે જ્ઞાનથી વ્યામિશ્ર અજ્ઞાનોજ હોય છે. શુદ્ધ જ્ઞાન હોતા નથી, માટે અજ્ઞાનજ છે અહી શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની અપેક્ષાએજ જ્ઞાન માનેલ છે જો અશુદ્ધ સમ્યક્ત્વવાળાને જ્ઞાન માનીએ તો સાસ્વાદને પણ જ્ઞાન માનવુ પડે જે કર્મગ્રથકારને ઇષ્ટ નથી કારણ કે આજ કર્મગ્રથમા સાસ્વાદને અજ્ઞાન હોય એમ કહેલ છે એ અપેક્ષાએ ત્રણ ગુણઠાણા હોય જ્યારે કેટલાક આચાર્યો મિશ્ર મોહનીયના પુદ્ગલોમા મિથ્યાત્વ મોહનીયના પુદ્ગલો અધિક હોય તો અજ્ઞાન વધારે અને જ્ઞાન થોડુ તથા સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુદ્ગલો અધિક હોય તો જ્ઞાન વધારે અને અજ્ઞાન થોડુ એમ માને છે અને બન્ને રીતે જ્ઞાનનો લેશ મિશ્ર ગુણઠાણે માને છે તેથી તે અપેક્ષાએ અજ્ઞાનત્રિકે પ્રથમના બેજ ગુણઠાણા હોય (આ વાત જિનવલ્લભીય ષડશીતિકા ટીકામા આપેલ છે) આ રીતે બે અથવા ત્રણ ગુણઠાણા કર્મગ્રથકારોનાં અભિપ્રાય પ્રમાણે હોય છે સિદ્ધાન્તમા તો સાસ્વાદને જ્ઞાન માનેલ છે એટલે અજ્ઞાનત્રિકે એક મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકજ જણાવેલ છે તત્ત્વ કેવલિ અથવા વિશિષ્ઠશ્રુતના જાણકારો જાણે

ગાથા ૨૧

"પરિહારવિશુદ્ધિએ" ૬–૭ બે ગુણસ્થાનક હોવાનુ કારણ એ છે કે આ ચારિત્રવાળા બેમાથી એક પણ શ્રેણી માંડતા નથી એટલે આગળનાં ગુણસ્થાનકો ન હોય.

હોય, અને આહારકદ્વિક સમ્પૂર્ણ ચૌદપૂર્વીને હોય તેથી આહારકદ્વિક ન હોય વળી અત્યંતવિશુદ્ધિએ અપ્રમત્તપણે ચારિત્રને તેઓ પાળનાર હોવાથી વૈક્રિયનો આરંભ કરે નહીં તેથી વૈક્રિયદ્વિક પણ ન હોય સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રવાળા અત્યંત વિશુદ્ધિવડે કલ્લોલ વગરના સમુદ્રની જેમ સ્થિરતાવાળા હોવાથી વૈક્રિયનો કે આહારનો આરંભ કરે નહી તેથી તેને પણ આહારકદ્વિક અને વૈક્રિયદ્વિક ન હોય કાર્મણ અને ઔદારિક મિશ્ર એ અપર્યાપ્ત અવસ્થામા હોય છે તેથી આ બન્ને સંયમમા તેનો પણ અભાવ છે.

મિશ્રદૃષ્ટિને દશ યોગ હોય છે. ત્યા વૈક્રિય દેવ અને નારકોની અપેક્ષાએ મિશ્રદૃષ્ટિ જીવ કાલ કરતો નથી તેથી અપર્યાપ્ત અવસ્થાભાવી વૈક્રિયમિશ્ર યોગ ન હોય, શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે **न सम्ममिच्छो कुणइ कालं** અહિં એક પ્રશ્ન થાય છે કે સમ્યગ્ મિથ્યાદૃષ્ટિ તિર્યંચ અથવા મનુષ્ય ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરે તો તેને વૈક્રિયમિશ્ર કેમ ન હોય ? તત્રોત્તર–તેઓને વૈક્રિયના આરંભનો અસંભવ છે પૂર્વાચાર્યોએ કોઇપણ કારણથી આ પ્રમાણે વિવક્ષા કરેલ છે તથાવિધ સંપ્રદાયના અભાવથી અમે કારણ જાણતા નથી. એટલા માટે અમે પણ વૈક્રિય–મિશ્ર વિવક્ષ્યું નથી એ પ્રમાણે સ્વોપજ્ઞ ટીકામા કહેલ છે

ગાથા. ૩૨.

"એ પણ સંદેહ" આ વસ્તુ કર્મગ્રંથકારની અપેક્ષાએ જણાવેલ છે કારણ કે કર્મગ્રંથકાર પહેલા ત્રણ ગુણઠાણે અજ્ઞાન માને છે અને સિદ્ધાન્તકાર મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉદયનો અભાવ હોવાથી સાસ્વાદને અને મિશ્રે જ્ઞાન માને છે, જ્યારે કર્મગ્રંથકાર સમ્યક્ત્વનો અભાવ હોવાથી પહેલાં ત્રણ ગુણઠાણે અજ્ઞાન માને છે. જ્યારે પૂર્વાચાર્યોએ કોઈપણ કારણથી વિભંગજ્ઞાને અવધિદર્શનની વિવક્ષા કરી નથી. તે તથાવિધ સંપ્રદાયના અભાવથી અમે જાણતા નથી એમ સ્વોપજ્ઞ

હોય, અને આહારકદ્વિક સમ્પૂર્ણ ચૌદપૂર્વીને હોય તેથી આહારકદ્વિક ન હોય વળી અત્યંતવિશુદ્ધિએ અપ્રમત્તપણે ચારિત્રને તેઓ પાળનાર હોવાથી વૈક્રિયનો આરંભ કરે નહી તેથી વૈક્રિયદ્વિક પણ ન હોય સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રવાળા અત્યંત વિશુદ્ધિવડે કલ્લોલ વગરના સમુદ્રની જેમ સ્થિર તાવાળા હોવાથી વૈક્રિયનો કે આહારનો આરંભ કરે નહી તેથી તેને પણ આહારકદ્વિક અને વૈક્રિયદ્વિક ન હોય કાર્મણ અને ઔદારિક મિશ્ર એ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં હોય છે તેથી આ બન્ને સંયમમાં તેનો પણ અભાવ છે.

મિશ્રદષ્ટિને દશ યોગ હોય છે ત્યા વૈક્રિય દેવ અને નારકોની અપેક્ષાએ મિશ્રદષ્ટિ જીવ કાલ કરતો નથી તેથી અપર્યાપ્ત અવસ્થા ભાવી વૈક્રિયમિશ્ર યોગ ન હોય, શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે न सम्ममिच्छो कुणइ कालं અહિં એક પ્રશ્ન થાય છે કે સમ્યગ્ મિથ્યાદૃષ્ટિ તિર્યંચ અથવા મનુષ્ય ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરે તો તેને વૈક્રિયમિશ્ર કેમ ન હોય ? તત્રોત્તર–તેઓને વૈક્રિયના આરંભનો અસંભવ છે. પૂર્વાચાર્યોએ કોઇપણ કારણથી આ પ્રમાણે વિવક્ષા કરેલ છે. તથાવિધ સંપ્રદાયનાં અભાવથી અમે કારણ જાણતા નથી. એટલા માટે અમે પણ વૈક્રિય–મિશ્ર વિવક્ષ્યુ નથી. એ પ્રમાણે સ્વોપજ્ઞ ટીકામાં કહેલ છે

ગાથા. ૩૨.

"એ પણ સંદેહ" આ વસ્તુ કર્મગ્રંથકારની અપેક્ષાએ જણાવેલ છે કારણ કે કર્મગ્રંથકાર પહેલા ત્રણ ગુણઠાણે અજ્ઞાન માને છે અને સિદ્ધાન્તકાર મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉદયનો અભાવ હોવાથી સાસ્વાદને અને મિશ્રે જ્ઞાન માને છે, જ્યારે કર્મગ્રંથકાર સમ્યક્ત્વનો અભાવ હોવાથી પહેલા ત્રણ ગુણઠાણે અજ્ઞાન માને છે. જ્યારે પૂર્વાચાર્યોએ કોઈપણ કારણથી વિભંગજ્ઞાને અવધિદર્શનની વિવક્ષા કરી નથી તે -તથાવિધ સંપ્રદાયનાં અભાવથી અમે જાણતા નથી એમ સ્વોપજ્ઞ

સ્થાભાવી જીવસ્થાનોની ગણના છે એટલા માટે ત્યા પાચ અને અહીં આઠ જીવસ્થાનો ગણ્યા છે.

મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન એ બે ગુણસ્થાનક હોય. કાર્મણ, ઔદારિકમિશ્ર ઔદારિક અને અસત્યામૃષાવચનયોગ એ ચ્યાર યોગ હોય, અને મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુર્દર્શન એ ચ્યાર ઉપયોગ હોય. પહેલા ૨૨, ૨૮ અને ૩૧ મી ગાથામા તેર ગુણસ્થાનક, તેર યોગ અને બાર ઉપયોગ માનેલ છે. ત્યા વચનયોગ માર્ગણાએ સમકાલીન યોગોની વિવક્ષા છે એટલે અપર્યાપ્ત અવસ્થાભાવી કાર્મણ અને ઔદારિકમિશ્રની ગણના નથી અહી અસમ-કાલીન પણ ભાવીની અપેક્ષાએ ગણના કરી કાર્મણ-ઔદારિકમિશ્રની પણ વિવક્ષા કરેલ છે. એજ રીતે બેજ ગુણસ્થાનક અને ચ્યાર ઉપયોગ પણ ઘટી શકે છે.

હવે કાયયોગે મતાતર જણાવે છે. કાયયોગ વચનયોગ અને મનોયોગ રહિત સમજવો ત્યાં જીવભેદ ચ્યાર, ગુણઠાણા બે, યોગ પાંચ અને ઉપયોગ ત્રણ હોય

સૂક્ષ્મ અને બાદર એકેન્દ્રિય તે બન્ને પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એમ જીવભેદ ચ્યાર હોય. ગુણસ્થાનક પહેલુ અને બીજુ એ બે હોય ઔદારિકદ્વિક, વૈક્રિયદ્રિક અને કાર્મણ એ પાચ યોગો તથા મતિઅજ્ઞાન શ્રુતઅજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શન એ ત્રણ ઉપયોગ હોય પહેલા ૧૬, ૨૨, ૨૪ અને ૩૧ મી ગાથામા જીવસ્થાન ચૌદ, ગુણસ્થાન તેર, યોગ ૫દર અને ઉપયોગ બાર જણાવેલ છે ત્યા અન્ય યોગ સહચરિત કાયયોગની વિવક્ષા છે જ્યારે અહી અન્ય યોગ રહિત એકલા કાયયોગની વિવક્ષા છે. અને તે ફક્ત એકેન્દ્રિયમાજ હોય છે એટલે અહી કહ્યા પ્રમાણે યોગ-ઉપયોગાદિ ઘટી શકે છે.

આ પ્રમાણે અન્ય-આચાર્યો વિવક્ષા ભેદથી જે મતાતરો માને છે તે આ ગાથામા જણાવેલ છે

(૩) સિદ્ધાન્તમા એકેન્દ્રિયમાં સાસ્વાદન ગુણઠાણું માન્યું નથી. જ્યારે કર્મગ્રથકાર માને છે સિદ્ધાન્તમા વિશેષ સૂત્રથી એકેન્દ્રિયોને અજ્ઞાની કહ્યા છે જો એમ ન કહ્યું હોત તો બેઇન્દ્રિયોની માફક તેમને પણ જ્ઞાની માનવા પડત અને સાસ્વાદનભાવ માનવો પડત. તે સૂત્ર આ પ્રમાણે —

एगिंदिया णं भंते ! किं नाणी अन्नाणी ? गोयमा ! नो नाणी नियमा अन्नाणी.

હે ભગવાન ! એકેન્દ્રિયો જ્ઞાની કે અજ્ઞાની ? હે ગૌતમ ! જ્ઞાની નથી, નિયમથી અજ્ઞાની છે આ વિષયો શીવાય નીચેની બે બાબતોમા પણ મતાંતર પ્રવર્તે છે (૧) સિદ્ધાન્તી અવધિદર્શન એકથી બાર ગુણસ્થાનક સુધી માને છે. જ્યારે કર્મગ્રથકાર ચોથાથી બાર સુધી માને છે (૨) સિદ્ધાન્તમા ગ્રન્થિભેદ પછી ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ માન્યું છે, જ્યારે કર્મગ્રથકાર ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ માને છે

આ ગાથામાં પણ કર્મગ્રથકાર અને સિદ્ધાન્તકારની જે જુદી જુદી માન્યતાઓ છે તે બતાવેલ છે.

ગાથા. ૫૦.

ગુણસ્થાનકમાં લેશ્યા ઉપર

અહી ગુણસ્થાનક ઉપર લેશ્યા ઘટાવેલ છે જ્યારે આગળ લેશ્યા માર્ગણા ઉપર ગુણસ્થાનક ઘટાવેલ છે ગુણસ્થાનક ઉપર લેશ્યા ઘટાવતી વખતે પહેલા ૭ ગુણસ્થાનકમા ૭ લેશ્યા માનેલ છે જ્યારે લેશ્યા માર્ગણા ઉપર ગુણસ્થાનક ઘટાવતી વખતે પહેલા ચાર ગુણઠાણે ૭ લેશ્યાઓ માનેલ છે આ બને વસ્તુ અપેક્ષાકૃત છે. પહેલા મત અનુસાર પાચમુ અને ૭ડ્ડુ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરતી વખતે શુભ લેશ્યા હોય છે, પણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી અશુભ લેશ્યાઓ હોય છે એ અપેક્ષાએ પહેલા ૭ ગુણઠાણે ૭ લેશ્યાઓ. જ્યારે બીજા મત

બંધ કહેલ છે. કારણ કે મિથ્યાત્વ અને અવિરતિ હોય ત્યાં સુધી આ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે. અને તેના અભાવમા બંધનો પણ અભાવ છે

"એ ત્રણ હેતુએ બંધાય" આહારકદ્વિક અને તીર્થંકર નામકર્મ શીવાયની બાકીની ૬૫ પ્રકૃતિઓ મિથ્યાત્વથી સૂક્ષ્મસંપરાય લગી યથાયોગ્ય મિથ્યાત્વ-અવિરતિ અને કષાય વડે બંધાય છે માટે અહી આ ત્રણ હેતુઓની મુખ્યતા છે અને યોગની ગૌણતા છે અહી ત્રણ હેતુઓ સાથે આ ત્રેસઠ પ્રકૃતિઓનો અન્વય-વ્યતિરેક સંબંધ છે. આ ત્રણ હેતુઓ હોય ત્યા સુધી બંધાય છે. અને હેતુઓ ટળ્યા પછી આગળના ગુણઠાણે બંધાતી નથી આગળ એકલો યોગ છે યોગની સાથે આ પ્રકૃતિઓનો અન્વય-વ્યતિરેક સંબંધ નથી, માટે યોગનુ વર્જન કરેલ છે.

सम्मत्तगुणनिमित्तं" વગેરે આહારકદ્વિક અને જિનનામનાં વિશેષ બંધ હેતુ તરીકે અહી સમ્યક્ત્વને ગણેલ છે. કારણ કે સમ્યક્ત્વનાં અભાવમાં આ પ્રકૃતિઓ બંધાતી નથી એમ એનો વિશેષ હેતુ જણાવવા માટે આ ત્રણ પ્રકૃતિને જુદી ગણાવેલ છે બાકી પંચસંગ્રહમા તો सेसा उ कसाएहिं" એમ કહીને તીર્થંકર નામકર્મ અને આહારકદ્વિકને પણ કષાય પ્રત્યયિક ગણાવેલ છે વળી આગળ ૨૦ મી ગાથામા તીર્થંકર નામકર્મને સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક અને આહારકદ્વિકને સંયમ પ્રત્યયિક ગણાવેલ છે એ પણ વિશેષ હેતુ બતાવવા માટે જ જણાવેલ છે વળી આગળ પ્રકૃતિ અને પ્રદેશ બંધના કારણ તરીકે યોગ, અને સ્થિતિબંધ અને રસબંધના કારણ તરીકે કષાયો પંચમ કર્મગ્રંથમા કહેશે, એટલે અહીં કર્તાનો આશય વિશેષહેતુ નિર્દેશ કરવાનો છે

ગાથા ૫૬.

"દેશવિરતિએ ૩૯ હેતુ હોય" દેસવિરતિ ગુણસ્થાનક વિગ્રહગતિ અને અપર્યાપ્ત અવસ્થામા હોતું નથી એટલે કાર્મણ કાયયોગ અને

ા. ૭૩.

અનવસ્થિત:—આગળ આગળ વધતો જતો હોવાથી નિયત ...નો પ્યાલો તે અનવસ્થિત પ્યાલો.

શલાકા—એક એક સાક્ષિભૂત સરસવથી ભરાતો હોવાથી શલાકા

પ્રતિશલાકા.—પ્રતિસાક્ષિભૂત સરસવો વડે ભરાતો હોવાથી ...શલાકા

મહાશલાકા—મહાસાક્ષિભૂત સરસવો વડે ભરાતો હોવાથી ...શલાકા

ગાથા. ૭૪.

અનવસ્થિત પ્યાલો પહેલો ખાલી કરીએ તે વખતે તે નિયત ...માપનો હોવાથી તે અનવસ્થિત કહેવાય નહી. પણ ત્યારપછી ... જતાં ક્રમે ક્રમે વધતો જશે માટે તેનું પરિણામ અનિયમિત હોવાથી તે અનવસ્થિત ગણાય. અને અનવસ્થિત થયા પછી જ સાક્ષિ ...શલાકામા ન ખાય તે પહેલાં નહી.

ગાથા. ૭૭. ટીકાનુસાર સંખ્યાતાનું સ્વરૂપ.

...મ લક્ષયોજન પ્રમાણ મૂલ અનવસ્થિત પલ્યને સરસવો વડે ... પછી તે ભરેલા પ્યાલાને ઉપાડીને એક એક સરસવ જંબૂદ્વીપ ... પ્રત્યેક દ્વીપ અને સમુદ્રને વિષે મુકવા. આ પ્રમાણે ... એક સરસવ નાખતા જે દ્વીપ કે સમુદ્રમાં મૂલ ...સ્થિત પલ્ય ખાલી થાય તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો લાબો—પહોળો ... ઉંચાઈમાં પહેલા પલ્ય જેવડો બીજો અનવસ્થિત પલ્ય કલ્પવો ... એને શિખાસહિત સરસવોથી ભરવો અને એક એક સરસવ ... દ્વીપ અને સમુદ્રમાં નાખતા જવું. આ પ્રમાણે એક એક ... નાખતા જ્યારે અનવસ્થિત પલ્ય ખાલી થાય ત્યારે એક ... શલાકા પલ્યમા નાખવો. વળી તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો ...સ્થિત પલ્ય બનાવવો અને તેને સરસવે કરીને શિખાસહિત

કેવલિ ગુણઠાણે સંજ્વલન લોભ વિના ત્રણ ભાવ હોય. અયોગિ કેવલિ ગુણઠાણે મનુષ્યગતિ અને અસિદ્ધત્વરૂપ બે ભાવ હોય છે.

પારિણામિક ભાવના ઉત્તરભેદ આ પ્રમાણે —

મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ અને જીવત્વ એ ત્રણ ભેદ હોય સાસ્વાદનથી ક્ષીણમોહ સુધી ભવ્યત્વ અને જીવત્વ એ બે ભેદ હોય તેરમે અને ચૌદમે ગુણઠાણે આસન્ન સિદ્ધાવસ્થા ભણી તથા ઘાતીકર્મ ખપાવ્યા તેથી કે બીજા કોઇ કારણે ભવ્યત્વ પૂર્વાચાર્યે વિવક્ષ્યું નથી તેથી એક જીવત્વ પારિણામિકભાવે હોય.

ક્ષાયિક ભાવના ઉત્તરભેદ આ પ્રમાણે—

ચોથાથી અગ્યારમા ગુણઠાણા સુધી સમ્યક્ત્વ હોય. બારમે ગુણઠાણે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર હોય. તેરમે અને ચૌદમે ગુણઠાણે સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર, જ્ઞાન, દર્શન અને પાંચ લબ્ધિ એ નવ ભાવ હોય

એમ ગુણઠાણે જેટલા જેટલા ભાવના ભેદ છે તેને સંબંધે બનતા સાન્નિપાતિક ભેદો યથાસંભવ વિચારી લેવા. જેમકે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ઔદયિક ભાવના ૨૧, ક્ષાયોપશમિક ભાવના ૧૦ અને પારિણામિક ભાવના ૩ સર્વે મલીને ૩૪ ભાવભેદો હોય.

ગાથા ૭૨.

"એક તે સંખ્યા રહિત છે" સંખ્યાની મતલબ ભેદ સાથે છે. એટલે જેમાં ભેદની પ્રતીતિ થાય તે સંખ્યા કહેવાય છે એકમાં ભેદની પ્રતીતિ થતી નથી કારણ કે જ્યારે એક ઘડો આપણે જોઇએ છીએ ત્યારે આ ઘટ છે એવી પ્રતીતિ ઉત્પન્ન થાય છે પણ આ એક ઘટ છે એવી પ્રતીતિ થતી નથી અથવા આપવા અને લેવામાં જ્યારે એક વસ્તુ પ્રાય. કોઈ ગણના કરીને આપતું-લેતુ નથી આ કારણથી બધાથી ઓછા હોવા છતા એકની જઘન્ય સંખ્યાતા તરીકે ગણના થતી નથી ભેદની પ્રતિતિ બે આદિથી થાય છે માટે બેજ જઘન્ય સંખ્યાતુ ગણી શકાય

ગાથા. ૭૩.

અનવસ્થિત.—આગળ આગળ વધતો જતો હોવાથી નિયત અભાવવાળો પ્યાલો તે અનવસ્થિત પ્યાલો

શલાકા —એક એક સાક્ષિભૂત સરસવથી ભરાતો હોવાથી શલાકા

પ્રતિશલાકા—પ્રતિસાક્ષિભૂત સરસવો વડે ભરાતો હોવાથી પ્રતિશલાકા

મહાશલાકા —મહાસાક્ષિભૂત સરસવો વડે ભરાતો હોવાથી મહાશલાકા

ગાથા. ૭૪.

અનવસ્થિત પ્યાલો પહેલો ખાલી કરીએ તે વખતે તે નિયત માપવાળો હોવાથી તે અનવસ્થિત કહેવાય નહી. પણ ત્યારપછી આગળ જતા ક્રમે ક્રમે વધતો જાય માટે તેનુ પરિણામ અનિયમિત હોવાથી તે અનવસ્થિત ગણાય. અને અનવસ્થિત થયા પછી જ સાક્ષિ-ભૂત શલાકામા નખાય તે પહેલા નહી.

ગાથા. ૭૭. ટીકાનુસાર સંખ્યાતાનું સ્વરૂપ.

પ્રથમ લક્ષયોજન પ્રમાણ મૂલ અનવસ્થિત પલ્યને સરસવો વડે ભરવો પછી તે ભરેલા પ્યાલાને ઉપાડીને એક એક સરસવ જબૂદ્વીપ આદિ પ્રત્યેક દ્વીપ અને સમુદ્રને વિષે મુકવા. આ પ્રમાણે એક એક સરસવ નાખતા જે દ્વીપ કે સમુદ્રમા મૂલ અનવસ્થિત પલ્ય ખાલી થાય તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો લાંબો-પહોળો તથા ઉંચાઇમા પહેલા પલ્ય જેવડો બીજો અનવસ્થિત પલ્ય કલ્પવો અને એને શિખાસહિત સરસવોથી ભરવો અને એક એક સરસવ આગળના દ્વીપ અને સમુદ્રમા નાખતા જવું. આ પ્રમાણે એક એક સરસવ નાખતા જ્યારે અનવસ્થિત પલ્ય ખાલી થાય ત્યારે એક સરસવ શલાકા પલ્યમા નાખવો વળી તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો અનવસ્થિત પલ્ય બનાવવો અને તેને સરસવે કરીને શિખાસહિત

ભરવો. અને પછી આગળનાં દ્વીપ અને સમુદ્રે એક એક સરસવ નાખવો અને ખાલી થાય ત્યારે એક સરસવ શલાકામા નાખવો આ પ્રમાણે જ્યારે અનવસ્થિત પાલો ખાલી થતો જાય ત્યારે એક એક સરસવ શલાકા પ્યાલામા મુકતા જઇએ અને જે જે દ્વીપ કે સમુદ્રે ખાલી થાય તે તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો નવોનવો અનવસ્થિત કલ્પતા જવું. આ પ્રમાણે કરતાં જ્યારે શલાકા પલ્ય પૂર્ણ ભરાઈ જાય ત્યારે જે દ્વીપ કે સમુદ્રે અનવસ્થિત ખાલી થતો હોય તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો અનવસ્થિત પ્યાલો કલ્પવો અને સરસવોથી ભરવો તેને ખાલી કરી સાક્ષીભૂત સરસવ શલાકામા સમાય એમ ન હોવાથી એમને એમ ભરેલો રાખવો, અને ત્યાથી શલાકા પ્યાલો ઉપાડીને એક એક દ્વીપ-સમુદ્રે એક એક સરસવ નાખતા જવુ આ પ્રમાણે શલાકા પ્યાલો ખાલી થાય ત્યારે એક સરસવ પ્રતિશલાકામા નાખવો આ વખતે અનવસ્થિત ભરેલ હોય શલાકા ખાલી હોય અને પ્રતિ-શલાકામા એક સરસવ હોય છે

ફરી અનવસ્થિત પલ્યને લઈ ને આગળના દ્વીપ-સમુદ્રે એક એક સરસવ નાખતા જવું અને ખાલી થાય ત્યારે એક સરસવ શલાકા પ્યાલામા નાખવો અને તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો નવો અનવસ્થિત પ્યાલો કલ્પવો તેને સરસવે કરીને ભરવો અને પાછો એક એક સરસવ એક એક દ્વીપ અને સમુદ્રમા નાખતા જવુ. એ રીતે ફરી બીજી-વાર શલાકા પ્યાલાને પૂર્ણ ભરવો અને જે દ્વીપ-સમુદ્રે અનવસ્થિત ખાલી થયો હોય તે દ્વીપ-સમુદ્ર જેવડો ઉત્તરાનવસ્થિત કલ્પવો અને અને એને સરસવે કરીને ભરવો હવે અનવસ્થિત ભરેલ છે શલાકા પણ પૂર્ણ છે અને પ્રતિશલાકામા એક સરસવ છે પછી શલાકા પ્યાલાને ઉપાડીને ત્યાથી આગળના દ્વીપ સમુદ્રે એક એક સરસવ નાખી ખાલી કરવો અને ખાલી થયે છતે એક સરસવ પ્રતિશલાકામાં નાખવો હવે પ્રતિશલાકામા બે સરસવ છે. શલાકા ખાલી છે અને અનવસ્થિત

ભરેલો પડ્યો છે તેને ઉપાડીને ત્યાથી આગળના દ્વીપ-સમુદ્રે એક એક સરસવ નાખવો. ખાલી થાય ત્યારે શલાકામા એક સાક્ષી સરસવ નાખવો અને એ રીતે શલાકા પૂર્ણ ભરવો ત્યારે અનવસ્થિત પણ ભરેલો હોય પછી શલાકાને ઉપાડીને આગળનાં દ્વીપ સમુદ્રે ખાલી કરવો અને ખાલી થાય ત્યારે એક સરસવ પ્રતિશલાકામા નાખવો. આ રીતે અનવસ્થિત વડે શલાકા અને શલાકાવડે પ્રતિશલાકા પૂર્ણ ભરવો પ્રતિશલાકા પૂર્ણ થાય ત્યારે અનવસ્થિત શલાકા અને પ્રતિશલાકા ત્રણે પ્યાલા પૂર્ણ ભરેલા હોય છે પછી પ્રતિશલાકાને ઉપાડીને આગળના દ્વીપ-સમુદ્રે ખાલી કરવો અને ખાલી થાય ત્યારે મહાશલાકામા એક સાક્ષી સરસવ નાખવો. ત્યારે મહાશલાકામા એક સરસવ પ્રતિશલાકા ખાલી અને શલાકા તથા અનવસ્થિત ભરેલા હોય છે. પછી શલાકાને ઉપાડીને આગળના દ્વીપ અને સમુદ્રે ખાલી કરવો. અને ખાલી થાય ત્યારે એક સરસવ પ્રતિશલાકામાં નાખવો ત્યારે મહાશલાકા તથા પ્રતિશલાકામા એક એક સરસવ અને શલાકા ખાલી તથા અનવસ્થિત ભરેલ હોય છે, પછી અનવસ્થિતને ઉપાડીને આગળનાં દ્વીપ-સમુદ્રે ખાલી કરવો અને તેના વડે શલાકા ભરવો શલાકા ભરાય ત્યારે અનવસ્થિતને ભરેલો રાખવો અને શલાકાને ખાલી કરી એક સરસવ પ્રતિશલાકામા નાખવો આવી રીતે અનવસ્થિત વડે શલાકા અને શલાકાવડે પ્રતિશલાકાને પૂર્ણ ભરવો પ્રતિશલાકા પૂર્ણ થાય ત્યારે મહાશલાકામા એક સરસવ અને બાકીના ત્રણ ભરેલ હોય છે. પછી પ્રતિશલાકા ખાલી કરી મહાશલાકામા એક સરસવ નાખવો. અને શલાકા ખાલી કરી પ્રતિશલાકામાં એક સરસવ નાખવો તથા અનવસ્થિત ખાલી કરી એક સરસવ શલાકામા નાખવો આ રીતે ત્યારે મહાશલાકામા એક સરસવ વધે ત્યારે પ્રતિશલાકા ખાલી હોય અને શલાકા તથા અનવસ્થિત ભરેલ હોય છે. આ પ્રમાણે પૂર્વ-પૂર્વ પલ્ય ખાલી થાય ત્યારે એક એક સાક્ષી સરસવ આગળનાં પ્યાલામાં

નાખતા જવુ જ્યારે મહાશલાકા પૂર્ણ ભરાય ત્યારે પ્રતિશલાકા ખાલી હોય અને શલાકા તથા અનવસ્થિત ભરેલ હોય અને એજ પ્રમાણે શલાકાવડે પ્રતિશલાકા અને અનવસ્થિતવડે શલાકાને પૂર્ણ કરતા જવું. જ્યારે મહાશલાકા અને પ્રતિશલાકા પૂર્ણ થાય ત્યારે શલાકા ખાલી હોય અને અનવસ્થિત ભરેલ હોય પછી અનવસ્થિત વડે શલાકાને પૂર્ણ ભરવો અને શલાકા પૂર્ણ ભરાય ત્યારે જે દ્વીપ કે સમુદ્ર હોય તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો અનવસ્થિત કલ્પીને તેને પણ સરસવો વડે ભરી લેવો આ પ્રમાણે ચારે પ્યાલા પૂર્ણ ભરેલ હોય.

મતાતર —જીવવિજયજીના ટબામા આ વાત જુદી રીતે જણાવેલ છે તે અન્ય આચાર્યોનો મત હોય તેમ જણાવે છે. તેમા કહ્યુ છે કે પ્રથમ અનવસ્થિત વડે શલાકા પૂર્ણ ભરવો શલાકા ભરાય ત્યારે અનવસ્થિત ખાલી રાખવો. ત્યાંથી આગળ શલાકામાથી એક એક સરસવ નાખવો શલાકા ખાલી થાય ત્યારે પ્રતિશલાકામા એક સરસવ નાખવો એટલે જ્યારે પ્રતિશલાકામા એક સરસવ હોય ત્યારે અને અનવસ્થિત ખાલી હોય પછી જ્યા શલાકા ખાલી થયો તે દ્વીપ -સમુદ્ર જેવડો અનવસ્થિત કલ્પવો અને એ રીતે અનવસ્થિત વડે શલાકા ભરવો. શલાકાવડે પ્રતિશલાકા ભરવો જ્યારે પ્રતિશલાકા પૂર્ણ ભરાય ત્યારે અનવસ્થિત અને શલાકા ખાલી હોય છે. પછી પ્રતિશલાકા ઉપાડવો અને એક એક દ્વીપ સમુદ્રે એક એક સરસવ નાખવો અને તે ખાલી થયે છતે એક સાક્ષી સરસવ મહાશલાકામા નાખવો. મહાશલાકામાં જ્યારે એક સરસવ હોય ત્યારે પાછળના ત્રણે પ્યાલા ખાલી હોય પછી જ્યાં પ્રતિશલાકા ખાલી થયો હોય ત્યાં નવો અનવસ્થિત કલ્પવો અનવસ્થિત વડે શલાકા અને શલાકાવડે પ્રતિશલાકા અને પ્રતિશલાકાવડે મહાશલાકા આ ક્રમથી પૂર્ણ કરવા જ્યારે મહાશલાકા પૂર્ણ થાય ત્યારે પ્રતિશલાકા-શલાકા અને અનવસ્થિત ખાલી હોય જ્યા પ્રતિ-શલાકા ખાલી થયો હોય ત્યા તેવડો અનવસ્થિત

કલ્પવો પાછાં એજ ક્રમથી એક બીજાને પૂર્ણ કરવા. એ રીતે પ્રતિશલાકા પૂર્ણ થાય ત્યારે મહાશલાકા અને પ્રતિશલાકા પૂર્ણ ભરેલા હોય અને શલાકા તથા અનવસ્થિત ખાલી હોય પછી જ્યા શલાકા ખાલી થયો હોય તેવડા દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડો અનવસ્થિત કલ્પવો. અને અનવસ્થિતવડે શલાકા પૂર્ણ ભરવો. અને જ્યા અનવસ્થિત ખાલી થયો હોય તે દ્વીપ કે સમુદ્ર જેવડા અનવસ્થિત કલ્પીને તેને શિખા સહિત સરસવે પૂર્ણ ભરવો આ રીતે ચારે પ્યાલા પૂર્ણ ભરેલા થાય

આ પ્રમાણે ટીકા અનુસાર અને ટબા અનુસાર ચારે પ્યાલા પૂર્ણ થયા હવે તે દરેક દ્વીપસમુદ્રમા નાખેલા સરસવ તથા ચારે પ્યાલાના સરસવને એકઠા કરવા અને તેમાથી એક ઓછો કરવો તે ઉત્કૃષ્ટ સખ્યાતુ કહેવાય એ જઘન્ય સંખ્યાતુ અને બાકીનુ બધુ મધ્યમ-સંખ્યાતું ગણાય.

ગાથા ૭૮.

અસખ્યાતા અને અનંતાનુ સ્વરૂપ.

સંખ્યાતા–અસંખ્યાતા અને અનતાની અક સ્થાપના

જઘન્ય-સંખ્યાતુ ૧	મધ્યમ-સખ્યાતુ ૨	ઉત્કૃષ્ટ સખ્યાતુ ૩
જઘન્ય-પરિત્ત-અસ ૧	મધ્યમ પરિત્ત-અસ ૨	ઉત્કૃષ્ટ-પરિ-અસ ૩
જઘન્ય યુક્ત અસ ૪	મધ્યમ યુક્ત-અસ ૫	ઉત્કૃષ્ટ-યુક્ત-અસં. ૬
જઘન્ય-અસ અસં ૭	મધ્યમ-અસં.-અસં ૮	ઉત્કૃષ્ટ-અસ.-અસ ૯
જઘન્ય પરિત્તઅનતુ૧	મધ્યમ પરિત્ત અનતુ ૨	ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત-અનતુ૩
જઘન્ય-યુક્ત-અનતુ૪	મધ્યમ-યુક્ત-અનતુ ૫	ઉત્કૃષ્ટ-યુક્ત-અનંતુ ૬
જઘન્ય અનંતાનંતુ ૭	મધ્યમ-અનતાનતુ ૮	ઉત્કૃષ્ટ અનન્તાનતુ૯

૧ જઘન્ય પરિત્ત અસખ્યાતુ –ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતામાં [illegible]
સહિ [illegible] કે જઘન્ય પરિત્ત અસખ્યાતું થાય

કરીએ એટલે પહેલુ અસંખ્યાતુ થાય.

૨ મધ્યમ-પરિત્ત અસંખ્યાતું.—આગળ પ્રમાણે

૩ ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત-અસંખ્યાતું.—ચોથા જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાતામાથી એકરૂપ ઊણા કરીએ એટલે ત્રીજું અસંખ્યાતુ

૪ જઘન્ય-યુક્ત-અસંખ્યાતું.—ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અસંખ્યાતુ એકરૂપ યુક્ત કરીએ એટલે ચોથું અસંખ્યાતુ થાય

૫ મધ્યમ-યુક્ત-અસંખ્યાતુ.-આગળ પ્રમાણે

૬ ઉત્કૃષ્ટ-યુક્ત-અસંખ્યાતુ -સાતમા જઘન્ય-અસંખ્યાતા-અસંખ્યાતામાથી એકરૂપ ઊણા કરીએ એટલુ છઠ્ઠુ ઉત્કૃષ્ટ-યુક્ત-અસંખ્યાતુ થાય

૭ જઘન્ય-અસંખ્યાત-અસંખ્યાતુઃ-ચોથું જઘન્ય-યુક્ત અસંખ્યાતુ એકવાર વર્ગીએ એટલે જઘન્ય-અસંખ્યાત- અસંખ્યાતુ સાતમું થાય

૮ મધ્યમ-અસંખ્યાત-અસંખ્યાતુ -સાતમું અસંખ્યાતુ રૂપાદિક યુક્ત કરતા જ્યા સુધી ઉત્કૃષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી મધ્યમ-અસંખ્યાત અસંખ્યાતુ આઠમુ થાય.

૯ ઉત્કૃષ્ટ-અસંખ્યાત અસંખ્યાતુ -જઘન્ય-પરિત્ત-અનંતામાથી એક ઓછો કરીએ ત્યારે ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત-અસંખ્યાતુ થાય

૧ જઘન્ય-પરિત્ત-અનંતુ -પ્રથમ જઘન્ય-અસંખ્યાત-અસંખ્યાતાનો ત્રણ વાર વર્ગ કરવો અને તેમા આ દસ વસ્તુઓ ભેળવીએ (૧) લોકાકાશના પ્રદેશ, (૨) ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ, (૩) અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ (૪) એક જીવના પ્રદેશ, (૫) સ્થિતિબંધના અધ્યવસાયસ્થાનો, (૬) અનુભાગબંધના અધ્યવસાયસ્થાનો, (૭) યોગ તે મન, વચન કાયાનુ વીર્ય, તેના છેદપ્રતિભાગ તે સૂક્ષ્મ નિર્વિભાજ્ય ભાગ. (૮) ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી એ બે કાળના સમય, (૯) પ્રત્યેક જીવનાં

શરીર અને(૧૦)નિગોદ-સાધારણ વનસ્પતિકાયના શરીર એ દશ અસંખ્યાતી વસ્તુઓ ભેળવીએ અને પછી વળી તે રાશીનો ત્રણ વાર વર્ગ કરીએ તે પહેલું જઘન્ય-પરિત્ત-અનતુ થાય

૨ મધ્યમ-પરિત્ત અનંતુ આગળ પ્રમાણે

૩ ઉત્કૃષ્ટ-પરિત્ત અનંતુ -જઘન્ય યુક્ત અનંતામાથી એક ઓછો કરીએ એટલે ત્રીજું ઉત્કૃષ્ટ-પરિત્ત-અનતુ થાય.

૪ જઘન્ય યુક્ત-અનંતુ —જઘન્ય-પરિત્ત-અનતાનો રાશી અભ્યાસ કરવાથી ચોથું અનંતુ થાય આટલા અભવ્ય જીવો છે.

૫ મધ્યમ-યુક્ત-અનંતુ—આગળ પ્રમાણે

૬ ઉત્કૃષ્ટ-યુક્ત-અનતુ —જઘન્ય-અનતાનતુ એકરૂપ ઊણુ કરીએ એટલે છઠ્ઠું ઉત્કૃષ્ટ-યુક્તાનતુ થાય

૭ જઘન્ય અનંતાનંતુ:—જઘન્ય-યુક્ત-અનતાનો એકવાર વર્ગ કરવાથી સાતમુ જઘન્ય અનંતાનંતુ થાય.

૮ મધ્યમ-અનંતાનતુ -જઘન્ય અનંતાનતાને એકાદિકે યુક્ત કરતા જ્યા સુધી ઉત્કૃષ્ટાનંતાનતુ ન થાય ત્યાં સુધી સર્વ મધ્યમ-અનતાનતુ

૯ ઉત્કૃષ્ટ-અનંતાનતુ —જઘન્ય અનંતાનતાની રાશીનો ત્રણવાર વર્ગ કરીએ અને તેમા આ છ અનતા ભેળવીએ (૧) સિદ્ધના જીવ, (૨) નિગોદિયા જીવ, (૩) વનસ્પતિ કાયના જીવ, (૪) સર્વ અતીત-અનાગત કાળના સમય, (૫) સર્વ પુદ્ગલ પરમાણુ અને (૬) સર્વ અલોકાકાશના પ્રદેશ આ છ ભેળવીએ ત્યારપછી વળી તેનો ત્રણવાર વર્ગ કરીએ, અને કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના પર્યાય ભેળવીએ ત્યારે નવમુ ઉત્કૃષ્ટાનતાનતુ થાય આ ઉત્કૃષ્ટ-અનતાનતુ નિષ્પ્રયોજન છે, એટલા માટે સિદ્ધાન્તમા ના કહી છે કારણ કે લોકાકાશમા જેટલા પદાર્થો છે તે સર્વ આઠમા અનતેજ છે

કર્મગ્રંથમાં સંખ્યાતાદિનો એકવીશ ભેદ ગણાવ્યા છે પહેલા ત્રણ સંખ્યાતાનાં બીજા નવ અસંખ્યાતાના અને ત્રીજા નવ અનંતાનાં આ બન્ને મતાતરોમાં પહેલા સાત ભેદનાં વર્ણનમાં કોઇ જાતનો ફેરફાર નથી આઠમા ભેદથી વિષયોમા મતભેદ છે, ટબામા અને મૂલમાં જે મતાતર જણાવેલ છે તે ટુકમા આ પ્રમાણે છે જઘન્ય-યુક્ત-અસખ્યાતાનો વર્ગ કરવાથી જઘન્ય-અસંખ્યાતુ થાય છે જઘન્ય-અસંખ્યાત-અસંખ્યાતાનો ત્રણવાર વર્ગ કરીને એમા ગાથામાં જણાવેલ દશ અસંખ્યાતા મેલવવાથી અને પછી ત્રણવાર વર્ગ કરવાથી જઘન્ય–પરિત્ત-અનંતુ થાય છે. જઘન્ય-પરિત્ત અનંતાનો અભ્યાસ કરવાથી જઘન્ય-યુક્ત-અનંતુ થાય છે. જઘન્ય-યુક્ત-અનતાનો એક વાર વર્ગ કરવાથી જઘન્ય-અનન્તાનન્ત થાય છે જઘન્ય-અનતાનન્તાનો ત્રણવાર વર્ગ કરીને એમાં ૭ અનંતા મેલવીને ફરીવાર ત્રણવાર વર્ગ કરીને કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનના પર્યાયો મેલવવાથી જે સખ્યા થાય તે ઉત્કૃષ્ટ અનતાનતુ છે મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા જાણવા માટેની રીત સરખી છે.

આ બન્ને રીતથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટની સંખ્યા એક એકની હોય છે. પણ મધ્યમ સખ્યાતાના સખ્યાતા, અસખ્યાતાના અસખ્યાતા અને અનતાનાં અનંતા ભેદો થાય છે.

આ રીતે ષડશીતિ નામનાં ચતુર્થ કર્મગ્રંથ ઉપર મૂલ અને ટબ્બાને લગતાં વિષયોનુ ટીપ્પણ પૂર્ણ થયું. આ કર્મગ્રથના જુદા જુદા વિષયો ઉપર વિવેચન હોવાથી આનુ બીજુ નામ સૂક્ષ્માર્થ વિચાર છે. આની મૂલ ગાથાઓ ૮૬ છે. અને બીજી ત્રણ પ્રક્ષેપ ગાથાઓ મલી કુલ ૮૯ ગાથાઓ આ કર્મગ્રંથમા આપેલી છે.

ષડશીતિ પ્રદીપક સંપૂર્ણ

કર્મગ્રંથ ભા. ૨ જો

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૨૦	ધૂમપ્રભા	ધૂમપ્રભા
૯	૧૩	પ્રકુતિ	પ્રકૃતિ
૧૭	૧૮	અને બેજ	એને બેજ
૧૭	૧૯	ચે ગણુ	ચોગાણુ
૧૯	૧	વચનઃ	વચન-
૨૫	૧૨	જ્ઞાનત્રિકે	અનાનત્રિકે
૩૪	૧	ભાવચિત્તં ન	ભાવચિત્ત
૪૮	૧૫	વૈક્રિયાદિક	વૈક્રિયદિક
૪૯	૧૮	૫ ચેન્દ્રિયને	૫ ચે ંદ્રિયને
૫૮	૧૯	પણિદિ	પણિ દિ
૬૫	૨	દાર્ઘકાલિકી	દીર્ઘકાલિકી
૬૫	૧૬	૧૨	૬૨
૬૬	૨૨	અવટ્ટે	અવ્વટ્ટે
૭૨	૯	ભવ્ય-	ભવ્વ-
૭૨	૧૨	તિર્યચગતિને	તિર્યંચગતિને
૭૩	૧૦	ચઃ ૬ન	ચઃ ૫

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭૮	૪	चारित्त.	चारित्तं
૭૯	૧૮	અચખુ	અચક્ખુ
૭૯	૧૮	કસયસક્મ્મ	કસાયકમ્મ
૧૬૧	૧૩	વીસ	વીસં
૧૬૮	૧૪	મજ્ઝિમં	મજ્ઝિમ
૨૦૩	૧૦	भंते ?	भंते !
૨૦૬	૬	ન હોય	હોય
૨૦૬	૭	નથી હોતુ	હોય
૨૪૨	૪	दीरण ासंत	दीरणासंत

પ્રકૃતિઓ વિના મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૦૭, મિથ્યાત્વમોહનીય અને વિકલેન્દ્રિયત્રિક એ ચાર પ્રકૃતિઓ સિવાય સાસ્વાદનગુણસ્થાનકે ૧૦૩ પ્રકૃતિઓ હોય છે યદ્યપિ વિકલેન્દ્રિયને વચનયોગ હોય છે પરંતુ તે ભાષાપર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછીજ હોય છે અને સાસ્વાદન તો શરીરપર્યાપ્તિ પુરી થયા પહેલા હોય છે એટલે આ માર્ગણાએ સાસ્વાદને વચનયોગ હોતો નથી, તેથી વિકલેન્દ્રિયત્રિક કાઢી નાખ્યુ છે તેમાથી અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક બાદ કરતા અને મિશ્રમોહનીય મેળવતા મિશ્ર ગુણસ્થાનકે સો પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય અવિરતિથી આરંભી બીજા ગુણસ્થાનોને વિષે મનોયોગ માર્ગણાની પેઠે જાણવુ

૧૮ **काययोग** આ માર્ગણાએ તેર ગુણસ્થાનક હોય છે ત્યા ઓઘે ૧૨૨, મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૧૭, સાસ્વાદને ૧૧૧ ઈત્યાદિ સામાન્ય ઉદયાધિકારમા કહેલી પ્રકૃતિઓનો ઉદય જાણવો

૧૯ **पुरुषवेद** અહિ નવ ગુણસ્થાનકો હોય છે નરકત્રિક, જાતિચતુષ્ક, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, આતપ, જિનનામ, સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદ એ ચૌદ પ્રકૃતિઓ સિવાય ઓઘે ૧૦૮ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોય છે તેમાથી આહારકદ્વિક, સમ્યકત્વ અને મિશ્ર–એ ચાર પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વે ૧૦૪ પ્રકૃતિઓ, મિથ્યાત્વ અને અપર્યાપ્ત નામ–એ બે પ્રકૃતિ વિના સાસ્વાદને ૧૦૨, તેમાથી અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક અને આનુપૂર્વીત્રિક–એ સાત પ્રકૃતિ બાદ કરતાઅને મિશ્રમોહનીય સહિત કરતા મિશ્રગુણસ્થાનકે ૯૬ પ્રકૃતિઓ, તેમાંથી મિશ્રમોહનીય કાઢી સમ્યકત્વ અને આનુપૂર્વીત્રિક–એ ચાર પ્રકૃતિઓનો પ્રક્ષેપ કરીએ એટલે અવિરતિસમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકે ૯૯ પ્રકૃતિઓ હોય. આનુપૂર્વીત્રિક, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચતુષ્ક, દેવગતિ, દેવાયુષ, વૈક્રિયદ્વિક, દુર્ભગ, અનાદેય અને અયશ–એ ચૌદ પ્રકૃતિઓ વિના દેશવિરતિગુણસ્થાનકે ૮૫ પ્રકૃતિઓ હોય પ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક, તિર્યચગતિ, તિર્યચાયુષ, ઉદ્યોત અને નીચગોત્ર–એ આઠ પ્રકૃતિ

તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાયુષ, નીચગોત્ર, ઉદ્યોત અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક—એ આઠ પ્રકૃતિઓ બાદ કરતા અને આહારકદ્વિક મેળવતા ૭૯ પ્રકૃતિઓ પ્રમત્તગુણસ્થાનકે હોય. સ્ત્યાનર્દ્ધિત્રિક, આહારકદ્વિક—એ પાચ પ્રકૃતિઓ સિવાય અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે ૭૪ પ્રકૃતિઓ. સમ્યક્ત્વ મોહનીય અને છેલ્લા ત્રણ સઘયણ એ ચાર પ્રકૃતિઓ વિના અપૂર્વકરણગુણસ્થાનકે ૭૦ પ્રકૃતિઓ, અને હાસ્યાદિષટ્ક વિના અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકે ૬૪ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય.

૨૨ ક્રોધ આદિ નવ ગુણસ્થાનકો હોય છે. ત્યા માન ૪, માયા ૪, લોભ ૪ અને જિનનામ—એ તેર પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૧૦૯, સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર અને આહારકદ્વિક એ ચાર પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૦૫, સૂક્ષ્મત્રિક, આતપ, મિથ્યાત્વ અને નરકાનુપૂર્વી એ ૬ પ્રકૃતિ વિના સાસ્વાદને ૯૯ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય. અનન્તાનુબન્ધિ ક્રોધ, સ્થાવર, જાતિચતુષ્ક અને આનુપૂર્વીત્રિક એ નવ પ્રકૃતિ બાદ કરતા અને મિશ્ર મેળવતા મિશ્રગુણસ્થાનકે ૯૧ પ્રકૃતિઓ, તેમાથી મિશ્રમોહનીય બાદ કરતા સમ્યક્ત્વમોહનીય અને આનુપૂર્વીચતુષ્ક મેળવતા અવિરતિગુણસ્થાનકે ૯૫ પ્રકૃતિઓ, તેમાથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, આનુપૂર્વીચતુષ્ક, દેવગતિ, દેવાયુષ, નરકગતિ, નરકાયુષ, વૈક્રિયદ્વિક, દુર્ભગ, અનાદેય અને અયશ—એ ચૌદ પ્રકૃતિઓ વિના દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકે ૮૧ પ્રકૃતિઓ હોય. તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાયુષ, ઉદ્યોત, નીચગોત્ર અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ એ પાચ પ્રકૃતિઓ કાઢતા અને આહારકદ્વિક મેળવતા પ્રમત્તે ૭૮ પ્રકૃતિઓ હોય, સ્ત્યાનર્દ્ધિત્રિક અને આહારકદ્વિકએ પાચ પ્રકૃતિઓ બાદ કરતા અપ્રમત્તગુણસ્થાનકે ૭૩ પ્રકૃતિઓ, સમ્યક્ત્વ—મોહનીય અને અન્ત્ય ત્રણ સહનન એ ચાર પ્રકૃતિઓ વિના અપૂર્વકરણગુણસ્થાનકે ૬૯ અને હાસ્યાદિષટ્ક વિના અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકે ૬૩ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે.

૧૧૭, સૂક્ષ્મત્રિક, આતપ, મિથ્યાત્વ અને નરકાનુપૂર્વી એ ૭ પ્રકૃતિઓ વિના સાસ્વાદને ૧૧૧, અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક, સ્થાવર, જાતિચતુષ્ક અને આનુપૂર્વીત્રિક-એ બાર પ્રકૃતિઓ બાદ કરતા અને મિશ્રમોહનીય મેળવતા મિશ્રગુણસ્થાનકે ૧૦૦ પ્રકૃતિઓ હોય છે, ત્યા આનુપૂર્વીચતુષ્ક. અને સમ્યક્ત્વમોહનીય એ પાચ પ્રકૃતિઓ મેળવતા અને મિશ્રમોહનીય બાદ કરતા અવિરતિ ગુણસ્થાનકે ૧૦૪ પ્રકૃતિઓ ઉદયમા હોય છે.

૪૧ **ચક્ષુર્દર્શન** અહિં બાર ગુણસ્થાનક હોય છે એકેન્દ્રિયાદિજાતિત્રિક, સ્થાવરચતુષ્ક, જિનનામ, આતપ અને આનુપૂર્વીચતુષ્ક-એ તેર પ્રકૃતિ વિના ઓઘે ૧૦૯, આહારકદ્વિક, સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર-એ ચાર પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વે ૧૦૫, મિથ્યાત્વ વિના સાસ્વાદને ૧૦૪, અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક અને ચઉરિન્દ્રિયજાતિ-એ પાચ પ્રકૃતિ વિના અને મિશ્રમોહનીય સહિત કરતા મિશ્રગુણસ્થાનકે ૧૦૦, મિશ્રમોહનીય બાદ કરતા અને સમ્યક્ત્વમોહનીયનો પ્રક્ષેપ કરતા અવિરતિગુણસ્થાનકે ૧૦૦, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણચતુષ્ક, વૈક્રિયદ્વિક, દુર્ભગ, અનાદેય, અયશ, દેવગતિ, દેવાયુષ, નરકગતિ અને નરકાયુષ-એ તેર પ્રકૃતિ વિના દેશવિરતિગુણસ્થાનકે ૮૭ પ્રકૃતિઓ હોય બાકીના ગુણસ્થાનકે સામાન્ય ઉદયસ્વામિત્વ જાણવુ

૪૨ **અચક્ષુદર્શન.** આ માર્ગણાએ પણ બાર ગુણસ્થાનક હોય છે ત્યા જિનનામ વિના ઓઘે ૧૨૧, આહારકદ્વિક, સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર-એ ચાર પ્રકૃતિ વિના મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે ૧૧૭ પ્રકૃતિઓ હોય બાકીના ગુણસ્થાનકે અનુક્રમે ૧૧૧-૧૦૦-૧૦૪-૮૭-૮૧-૭૬-૭૨ ૬૬-૬૦-૫૯ અને ૫૭ એ પ્રમાણે સામાન્ય ઉદયસ્વામિત્વ જાણવુ.

૪૩ **અવધિદર્શન** અહિ ચોથાથી આરંભી બારમા સુધી નવ ગુણસ્થાનક હોય સિદ્ધાન્તને મતે વિભંગજ્ઞાનીને પણ અવધિદર્શન